

SZTUKA W ŻYCIU OSÓB
Z WYBRANĄ
NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

RADA NAUKOWA

prof. zw. dr hab. Aniela Korzon- Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu

prof. dr Annette Leonhardt- University of Munich, Niemcy

Prof. zw. dr hab. Amadeusz Krause- Uniwersytet Gdański

prof. dr Victor Lechta- Uniwersitet Trnawski, Słowacja

REDAKTOR NACZELNY

dr hab. Katarzyna Plutecka, prof. UP

SEKRETARZ

mgr Karolina Kilar

REDAKTOR STATYSTYCZNY

dr Anna Gagat-Matuła

KOLEGIUM RECENZENTÓW

dr hab. Urszula Bartnikowska, prof. UWM- Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

dr hab. Ewa Domagała-Zyśk, prof. KUL- Katolicki Uniwersytet Lubelski

dr hab. Anna Jakoniuk-Diallo, prof. UAM- Uniwersytet im. A.Mickiewicza w Poznaniu

dr hab. Dorota Podgórska-Jachnik, prof. UKW- Uniwersytet im. K.Wielkiego w Bydgoszczy

dr hab. Bernadeta Szczupał ,prof. APS- Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie

PROJEKT OKŁADKI

Dominik Kasprzak

ISSN 2300-6463
e-ISSN 2449-8815

Zeszyty Naukowe Pedagogiki Specjalnej
Rocznik Studenckiego Koła Naukowego Pedagogiki Specjalnej

Wydawca: Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w
Krakowie , ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków

DRUK I OPRAWA

*Zespół Poligrafii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w
Krakowie*

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	7
Jasmina Łukaszczyk-Cibiorz	
WŁĄCZANIE OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ DO SPOŁECZEŃSTWA POPRZEZ SZTUKĘ.....	9
Jasmina Łukaszczyk-Cibiorz	
WYRAŻANIE EMOCJI POPRZEZ SZTUKĘ NA PRZYKŁADZIE DZIEŁ ZNANYCH ARTYSTÓW Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ.....	15
Julia Krawczyk	
ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ NIKIFORA KRYNICKIEGO.....	20
Aleksandra Pacura, Tamara Shtohryn	
ARTETERAPIA JAKO WAŻNY ELEMENT REHABILITACJI OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ.....	24
Maria Żmuda	
ZNACZENIE ZAJĘĆ KREATYWNYCH DLA ROZWOJU UCZNIĄ Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ.....	31
Aleksandra Czudek, Kamila Głowacka	
SZTUKA W ŻYCIU OSÓB Z GŁĘBSZĄ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ- ZAJĘCIA ROZWIJAJĄCE KREATYWNOŚĆ W SZKOLE SPECJALNEJ.....	37
Sara Więcek	
NIE(DOSTOSOWANIE) W ZAKRESIE DOSTĘPNOŚCI KULTURY DO OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ RUCHOWĄ.....	43
Justyna Storożuk	
SZTUKA W ŻYCIU OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKOWĄ.....	51
Aleksandra Pacura, Joanna Gruba	
MUZYKA JAKO SPOSÓB WYRAŻANIA SIEBIE I WŁASNYCH PRZEŻYĆ PRZEZ OSOBY NIEWIDOME - WYKORZYSTANIE MUZYKOTERAPII W TYFLOPEDAGOGICE.....	56

Patrycja Borecka

**SZTUKA TEATRALNA W ARTYSTYCZNYM ODBIORZE
NIEWIDOMEGO WIDZA.....64**

Izabela Batko, Julia Dróżdż

**TEATR I SZTUKA W ŻYCIU OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ
INTELEKTUALNĄ NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH FORM
TEATRALNYCH.....69**

Aleksandra Czudek, Kamila Głowacka

**WPLYW MUZYKI NA ŻYCIE OSÓB Z
NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ.....74**

Katarzyna Adamczyk, Patrycja Borecka

**ZNACZENIE AKTYWNOŚCI ARTYSTYCZNEJ I SZTUKI ORAZ ICH
WPLYW NA SAMOCENĘ OSÓB Z USZKODZONYM SŁUCHEM
BĘDĄCYCH CZŁONKAMI KRAKOWSKIEGO ODDZIAŁU POLSKIEGO
ZWIĄZKU GŁUCHYCH80**

Justyna Storożuk

**SZTUKA W ŻYCIU OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ
RUCHOWĄ.....90**

Rafał Cygan

**PRAWA AUTORSKIE OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W ZAKRESIE
DZIAŁALNOŚCI TWÓRCZEJ.....98**

WYWIADY

Tamara Balan

**WYWIAD Z ARTYSTĄ NIEPEŁNOSPRAWNYM TWORZĄCYM W
GATUNKU ART BRUT.....106**

Julia Nawara

**TRUDNOŚCI I WYZWANIA KOMPOZYTORA O UMIARKOWANYM
STOPNIU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI.....109**

Wstęp

Prezentowane artykuły i wywiady w kolejnym, szesnastym numerze Zeszytów Naukowych Pedagogiki Specjalnej są wynikiem refleksji związanej z teoretycznymi i praktycznymi aspektami znaczenia sztuki w życiu osób z niepełnosprawnością. Podjęta przez Autorów tematyka wpisuje się w aktualne paradygmaty pedagogiki specjalnej, szczególnie w paradygmat emancypacyjny, w którym akcentuje się podmiotowość, autonomię, a także szanse i możliwości samorealizacji osób z wybraną niepełnosprawnością. Wpływ sztuki na rozwój każdego człowieka może być wielokierunkowy i wielostronny. Z jednej strony może stanowić punkt wyjścia do otwarcia się i realizowania różnorodnych form swobodnej ekspresji twórczej. Wtedy poprzez osobiste działania człowiek ukazuje siebie, swoją indywidualność. Jest autorem, artystą, twórcą, kreatorem. Ważne znaczenie ma to, że podejmując tego rodzaju aktywność ujawnia siebie i spełnia własne marzenia. Z drugiej strony dzięki sztuce przełamuje lęki, odreagowuje napięcie, problemy dnia codziennego, a nawet stres i tym samym zapomina o troskach i smutkach. Dodatkowo ma szansę uczestniczyć w przeżyciach i poznawać doświadczenia innych ludzi. Taka kathartyczno-kompensacyjna funkcja sztuki wyraża się w uzewnętrznianiu najbardziej intymnych doznań, silnych emocji, zaspokojeniu potrzeby samorealizacji, a także rozwijaniu talentu i osiągnięciu sukcesów. Bez wątpienia, sztuka dla osób z niepełnosprawnością jest wyjątkową i swoistą przestrzenią, w której urzeczywistniają się. Jest też ekspresyjnym odbiciem ich dążeń do szeroko rozumianej autonomii i pewnego rodzaju wyrazem integracji ze społeczeństwem. Treść artykułów opracowanych przez młodych naukowców w ogólnym zarysie odzwierciedla taki szeroki kontekst znaczenia obecności sztuki w życiu osób z niepełnosprawnością i stanowi przyczynek do głębszej refleksji na ten temat.

W konkluzji, składam serdeczne podziękowania Recenzentom i Autorom tekstów. Ponadto gorąco dziękuję Zespołowi Redakcyjnemu, a szczególnie Pani magister Karolinie Kilar za podjęcie się trudu opracowania następnego, już szesnastego numeru naszego czasopisma. Mam nadzieję, że Czytelnicy znajdą inspirujący obszar do dyskusji oraz motywację do kolejnych opracowań badawczych.

Dr hab. Katarzyna Plutecka, prof. UP

WŁĄCZANIE OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ DO SPOŁECZEŃSTWA POPRZEZ SZTUKĘ

Wstęp

Sztuka od wieków towarzyszy ludziom w życiu codziennym. Jest ona nieodłącznym elementem istoty życia człowieka, który wiele funkcji. Sztuka może przyczyniać się do ujawniania swoich własnych stanów psychicznych oraz uczuć, a nawet przerodzić się w zadanie terapeutyczne, ponieważ jest w stanie pomóc człowiekowi rozpoznać własne problemy. W tym sensie sztuka staje się terapią akceptowaną społecznie, popieraną i nierzadko piękną (E. Augustyniak, 2005, s. 9) Istotną funkcją sztuki jest też sztuka moralna, która kształtuje w nas konkretne wartości moralne, w tym te, które są ściśle związane z życiem w społeczeństwie. Bardzo ważnym elementem jest wyrównywanie braków odbiorców sztuki – przez co rozumie się fakt, iż może ona przemawiać do każdego bez względu na jakiegokolwiek różnice. W kontekście osób z niepełnosprawnością intelektualną przyjmuje się, że nierzadko odbierają oni sztukę w sposób prostszy, co paradoksalnie może być ujęte przez nich w sposób głębszy – nie analizują oni sztuki na dziesiątki sposobów, lecz interpretują ją zgodnie z tym co widzą, czyli bez większych przemyśleń i rozwodzenia się nad każdym elementem aktu sztuki. Warto tutaj zwrócić szczególną uwagę na fakt, że sztuka może poszerzyć ich sposób odczuwania oraz rozumienia świata, co może mieć ogromny wpływ na ich funkcjonowanie w społeczeństwie. W tym sensie sztuka jest w stanie pomagać wyrównywać szanse osób z niepełnosprawnością intelektualną, pozwalając przy tym na swobodny odbiór przeżyć oraz wspomaganie rozwoju emocjonalnego.

Istota inkluzji społecznej osób z niepełnosprawnością intelektualną

Współczesny świat rozwija się w bardzo szybkim tempie, co zdecydowanie przekłada się na zmianę nastawienia społeczeństwa. W tę zmianę nastawienia społeczeństwa wpisuje się również postrzeganie przez nich niepełnosprawności. Inkluzja społeczna nie jest terminem nowym, jednak w ostatnich latach jest to termin o wiele częściej stosowany w odniesieniu do osób z niepełnosprawnością intelektualną. Inkluzja społeczna staje się więc nowym wyzwaniem dla społeczności. W tym sensie, inkluzja społeczna osób z niepełnosprawnością intelektualną jest rozumiana jako włączanie ich do społeczeństwa poprzez stwarzanie im szans i możliwości uzyskania zasobów potrzebnych do funkcjonowania w życiu społecznym (B. Szatur-Jaworowska, 2005, s. 63-72). Na przestrzeni lat nastąpiła zmiana postrzegania takich osób, w związku z czym podjęto szereg działań, które mają za zadanie nie tylko wspierać ich akceptację przez otoczenie, ale przede

wszystkim włączyć ich do społeczeństwa oraz wyrównać ich szanse w wymiarze społecznym. Jak pisze Wojciech Dykcik (2008, s. 33-38), włączanie społeczne, jest to aktywny udział jednostki w życiu społeczeństwa. Oznacza ono równość szans, dostęp do życia społecznego i kulturalnego, udział w podejmowaniu decyzji, które człowieka dotyczą, dokonywanie samodzielnych wyborów, kontakty i relacje z innymi ludźmi, możliwość płatnej pracy, dochodzenie swoich praw. Inkluzja wyraża się więc w działaniach, które mają na celu włączanie do społeczeństwa. Samo włączanie społeczne może być wyrażane przez dostęp do życia społecznego i kulturalnego, udział w podejmowaniu decyzji, które dotyczą człowieka, dokonywanie samodzielnych wyborów, kontakty i relacje z innymi ludźmi czy też dochodzenie swoich praw. Faktem jest, że inkluzja społeczna dotyczy różnych obszarów życia jednostki zagrożonej wykluczeniem społecznym. Porusza ona na przykład aspekty udziału ekonomicznego, zdrowia, dostępu do usług, niezależności i samostanowienia, edukacji, interakcji ze społeczeństwem i wypełniania ról społecznych (Taylor, Room, 2012). Inkluzja może przejawiać się w wielorakich formach. Wiele mówi się o włączaniu osób z niepełnosprawnością intelektualną do społeczeństwa poprzez wsparcie instytucjonalne czy też zachęcanie ich do podejmowania zatrudnienia w warunkach pracy chronionej. Może być też prezentowana poprzez włączanie ich do różnych przedsięwzięć czy do życia kulturalnego. Te oraz wszystkie inne możliwości włączania osób z niepełnosprawnością intelektualną do społeczeństwa pokazują, że inkluzja jest możliwa, jednak wymaga ona ogromnego wkładu oraz mobilizacji społeczeństwa, które w dobrych warunkach może ułatwić osobom dotkniętym niepełnosprawnością lepszy komfort życia społecznego.

Wychowanie przez sztukę jako istota funkcji społecznej sztuki

Pojęciami ściśle związanymi z pedagogiką angażującą sztukę w procesie kształtowania osobowości oraz postaw są „wychowanie estetyczne”, „wychowanie przez sztukę” bądź „wychowanie artystyczne”. Wychowanie estetyczne jest pewnego rodzaju fundamentem ogólnego wychowania człowieka, ponieważ wiąże się z kształtowaniem jego estetycznej postawy – uczuć oraz rozwijania wyobraźni. Narzędziami niezbędnymi w tym oddziaływaniu są sztuka oraz przyroda. Przyroda jest fundamentem życia ludzkiego – z niej się wywodzimy oraz dzięki niej żyjemy. Przyroda przysługuje się światu nie tylko ze względu na możliwość egzystencji dzięki niej, ale też dzięki zasobom, które jesteśmy w stanie odnaleźć w jej otoczeniu i w samym sobie. Natura jest szczególnie wykorzystywana w sztuce, ale nie tylko. Ma ona głębokie znaczenie w edukacji dzieci zdrowych, a jeszcze głębsze w edukacji dzieci z niepełnosprawnością intelektualną. Łącząc te dwa aspekty w jedno można wysunąć wniosek, iż sztuka oraz przyroda w edukacji ściśle się ze sobą zająbiają i są nieodłączną metodą terapii w edukacji. W odniesieniu do sztuki jako elementu wychowawczego nakreśla się pewne zasady, które spełnia się wykorzystując wychowanie przez sztukę w procesie terapeutycznym. Zakłada się, że wychowankowie powinni być wdrażani do czynnego kontaktu ze sztuką – w takim

wypadku powinna to być wszelaka aktywność artystyczna, która polega na wyzwaniu przeżyć przez wychowanków. Wybierając sytuacje wychowawcze w wychowaniu poprzez sztukę powinno się kłaść nacisk na bliski związek z życiem społecznym – w najlepszych warunkach kojarzony przez ucznia – i stopniowo wprowadzać w bardziej odległe problemy życia, aby uwrażliwić ich na pewne sytuacje społeczne. Wychowanie przez sztukę samo w sobie spełnia wiele funkcji, jednak szczególną uwagę powinno się tutaj zwrócić na funkcje takie, jak: funkcja moralna oraz funkcja społeczna. Obie z tych funkcji rozwijają wrażliwość na dobro i zło, piękno, a także pozwalają wyzwolić zdolności odczuwania przeżyć innych ludzi poprzez rozwijanie empatii. Ponadto funkcje te wprowadzają wychowanka w bramy wartości ogólnie przyjętych przez ludzi i pozwalają na utożsamienie się ze społeczeństwem w najbliższym otoczeniu. W teorii systemu wychowania przez sztukę korzysta się z pedagogicznej koncepcji sztuki – zakres ten obejmuje wychowanie muzyczne, literacko-teatralne i plastyczne, które połączone jest z rozwijaniem własnej ekspresji artystycznej dziecka, w czego skład wchodzi uwrażliwienie na piękno przyrody oraz estetyka życia codziennego (<https://sportosporto.pl/Obrazy/Nauczaj12.pdf>). Całokształt wychowania przez sztukę pokazuje użyteczność tego oddziaływania wychowawczego na rozwijanie kompetencji społecznych oraz emocjonalnych, dlatego zdecydowanie jest to metoda wychowawcza, która odnajdzie pozytywne zastosowanie w wychowaniu oraz terapii uczniów z niepełnosprawnością intelektualną.

Wymiar społeczny twórczości artystycznej osób z niepełnosprawnością intelektualną

Twórcza działalność jest najważniejszym elementem aktywności ludzkiej, jednak w życiu osoby z niepełnosprawnością – niezależnie od rodzaju niepełnosprawności – nabiera szczególnej wartości (B. Kaczmarska, 2017, s. 108). Twórczość artystyczna osób z niepełnosprawnością odnajduje ogromne znaczenie w wymiarze społecznym, ponieważ pełni nie tylko funkcję rehabilitacyjną dla samego twórcy, ale również pozwala na realizację idei inkluzji społecznej. Dzięki upublicznianiu oraz rozpowszechnianiu działalności artystycznej osób z niepełnosprawnością intelektualną istnieje ogromna szansa na to, że nastąpi wzrost świadomości społecznej na temat istnienia osób z niepełnosprawnością (E. Nieduziak, 2015). Równie ważnym, a nawet i nieco ważniejszym elementem takiego działania będzie też wzrost świadomości społeczeństwa na temat różnych warunków egzystencji każdego z artystów od dramatu jednostki, aż po jej życiowy sukces. Takie przeżycie jest w stanie zapewnić społeczeństwu nowe spojrzenie na osoby z niepełnosprawnością, a przede wszystkim na osoby z niepełnosprawnością intelektualną, które przeżywają największe niezrozumienie ze strony społeczeństwa ze względu na rodzaj dysfunkcji niesięgający do umysłu przeciętnego, pełnosprawnego człowieka. Przytaczając słowa Kirenko (2006, s. 133) „prezentowanie dokonań tworzy nową płaszczyznę pozytywnej integracji ze społeczeństwem, porozumienia i przezwyciężenia poczucia odmienności, a niekiedy

także samotności”. Działanie twórcze osób z niepełnosprawnością jest formą arteterapii, która daje dostęp do świata wewnętrznego jednostki. Arteterapia jest spotkaniem z drugim człowiekiem, które może odbywać się w kontakcie pomiędzy klientem (w tym przypadku z osobą z niepełnosprawnością), a terapeutą. Takie spotkanie może się odbywać na wcześniej wspomnianej płaszczyźnie, którą jest spotkanie osoby z niepełnosprawnością (w tym przypadku artysty) ukrytym za swoją pracą oraz odbiorcami dzieła. Druga z tych dróg jest szczególnie trudna zarówno dla samego artysty jak i dla odbiorcy. Od artysty wymagana jest w tym przypadku odwagi oraz otwarcia się na inne osoby, natomiast dla samego odbiorcy jest to droga szczególnie trudna, ponieważ jest to droga, która prowadzi do otwartości na sztukę innej osoby, szczególnie osoby z niepełnosprawnością intelektualną, która w swoich pracach może kierować się zupełnie odrębnym sposobem myślenia od pewnej części społeczeństwa. Prawdą jednak jest, że wiele osób korzystających z arteterapii nie osiąga poziomu artystycznego wartego upublicznienia. Idąc za opinią Hanny Olechnowicz – osoby z niepełnosprawnością intelektualną mają mniejszą siłę przebicia w zakresie działania twórczego (1994, s. 25). Najkorzystniejszą sytuacją byłoby zapewnienie społeczeństwu działań, które wywołałyby efekty tolerancji, akceptacji oraz zwiększenia zrozumienia wobec prac artystycznych tych artystów. Jak uważa Edyta Nieduziak „Innym niedostrzeganym zadaniem takich działań jest także przygotowanie społeczeństwa do należytego, pełnego szacunku i zrozumienia odbioru prezentowanych prac.” (2015, s. 63).

Zakończenie

Twórczość artystyczna to umiejętność, która nie może być zabroniona żadnemu człowiekowi. Do tworzenia sztuki nie jest potrzebna żadna specjalna zdolność. Najważniejsze jest, aby towarzyszył temu cel oraz przede wszystkim czerpanie przyjemności z tworzonego dzieła. Prawdą jest, że dzięki sztuce uczymy się pokonywać swoje własne ograniczenia (<https://przypominajka.com/niepelnosprawnosc/jak-tworczosc-artystyczna-wplywa-na-zycie-osob-z-niepelnosprawnosciami/>). Pewne jest, że działalność twórcza jest niezwykłym narzędziem do wyrażania siebie oraz swoich emocji, co doskonale przedstawione jest na przykładzie przytoczonego przez Sabinę Pawlik wiersza Marka Jankowskiego (2015, s. 59-60).

Znieczulica chamstwo
Średnio raz na parę dni
Ktoś mnie wrzuca do wora
Z imbecylami
Stawiając z idiotami w jednym rzędzie.
Ignoranci nie warci splunięcia.
Zamiast zrozumieć
Że nie jesteśmy orłami intelektu
Dalej zaciskają wokół nas

Tę obręcz niezrozumienia
Pewnych uchybień.
Każdy człowiek jest inny.
Wywyższając się
Sami się zaniżacie.
Kto poniża
Sam jest niski.
Ponížanie niezrozumienie.

Marek Jankowski

Autor wiersza jest osobą z niepełnosprawnością intelektualną, równocześnie jest uczestnikiem Warsztatów Terapii Zajęciowej w Sosnowcu. Jego poruszający wiersz znalazł się w I Przeglądzie Poezji Osób Niepełnosprawnych „Trzecia Przestrzeń”. Tekst ukazuje jego dezaprobatę wobec rzeczywistości, jaką jest społeczna segregacja oraz unikanie, a nawet wyłączenie osób z niepełnosprawnością ze społeczeństwa oraz życia kulturalnego. Wiersz jest swoistym przykładem wyrażanego przez artystę buntu w stronę społeczeństwa oraz chęci przedstawienia swoich emocji, które przeżywał w związku z poczuciem bycia odrzuconym oraz niezrozumianym przez otaczających go ludzi. To dzieło jest przykładem, które idealnie pokazuje, iż istnieje szansa na to, aby osoby z niepełnosprawnością intelektualną zostały usłyszane przez system społeczny. Pierwsze takie kroki są ogromną szansą na zwiększenie tolerancji społeczeństwa, a nawet ostatecznego włączenia osób z niepełnosprawnością intelektualną w życie społeczne i kulturalne. Podarowanie osobom niepełnosprawnym prawa do głosu poprzez sztukę staje się w tym kontekście ich indywidualną i pełną formą dialogu, który nierzadko stanowi jedyną formę dzielenia się swoimi emocjami ze światem.

Inclusion of people with intellectual disabilities to the society through the art

Abstract

The article presents the issue of inclusion of people with intellectual disabilities to the society through the art. The text shows the essence of social inclusion in a general context and its meaning for people with disabilities, including intellectual disability. The author explains what upbringing through art is and explains its importance for performing a social function by art. Moreover, it explains the importance of art therapy and making the artistic work of people with intellectual disabilities public in order to understand and increase acceptance of them. The author pays special attention to supporting the artistic activity of people with intellectual disabilities and promoting art therapy as an effective form of therapy.

Bibliografia

1. Augustyniak E.: *Spoleczne funkcje sztuki* [w:] S. Hrynja (red.), *Spoleczne funkcje sztuki*, Krakowska Szkoła Wyższa im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, Kraków, 2005.
2. Dykcik W.: *Wykluczanie, dyskryminacja i marginalizacja godności oraz praw osób z głębszą i złożoną niepełnosprawnością jako problem społeczny i pedagogiczny*, [w:] U. Bartnikowska, Cz. Kossakowski, A. Krause (red.), *Współczesne problemy pedagogiki specjalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, 2008.
3. Kirenko J.: *Oblicza niepełnosprawności*, Wydawnictwo Akademickie WSS-P, Lublin, 2006, s. 133.
4. Nieduziak E.: *(Czy) twórcza obecność osób niepełnosprawnych w przestrzeni publicznej?*, *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, nr 9, Poznań, 2015.
5. Olechnowicz E.: *Wyzwalanie aktywności dzieci głębiej upośledzonych umysłowo*, WSiP, Warszawa, 1994, s. 25.
6. Pawlik S.: *Sztuka jako sposób włączania osób z niepełnosprawnością intelektualną do społeczeństwa*, *Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej*, nr 8, Poznań, 2015.
7. Szatur-Jaworowska B.: *Uwagi o ekskluzji i inkluzji na przykładzie polityki społecznej wobec osób starszych*, [w:] J. Grotowska-Leder, K. Faliszek (red.), *Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, Wydawnictwo AKAPIT-DTP, 2005.
8. Kaczmarska B.: *Twórczość artystyczna w życiu osób z niepełnosprawnością – indywidualny i społeczny wymiar arteterapii*, *Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania*, nr 1, Warszawa, 2017.

Netografia

<https://sportosporto.pl/Obrazy/Nauczaj12.pdf> [dostęp: 10.12.2022].

<https://przypominajka.com/niepelnosprawnosci/jak-tworczosc-artystyczna-wplywa-na-zycie-osob-z-niepelnosprawnosciami/> [dostęp: 12.12.2022].

WYRAŻANIE EMOCJI POPRZEZ SZTUKĘ NA PRZYKŁADZIE DZIEŁ ZNANYCH ARTYSTÓW Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Wstęp

Sztuka jest wszystkim, co otacza nas w życiu. Sztuką określa się wszystko, co wychodzi spod ręki człowieka lub natury, a jednocześnie wzbudza w nas emocje. Przyjmując założenie, że sztuką jest wszystko, co powstało dzięki człowiekowi, można stwierdzić, iż aktywność ta nie wyklucza działalności osób niepełnosprawnych. To, że artysta jest osobą z niepełnosprawnością, nie oznacza, że jego dzieło musi dotyczyć niepełnosprawności samej w sobie (https://www.fundacjaavalon.pl/abc/sztuka_i_niepelnosprawnosc_krotki_zarys_zjawiska/). Ponadto działalność artystyczna osób z niepełnosprawnością pozwala na przełamanie schematów społecznych (Lasota, 2015) i jednocześnie uświadamia, że wartością jest posiadana przez artystę umiejętność, a nie zakupiony przedmiot.

Terapeutyczne funkcje sztuki

Aby móc mówić o terapeutycznych funkcjach sztuki, należy wyjść od podstawowej terminologii tego pojęcia. Według Haliny oraz Wiktora Czernianin (2017, s. 362) „funkcja terapeutyczna polega na kierunkowym, tj. leczniczym, oddziaływaniu utworu literackiego na różnorodne sfery życia duchowego odbiorców, a więc emocjonalnego, religijnego, świadomościowego, stanu psychicznego, cech osobowościowych”. Głównymi zadaniami terapeutycznej funkcji sztuki jest rozwiązywanie konfliktów oraz problemów, rozwijanie umiejętności interpersonalnych, pomoc w kierowaniu sobą oraz swoim zachowaniem, redukcja stresu, podniesienie samooceny oraz samoświadomości oraz osiąganie wglądu we własne stany emocjonalne oraz ich zrozumienie. W skład terapeutycznych funkcji sztuki wchodzi również podział na inne podfunkcje, czyli chociażby funkcja korekcyjna, która polega na pomocy w odzyskaniu równowagi psychicznej oraz rozładowaniu napięcia i frustracji. Następną z tych podfunkcji jest funkcja edukacyjna, która pozwala wzbogacać życie wewnętrzne artysty oraz odbiorcy sztuki, kształci także intelekt i pogłębia emocjonalny sens życia. Ostatnim z elementów funkcji terapeutycznej jest funkcja rekreacyjna, która służy zabawie, a także umożliwia uzewnętrznianie swojej osobowości, a także dodaje energii do życia (<https://promedica24.com.pl/poradnik-opieki/opieka-nad-osoba-starsza/arteterapia-terapia-przez-sztuke/>).

Istota arteterapii wobec zmagania się z niepełnosprawnością

Definiując pojęcie arteterapii Kulczycki (1990, s.12) definiuje je jako „układ poglądów i czynności ukierunkowanych na utrzymanie i (lub) podnoszenie poziomu jakości życia ludzi przy pomocy szeroko rozumianych dzieł sztuki i uprawiania sztuki”. Przenosząc terapię w sferę zmagania osób z niepełnosprawnością można wyszczególnić cele, jakie definiuje arteterapia w kontekście tych osób. Pierwszym z celów jest pomoc w przeorganizowaniu swoich schematów poznawczych, tj. podjęcie interpretacji swojej sytuacji psychologicznej (przeżywania, a także rozumienia jej). Drugim z celów jest wspieranie rozwoju umysłowego, który ma swoje szczególne miejsce w arteterapii osób z niepełnosprawnością intelektualną, u których występuje trudność w rozumieniu symboli oraz opanowaniu zasad myślenia w sposób formalny. Integralnym celem arteterapii osób z niepełnosprawnością jest natomiast optymalizacja jakości życia, przez co rozumie się zapobieganie trudnościom życiowym, a w przypadku ich występowania – zmniejszenie ciężaru tychże trudności i przezwyciężeniem wielowymiarowych przeszkód. Idąc więc za celami arteterapii można wysunąć wniosek, iż wyzwala ona aktywność twórczą, a także wyrównuje ograniczenia oraz braki psychologiczno-fizyczne. Ponadto kontakt ze sztuką wspiera samoakceptację oraz akceptację innych i sprzyja wyrażaniu swoich myśli i uczuć, co zdecydowanie przekłada się w przyszłości na funkcjonowanie psychospołeczne osoby objętej terapią przez sztukę.

Znaczenie sztuki dla świata kultury

Obecność sztuki w ludzkiej cywilizacji oraz jej rozwój pokazuje, że istnienie ludzkości bez sztuki jest niemożliwe. Sztuka zaspokaja potrzeby emocjonalne oraz duchowe społeczeństwa. Twórczość chcąc, nie chcąc pobudza u nas skłonność do refleksji nad sobą oraz otaczającym nas światem, co ułatwia zrozumienie nas samych oraz wszystkich zjawisk, procesów i zachowań, które wokół nas zachodzą. Mózg ludzki jest plastyczny, co odnajduje swoje zastosowanie w kontakcie ze sztuką. Poprzez ten narząd pochłaniane są wszelkie możliwe informacje, dlatego też kontakt ze sztuką może wpłynąć na myślenie ludzkie. Sztuka w jakiegokolwiek postaci jest w stanie zmienić nasze poglądy oraz pozwala na spojrzenie na pewne sytuacje z innej perspektywy. Działalność w tym sensie, może przyczynić się również do promowania różnorodności kulturowej poprzez zwiększanie możliwości wyrażania przez artystów swojej tożsamości i kreatywności. Różnorodność kulturowa może tutaj oznaczać grupy mniejszościowe, osoby starsze, nastolatki, osoby przewlekle chore, osoby z różnego rodzaju niepełnosprawnością oraz wiele innych grup, które posiadają charakterystyczne dla siebie cechy wyróżniające je na tle innych.

Przeżywanie emocji przez osoby z niepełnosprawnością na przykładzie ich dzieł

Na przestrzeni ostatnich lat udało się dowiedzieć, że niektórzy ze znanych artystów z różnych epok mogli zmagać się z różnorodnymi niepełnosprawnościami. Dzięki temu ich dzieła nabrały nowego, głębszego znaczenia, ponieważ przeżywane przez nich emocje towarzyszące niepełnosprawności mogły w większej mierze przyczynić się do powstawania najbardziej znanych przez ludzkość dzieł. Poniżej

zostali wymienieni najbardziej znani artyści w zestawieniu z ich dziełami, które mogły ukazywać przeżywane przez ich emocje oraz sposób postrzegania swojej niepełnosprawności.

Homer był poetą, recytatorem oraz śpiewakiem żyjącym w VIII wieku p.n.e. Znany jest on z napisanej przez niego „Iliady” oraz „Odysei”. Istnieje domniemanie, iż artysta był osobą niewidomą (<https://histmag.org/Homer-slepy-wedrowiec-autor-Iliady-i-Odysei-24305>). Teoria ta powstała, ponieważ jego imię w przełożeniu z greckiego dialektu na język polski oznaczało „ślepcę”. Według legend starożytnych Greków był on niewidomym śpiewakiem, któremu bogowie odebrali wzrok w zamian za dar tworzenia poezji. To Homer pisał, że „Los dał ludziom odwagę znoszenia cierpień.”, co można utożsamiać z jego sytuacją psychologiczną w konfrontacji z niepełnosprawnością wzrokową, która była dla niego źródłem cierpienia. Autor mówił tu również o odwadze, co może sugerować, że pomimo niepełnosprawności artysta kierował się akceptacją swojej sytuacji psychofizycznej.

Ludwig van Beethoven był kompozytorem, który żył w latach 1770-1827. Według zapisanego rysu historycznego artysta zaczął tracić słuch w wieku około dwudziestu pięciu lat, jednak nie zaprzestał on komponowania dzieł, a wręcz przeciwnie – to właśnie wtedy powstała jedna z jego najradośniejszych kompozycji – II symfonia D-dur. Dzieło to wskazuje jednoznacznie na to, iż artysta przyjmował postawę optymistycznego podejścia do swojej niepełnosprawności. Dzięki jego melodiom można było poddać analizie jego funkcjonowanie wobec bycia osobą Głuchą.

Vincent van Gogh był malarzem z okresu postimpresjonistycznego. Według znanej ludzkości historii cierpiał on na zaburzenia psychiczne – miał ataki paranoiczne. Van Gogh zginął z użyciem broni palnej, co jest uznawane za prawdopodobny akt samobójczy. Jego ostatnim dziełem był obraz „Korzenie i pnie drzew”, który ostatecznie nie został ukończony. Namalował on na nim leśną scenerię, która była pełna słońca i życia. W ostatnich latach udało się zbadać, że obraz mógł zostać wykonany zaledwie kilka godzin przed jego śmiercią, co daje odbiorcy obrazu nowe spojrzenie na jego ostatnie dzieło – do ostatnich chwil życia towarzyszyła mu przyroda, którą pozostawił na obrazie jako symboliczną pamiątkę swojego ostatniego dnia życia.

Frida Kahlo była malarką meksykańskiego pochodzenia żyjącą w latach 1907-1954. W wieku osiemnastu lat uległa poważnemu wypadkowi, w wyniku czego doznała rozległych złamań i do końca życia zmagала się ze skutkami urazów. Niepełnosprawność stała się dla niej inspiracją do tworzenia obrazów, które były odzwierciedleniem jej wewnętrznych przeżyć związanych z zetknięciem się z nową rzeczywistością przed którą postawiła ją niepełnosprawność ruchowa (<https://bezpiecznapodroz.org/2020/11/13/niepelnosprawni-artystci-wybitni-malarze-i-muzycy/>). Przykładami takich dzieł jest „Autoportet z portretem doktora Farilla” z 1951 roku, „Dwie Fridy” z 1939 roku oraz „Strzaskana kolumna” z 1944 roku. Wszystkie te obrazy ukazują sposób spojrzenia artystki na jej niepełnosprawność oraz jej proces przystosowania się do nowego stanu rzeczy.

Zakończenie

Sztuka z pewnością jest nieodłącznym elementem funkcjonowania społeczeństwa, który daje ludzkości wiele korzyści. Pełni różnorodne funkcje, w tym bardzo istotną funkcję terapeutyczną, która wpływa na proces przystosowania się do niepełnosprawności jednostki oraz rozumienia własnych stanów emocjonalnych. Twórczość artystyczna znanych osób z niepełnosprawnością udawania, iż do tworzenia oraz dzielenia się swoją twórczością nie potrzeba specjalnych cech, a sama niepełnosprawność nie jest barierą – wręcz przeciwnie – nierzadko jest ona impulsem do tworzenia głębokich, emocjonalnych dzieł, które pozwalają na upust emocji, a także pozwalają społeczeństwu na analizę oraz zobaczenie perspektywy osoby przeżywającej nagłe wkroczenie w świat osób z niepełnosprawnościami.

Expressing emotions through the art on the examples of works of art by famous artists with disabilities

Abstract

The article shows the issue of expressing emotions through the art on the examples of works of art by famous artists with disabilities. The author explains the term of the art therapy and its meaning in the context of therapy and rehabilitation of people with disabilities. The article presents the importance of the works of famous artists with disabilities for the world of culture, as well it explains the emotions experienced by artists with disabilities on the example of their art. At the end, the author mentions his reflection on the importance of the art for the society.

Bibliografia

1. Lasota A., Szczudło E.: *Terapeutyczna wartość sztuki i ekspresji artystycznej w pracy socjoterapeutycznej* [w:] Lasota A., Franczyk L. J. (red.), *Socjoterapia dzieci i młodzieży – diagnoza i metody pracy*. Wydawnictwo Akademickie Żak, 2015.
2. Czernianin W., Czernianin H.: *O funkcji terapeutycznej i wychowawczej dzieła literackiego w badaniach biblioterapeutycznych – na przykładzie psychoanalitycznych interpretacji baśni Bruno Bettelheima oraz interpretacji Pisma Świętego z pozycji psychologii głębi Anzelma Grüna* [w:] Czernianin W., Czernianin H., Chatzipentidis, *Podstawy współczesnej biblioterapii*. Podręcznik akademicki. Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, 2017.
3. Stasiakiewicz M.: *Arteterapia dla osób z niepełnosprawnościami intelektualną. Wybrane problemy teorii i praktyki*. [w:] Limont W., Nielek-Zawadzka K. (red.), *Dylematy edukacji artystycznej*, t. II. Impuls, Kraków, 2006.
4. Kulczycki M.: *Arteterapia i psychologia kliniczna*. [w:] *Arteterapia*. Zeszyt Naukowy, nr 57. Limont, Wrocław, 1994.

Netografia

https://www.fundacjaavalon.pl/abc/sztuka_i_niepelnosprawnosci_krotki_zarys_zjawiska/?fbclid=IwARONfBm0Va-nwI0oxUp1YhGeIoeD95vQaSjqrWBdLssWJLXiyPH8mhlO-Q
[dostęp: 18.12.2022]

<https://promedica24.com.pl/poradnik-opieki/opieka-nad-osoba-starsza/arteterapia-terapia-przez-sztuke/> [dostęp: 18.12.2022]

<https://histmag.org/Homer-slepy-wedrowiec-autor-Iliady-i-Odysei-24305> [dostęp: 18.12.2022]

<https://bezpiecznapodroz.org/2020/11/13/niepelnosprawni-artysci-wybitni-malarze-i-muzycy/> [dostęp: 18.12.2022]

ŻYCIE I TWÓRCZOŚĆ NIKIFORA KRYNICKIEGO

Wprowadzenie teoretyczne

Sztuka nie zna ograniczeń, czego dowodem jest twórczość przedstawiciela polskiego prymitywizmu, Nikifora Krynickiego. Przez wiele lat społeczeństwo nie doceniało krynickiego artysty i jego wytworów. W latach 30. XX wieku jednym z pierwszym artystów, który dostrzegł wartość artystyczną prac Nikifora był lwowski malarz Roman Turyn. To dzięki niemu pracami zainteresowali się polscy i francuscy kapiści. Osiem lat później, inny malarz Jerzy Wolff opisał twórczość łemkowskiego artysty w artykule dla prestiżowego czasopisma Arkady. Dopiero po drugiej wojnie światowej w latach 50. XX wieku nastąpił przełom. Dzięki znajomości Nikifora Krynickiego z Andrzejem Banachem Jego prace zaczęły być pokazane nie tylko na wystawach w Polsce, ale również za granicą. Od tego czasu Nikifor został zauważony jako prymitywista i święcił tryumfy. Zaczął coraz więcej i dalej podróżować, i dzięki temu stał się rozpoznawalny, a jego prace wzbudzały zainteresowanie. Uznanie i sława nie zmieniły Nikifora. Unikał tłumów chcąc pozostać postacią nieodgadnioną, nie do końca poznaną. Do końca swoich chwil żył bardzo skromnie i nieustannie robił, to co lubił, czyli malował, nawet gdy choroba uniemożliwiała mu samorealizację. Do końca życia starał się żyć godnie i zachować głęboką wiarę w swoje malowanie.

Życiorys i twórczość Nikifora Krynickiego

Nikifor Krynicki, dla nielicznych znany jako Netyfor, Jan Nikifor, Nikifor Matejko czy Epifaniusz Drowniak, jest wiodącym przedstawicielem polskiego prymitywizmu. Łemkowski malarz urodził się 21 maja 1895 roku w Krynicy. Zmarł 10 października 1968 roku w Fuluszu. Został osierocony po pierwszej wojnie światowej. Już od okresu dzieciństwa doświadczał wykluczenia, co nie pozostało bez wpływu na jego osobowość i twórczość. Szczególnie dotkliwe były szykany ze strony rówieśników. Miał problemy w szkole, ponieważ ujawniał liczne zaburzenia. Dlatego nie ukończył szkoły. Ale opanował zdolność pisania wielkimi literami i nauczył w podstawowym stopniu czytać i liczyć. Dzięki wrodzonemu talentowi malarskiemu rysował i malował pomimo skromnego warsztatu pracy. Rysował ołówkiem, kredkami, malował akwarelami na papierze, urzędowych drukach, tekturkach, okładkach szkolnych zeszytów, a nawet na pudełkach od zapalek. Najpierw wykonywał rysunek ołówkiem, potem pokrywał go wybranym kolorem i wykańczał przez dodawanie kresek, cieniowanie barw i nadawanie mu blasku. Warto podkreślić nadzwyczajną intuicję Artysty, dzięki której w sposób wręcz fenomenalny posługiwał się kolorem. Używał charakterystycznych zestawień kolorystycznych, a dokładnie były to: złamane zielenie, brązy, szarości, błękity, kolory żółty i fiolet. Dodatkowo

doklejał ramki z kolorowych papierków i bibułek, wykonywał napisy (najczęściej u dołu obrazka), a na koniec montował pętelkę do zawieszania pracy i na jej odwrocie przystawiał okrągłą pieczęć. Niniejsza pieczęć służyła nie tyle uwierzytelnieniu autorskiego dzieła, ale bardziej legitymizowała jego twórcę, nadając mu rangę urzędniczej godności i powagi.

Wśród dominujących tematów Jego prac warto dostrzec widoki miejskiej architektury (w szczególności Krynicy), cerkwie i kościoły z ich wnętrzami, wille i ulice, dworce kolejowe, fantastyczne miasta i budowle. Twórczość Nikifora cechuje wręcz dopracowany detalizm. Z dokładnością malował drogi, tory kolejowe czy elementy architektoniczne. Niechętnie malował ludzi. Wyjątek stanowiły portrety, które wykonał za namową swojego opiekuna Andrzeja Banacha podczas pobytu w Krakowie w latach 50. XX wieku. Malował też autoportrety, ale co jest bardzo oryginalne był na nich nie tylko przedstawiony jako malarzem, ale też biskup, nauczyciel czy sędzia. Ważne miejsce w Jego twórczości zajmują obiekty sakralne, a przede wszystkim cerkwie, kościoły i synagogi

([https://www.polswissart.pl/files/auctions/2018/NIKIFOR/Nikifor %2020.11.2018_PolswissArt.pdf](https://www.polswissart.pl/files/auctions/2018/NIKIFOR/Nikifor_%2020.11.2018_PolswissArt.pdf)).

Przez większość swojego życia traktowany był jako osoba z niepełnosprawnością intelektualną. Pomimo wielu domysłów ze strony społeczeństwa, w literaturze przedmiotu nie można odnaleźć jednoznacznej diagnozy jego stanu zdrowia. Warto jednak zwrócić uwagę, że matka artysty Eudokia Drowniak była osobą niesłyszącą, a ojciec nie jest znany (Banaś , 2006). W dokumentacji znajdującej się w rodzinnym mieście Nikifora można odnaleźć informację, że odziedziczył on po matce uszkodzenie słuchu oraz wadę wymowy. Sam malarz odbierany był jako niepełnosprawny intelektualnie, z powodu niewyraźnego i bełkotliwego sposobu mówienia. Szczegółowa diagnoza laryngologiczna potwierdziła, że posiadał nieodwracalną, wrodzoną wadę wymowy – ankyloglosję, która w medycznej literaturze oznacza „chorobę polegającą na nadmiernym ograniczeniu ruchomości języka przez jego wędzidełko” (<https://www.mp.pl/otolaryngologia/zalecenia/305555.ankyloglosja-u-dzieci-konsensus-amerykanskiego-towarzystwa-otolaryngologii-chirurgii-glowy-i-szyi>).

Ze względu na swoje ograniczenia, Nikifor Krynicki odznaczał się problemami z przystosowaniem do życia w społeczeństwie. Podczas gdy krytycy sztuki Andrzej i Ella Banachowie próbowali porozmawiać z Nikiforem, usłyszeli tylko krzyki: „*Niech państwo z nim nie rozmawiają, to jest niemowa i żebrak. Nie kupujcie tych obrazków, nikt nie bierze ich za darmo*” (<https://wiadomosci.wp.pl/nikifor-ulubieniec-falszerzy-6037638061544577a>). Izolacja malarza od społeczeństwa wynikała nie tylko z jego wad wrodzonych, ale również z ogromnego poświęcenia się pracy. Albowiem w dorobku artystycznym malarza znalazło się blisko 40 tysięcy dzieł. Nikifor izolowany był psychicznie i fizycznie, czego dowodem są liczne donosy, o których można przeczytać w dokumentach milicyjnych. W jednym z nich tak opisano Nikifora: „*włóczy się po wszystkich ruchliwych ulicach Krynicy [...]*”

uprawia proceder żebractwa wystawiając przy tym swą sztukę malarską, stwarzając przy tym niekorzystny aspekt polityczny [...] przynosi olbrzymie szkody polityczne i moralne” (<https://lemko.org/lemko2/nikifor/nik8.html>).

Pierwsza wystawa obrazów Nikifora Krynickiego miała miejsce w Warszawie w 1949 roku. Natomiast 10 lat później jego prace zostały zaprezentowane w zagranicznych galeriach m.in. w Paryżu, Amsterdamie, Brukseli, Hajfie, Baden-Baden, Hanowerze czy we Frankfurcie nad Menem. Po śmierci na gruźlicę twórczością malarza zaopiekował się Marian Włosiński. Największa kolekcja dzieł Nikifora znajdują się w Muzeum Okręgowym w Nowym Sączu (<https://culture.pl/pl/tworca/nikifor>).

Jego twórczość została doceniona po latach nie tylko w Polsce, ale i nawet przez światowych krytyków. W ciągu ostatnich trzech lat dzieła najbardziej znanego polskiego prymitywisty wzrosły na wartości nawet stukrotnie. Jeszcze 20 lat temu licytacje kończyły się na kwotach 1000 – 2000 złotych. Współcześnie szacunkowa wycena jednego dzieła wynosi średnio między 12 000, a 18 000 złotych, a niekiedy nawet 100 000 złotych. Warto jednak zwrócić uwagę, że wzrost wartości dzieł Nikifora, wiąże się również ze zwiększoną liczbą powstających fałszyfikatów i prób oszustwa (<https://pieniadze.rp.pl/sztuka/art37406891-nikifor-100-tysiecy-zlotych-rynek-sztuki-ceny>).

Podsumowanie

Twórczość Nikifora Krynickiego została doceniona dopiero pośmiertnie przez krytyków prymitywizmu w Polsce i na świecie. Przesłaniem powyższego artykułu jest, iż nie powinno się marginalizować, krytykować artystów za ich odosobnienie, specyficzny sposób życia lub niepełnosprawność. Społeczeństwo powinno doceniać twórczość każdego z artystów (również niepełnosprawnych), którzy wzbogacają kulturę danego kraju oraz rozślawiają swój kraj poza ojczyzną. Dla Nikifora Krynickiego malarstwo było najważniejszym aspektem jego życia. Pomimo wykluczenia społecznego spełniał swoje marzenia, nie zwracając szczególnej uwagi na głosy krytyków.

Summary

The article is of a review character, dealing with the life and work of Nikifor Krynicki. The articles present his biography, painting skills, behavior of this world, painting style and glory. The work also addresses the issue of social exclusion of the painter due to his disability.

Bibliografia

Banaś B. Nikifor (1895-1968). Edipresse, Warszawa. 2006.

Netografia

https://www.polswissart.pl/files/auctions/2018/NIKIFOR/Nikifor_%2020.11.2018_PolswissArt.pdf (data dostępu: 20.03.2023 r.)

<https://www.mp.pl/otolaryngologia/zalecenia/305555,ankyloglosja-u-dzieci-konsensus-amerykanskiego-towarzystwa-otolaryngologii-chirurgii-glowy-i-szyi> (data dostępu: 20.03.2023 r.)

<https://wiadomosci.wp.pl/nikifor-ulubieniec-falszerzy-6037638061544577a> (data dostępu: 20.03.2023 r.)

<https://lemko.org/lemko2/nikifor/nik8.html> (data dostępu: 20.03.2023 r.)

<https://pieniadze.rp.pl/sztuka/art37406891-nikifor-100-tysiecy-zlotych-rynek-sztuki-ceny> (data dostępu: 20.03.2023 r.)

<https://culture.pl/pl/tworca/nikifor> (data dostępu: 20.03.2023 r.)

Aleksandra Pacura
Tamara Shtohryn
Pedagogika specjalna, IV rok
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ARTETERAPIA JAKO WAŻNY ELEMENT REHABILITACJI OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ

Wstęp

W dzisiejszych czasach możemy zauważyć ogromny wpływ sztuki na codzienne życie człowieka oraz jego rozwój zarówno osobisty, jak i społeczny. Twórczość artystyczna umożliwia człowiekowi wyrażanie siebie, własnych przeżyć oraz emocji. Niniejszy artykuł służy zaprezentowaniu istotności stosowania arteterapii w rehabilitacji osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Wpływ sztuki na życie człowieka

Wyraźny wpływ sztuki na życie człowieka widoczny był już w starożytności. Arystoteles – jeden z najślawniejszych filozofów starożytnej Grecji, zwrócił uwagę na to, że widzowie poprzez oglądanie danego widowiska mieli przeżyć tzw. “katharsis”, czyli wewnętrzne oczyszczenie. Ukazywanie na scenie tragicznych wydarzeń, dotyczących lęków i codziennych problemów człowieka, miało uświadomić ludziom wpływ ich własnych słabości na codzienne funkcjonowanie (za A. Linek, 2012, s. 84). Współcześnie, można zauważyć, iż próby określenia znaczenia twórczości artystycznej w życiu człowieka, przysparzały i w dalszym ciągu przysparzają wielu trudności filozofom, pedagogom oraz innym osobom, zajmującym się owym zagadnieniem. Efektem tego jest brak istnienia uniwersalnej definicji sztuki. Bez wątplenia sztuka pozwala człowiekowi zagłębić się i zrozumieć własny świat, myśli i przeżywane emocje oraz uwrażliwia ludzi na piękno otaczającej ich rzeczywistości. Ponadto bardzo ważną, choć często pomijaną funkcją sztuki, jest stwarzanie szansy dla nas na poznanie i zaakceptowanie drugiego człowieka, skrywanych przez niego tajemnic, poprzez wnikliwą interpretację jego wytworów.

Z przeprowadzonych na przestrzeni lat badań naukowych wynika jednak, że pierwotne znaczenie sztuki poszerzyło się wraz ze skłonnością społeczeństwa do ulegania różnym zmianom w rozwoju osobistym oraz społecznym. Coraz częściej podkreśla się bowiem obecność jej walorów wychowawczych, do których możemy zaliczyć: kształtowanie poglądów na świat, prezentację wzorców zachowań, wzbogacanie zasobów posiadanej wiedzy, czy rozwijanie procesów oraz mechanizmów poznawczych. Sztuka jako element wychowania towarzyszy człowiekowi od urodzenia, aż do śmierci. Ponadto stanowi ona bardzo atrakcyjny instrument wychowawczy, ponieważ wykracza poza tradycyjne kanony pedagogiczne. Jak podkreśla Beata Bonna (2003, s. 61-62), rola sztuki w wychowaniu

nie ogranicza się jedynie do odbioru i interpretacji dzieł, lecz obejmuje również indywidualną ekspresję: muzyczną, plastyczną itd.

Arteterapia, czyli terapia przez sztukę

Początków arteterapii można dopatrywać się już w drugiej połowie XIX wieku. W 1872 roku Auguste Ambroise Tardieu zauważył i opisał znaczącą rolę sztuki dla rozwoju ludzkiego umysłu. Początkowo arteterapia była traktowana jako rodzaj terapii dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Z biegiem lat zainteresowanie nią rosło. Wraz z upływem czasu okazało się również, iż terapia przez sztukę doskonale sprawdza się w leczeniu dzieci, młodzieży i osób dorosłych z innymi zaburzeniami – poznawczymi i fizycznymi, uzależnionych od różnych substancji psychoaktywnych, wykazujących trudności w funkcjonowaniu społecznym, komunikacji itp. Ponadto, terapia przez sztukę może być pomocna dla osób zdrowych, które potrzebują uwolnić się od negatywnych myśli, emocji, a także chcą rozwijać swoją kreatywność i poznawać siebie lepiej poprzez sztukę. Za prekursora współczesnej arteterapii uznawany jest brytyjski nauczyciel sztuki – Adrian Hill, który dążył do tego, by arteterapia stała się równorzędną alternatywą dla terapii zajęciowej. Ten sam człowiek zaproponował również termin „arteterapia”, który to pierwszy raz został użyty w literaturze anglojęzycznej w 1942 roku (E. Grzebyk, 1999, s.8). Ponadto Adrian Hill był pierwszą osobą, którą została zatrudniona w szpitalu jako arteterapeuta. Z kolei za pioniera polskiej arteterapii uznaje się Stefana Szumana (pedagoga i etyka). W 1928 roku opublikował on w Szkole Powszechnej pierwszy napisany w języku polskim artykuł dotyczący zagadnienia arteterapii (A. Linek, 2012, s.87). Najbardziej intensywny rozwój tej dziedziny w Polsce przypadł jednak na lata 90. XX wieku.

Jak podaje Wielki Słownik wyrazów obcych (za: M. Bańko, 2003, s.25), termin „arteterapia” posiada dwa człony. pierwszy to łaciński – arte (ars, artis), który oznacza sztukę/rzemiosło oraz drugi, grecki – therapeuein, czyli leczenie/terapia. Arteterapia jest więc najprościej mówiąc terapią za pośrednictwem sztuki. Musimy jednak wskazać na istotną różnicę pomiędzy tymi dwoma pojęciami. W przypadku arteterapii mamy do czynienia z relacją klient-terapeuta, natomiast w przypadku terapii przez sztukę – klient pełni równocześnie rolę terapeuty (A.Korbut, 2010, s. 427). Funkcję arteterapii bardzo trafnie opisał Popek, twierdząc, iż jest ona „działaniem leczniczym za pośrednictwem środków sztuki” (za: S.L. Popek, 2010, s.427). Warto jednak zaznaczyć, iż nie sięga się w niej po żadne narzędzia z zakresu medycyny niekonwencjonalnej.

Arteterapia, jak słusznie zauważa Agata Linek (2012, s. 84), ma charakter interdyscyplinarny, gdyż łączy się z filozofią, psychologią, medycyną, pedagogiką, socjologią oraz sztuką. Może być ona stosowana w przypadku każdego człowieka, niezależnie od jego wieku, wykształcenia, poziomu posiadanych umiejętności czy zdolności intelektualnych.

Arteterapia a rehabilitacja osób z niepełnosprawnością intelektualną

Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z 1997 roku określa rehabilitację jako zespół działań, w szczególności organizacyjnych, leczniczych, psychologicznych, technicznych, szkoleniowych, edukacyjnych i społecznych, zmierzających do osiągnięcia, przy aktywnym uczestnictwie tych osób, możliwie najwyższego poziomu ich funkcjonowania, jakości życia i integracji społecznej.

W dniu dzisiejszym terapia sztuką coraz częściej staje się przedmiotem zainteresowania specjalistów pracujących z osobami z różnego rodzaju niepełnosprawnościami, jako że uważana jest ona za pożyteczną formę oddziaływań wychowawczych, terapeutycznych, aktywizujących, relaksacyjnych oraz rehabilitacyjnych. Dzięki arteterapii u osób z niepełnosprawnością następuje wzrost zdolności percepcyjno-poznawczych, emocjonalno-społecznych, usprawnianie są możliwości ruchowe. Pozwala ona także na zrelaksowanie się, rozładowanie napięć emocjonalnych, łagodzenie przejawów agresji oraz frustracji (A. Bac, 2017, s.163). Joanna Gładyszewska-Cylulko (2014, s.17-18) przedstawiła kilka celów, które arteterapia w stosunku do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, może pomóc osiągnąć. Wśród nich autorka wymienia: zapewnienie pełnego rozwoju osobistego, poprawę jakości życia, motywowanie do samodzielności i aktywności, kształtowanie pozytywnej samooceny oraz nauka budowania i utrzymywania dobrych relacji z otoczeniem.

W niedalekiej przeszłości osoby z niepełnosprawnością intelektualną były postrzegane, oceniane głównie przez pryzmat swoich deficytów, ograniczonych możliwości. Społeczeństwo skupiało się bardziej na słowie “niepełnosprawność” niż na słowie “osoba”. Twórczość tych osób nie była traktowana na poważnie, a jedynie jako jedna z możliwości na wypełnienie czasu wolnego. Osoby z niepełnosprawnością intelektualną, mające wielorakie trudności składające się na tę niepełnosprawność, między innymi trudności poznawcze oraz społeczne, stanowią potencjalną grupę odbiorców działań arteterapeutycznych. Arteterapia w tym przypadku pełni przede wszystkim funkcję rewalidacyjno-terapeutyczną. Zajęcia twórcze stymulują funkcje mózgu, które uległy zaburzeniu, takie jak pamięć motoryczna, wzrokowa i słuchowa. Ponadto, tego typu aktywności mogą poprawić równowagę i zwiększyć ruchliwość (za: K. Włodarczyk, 2003, s. 357). Nasuwa się pytanie, czy praca z tą jedną z najtrudniejszych grup odbiorców arteterapii, jaką są osoby z niepełnosprawnością intelektualną ma sens? Odpowiedź brzmi “zdecydowanie tak”. Głównym celem arteterapii nie jest tworzenie arcydzieła o dużej wartości estetycznej, lecz budowanie przekonania u uczestnika, że jest w stanie coś stworzyć, kształtowanie u niego poczucia własnej wartości, podniesienie samooceny, poznanie własnych słabych i mocnych stron. Osoba z niepełnosprawnością intelektualną otrzymuje szansę na ujawnienie swoich emocji i myśli za pomocą dostępnych dla niej środków twórczego przekazu.

Alina Arciszewska-Binnebesel (2008, s. 8) podzieliła cele arteterapii na główne i szczegółowe. Te główne skupiają się więc na identyfikowaniu potrzeb emocjonalnych, poznawczo-rozwojowych i zdolności manualnych dzieci i młodzieży, wspieraniu wzrostu umiejętności poznawczych, społecznych i emocjonalnych oraz pomaganiu w procesie socjalizacji i wyrażaniu przeżyć. Praca polega również nad usprawnieniem możliwości ruchowych i zapewnieniu relaksacji, która pozwala na radzenie sobie z wewnętrznymi napięciami, frustracjami, agresją i niepowodzeniami. Z kolei cele szczegółowe obejmują stymulowanie wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży, rozwijanie ich zdolności plastycznych i zainteresowań, umożliwienie wyrażania siebie poprzez różnorodne środki plastyczne, przekazywanie niezbędnych umiejętności i wiedzy z zakresu sztuki plastycznej, rozwijanie sprawności manualnej oraz podniesienie poziomu samoakceptacji. Dodatkowo, celem jest rozładowanie negatywnych napięć i emocji, poznanie różnych materiałów plastycznych przydatnych w procesie tworzenia, a także zrozumienie zasad bezpieczeństwa w tworzeniu. Wprowadzenie uczniów w świat twórczego procesu pracy z przedmiotami praktycznymi, umożliwienie otwarcia się i aktywizacji ucznia, który ma problemy z nawiązywaniem kontaktów oraz przygotowanie do uczestnictwa i odbioru kultury regionu są również ważnymi celami. Do powyższych rozważań należy dodać, iż w terapii sztuką kluczową rolę pełni arteterapeuta. Aby arteterapia przynosiła pożądane efekty, terapeuta powinien mieć odpowiednie kwalifikacje, „uzbroić się” w elastyczność i pamiętać o stałym doskonaleniu swoich umiejętności, aby móc na bieżąco oceniać efektywność stosowanych metod. Głównym celem takiej terapii jest zachęcenie partnera do spontanicznego procesu twórczego, dzięki czemu może on wyrazić swoje emocje i przeżycia w bezpieczny i naturalny sposób, bez ocen i krytyki innych. Terapeuta musi znaleźć sposób porozumienia z osobą, z którą pracuje i umożliwić jej bezpośredni kontakt ze sztuką, który jest dopasowany do jej możliwości zainteresowań i potrzeb. Terapeuta powinien także rozwijać u uczestnika terapii umiejętności odbioru i przeżywania sztuki, aby mógł on doświadczyć satysfakcji i radości z kontaktu z nią. Osoba z niepełnosprawnością, uczestnicząca w terapii sztuką jest odpowiedzialna za własną aktywność twórczą i musi wykorzystać swoje umiejętności do wyrażania siebie i ukazywania swojego potencjału (E. Grudziwska, 2010, s. 195).

W pracy terapeutycznej z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, możemy wykorzystać przeróżne metody i techniki arteterapii, a mianowicie plastykoterapię, muzykoterapię, biblioterapię, choreoterapię i dramatoterapię. Arteterapia obejmuje wiele innych metod terapeutycznych, natomiast wymienione zostaną te najczęściej stosowane w grupie pacjentów z niepełnosprawnością intelektualną. Plastykoterapia rozumiana jest jako oddziaływanie terapeutyczne na jednostkę za pomocą technik plastycznych. Do tych najbardziej znanych zalicza się rysunek, malarstwo, modelowanie mas plastycznych, grafika, linoryt czy też drzeworyt. Plastykoterapia ma na celu przede wszystkim wspomaganie u osób

z niepełnosprawnością intelektualną rozwoju umiejętności radzenia sobie w trudnych sytuacjach, które mogą wpłynąć na ich codzienne funkcjonowanie. Terapia ta również umożliwia tym osobom wyrażanie emocji i uczuć w sposób niewerbalny, działanie bez zmuszania, krytyki i oceny. Zgodnie z podejściem E. Ruuda (1997, s. 86-97), muzykoterapia polega na stosowaniu muzyki w celu poprawy zdrowia i kondycji psychicznej pacjentów. Prowadzi ona do wykształcenia umiejętności samodzielnej relaksacji, obniżenia poziomu niepokoju oraz agresji, rozwoju umiejętności twórczych, poprawy poziomu funkcji psychoruchowych, a także wykształcenia umiejętności komunikacyjnych w zespole (za: Piotrowska, 2001, s.257). Z kolei muzykoterapię stosuje się zarówno w pracy grupowej, jak i indywidualnej. Dzięki swojej elastyczności, pozwala ona na dostosowanie zajęć do indywidualnych potrzeb i możliwości psychofizycznych pacjenta z niepełnosprawnością intelektualną. Inną formą zajęć arteterapeutycznych jest biblioterapia, czyli tzw. terapia przez czytanie. Skupia się ona na odbieraniu literatury, samodzielnym jej tworzeniu, ale też korzystaniu z rozmaitych dzieł. W ramach biblioterapii możemy wykorzystać takie ćwiczenia, jak: czytanie książek i czasopism, samodzielne szukanie wskazanych fragmentów książek, utożsamianie się z bohaterem literackim, słuchanie audiobooków, ale też autorskie pisanie listów i poezji. Bardzo ciekawą inicjatywą, podejmowaną w ramach biblioterapii jest organizowanie wieczorów poetyckich. Biblioterapia, według Szulca (1994, s. 38-39), jest uznawana za narzędzie wspierające proces terapii, skupiające się na czterech aspektach życia człowieka: (1) intelektualnym, polegającym na zdobywaniu wiedzy, (2) emocjonalnym, opartym na poznaniu własnych emocji i umiejętności ich rozpoznawania, (3) społecznym, umożliwiającym budowanie relacji międzyludzkich, oraz (4) dotyczącym zachowania, rozwijającym zdolność do kontrolowania niepożądanych społecznie zachowań.

W pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną efektywną metodą arteterapeutyczną jest również choreoterapia. Nazwa choreoterapia wywodzi się z 2 greckich słów: "choreira", które oznacza taniec, oraz "therapeira", które oznacza leczenie. Choreoterapia jest więc, najprościej mówiąc, leczeniem poprzez taniec. Zastosowanie terapii tańcem i ruchem przynosi liczne korzyści. Zmierza do poprawy ogólnej kondycji fizycznej osoby oraz lepszego samopoczucia poprzez rozwijanie koordynacji ruchowej, odbudowywanie pozytywnego obrazu własnego ciała oraz zwiększenie samoświadomości (T. Lazar, 1965). Tańczenie zawiera elementy usprawniające, które wzmacniają mięśnie, stawy i więzadła zarówno kończyn górnych jak i dolnych, a także rozwija równowagę i koordynację ruchową, ruchowo-wzrokową. Choreoterapia łączy w sobie elementy pracy i zabawy, tworząc tym samym wyjątkowe narzędzie jednoczenia ciała i umysłu. Poprzez ruch i taniec osoba nawiązuje kontakt ze samym sobą oraz z innym człowiekiem, poznaje swoje ciało, uczy się orientacji w przestrzeni. Zajęcia z choreoterapii są dostępne dla osób w każdym wieku i na każdym poziomie sprawności. Sprawdza się świetnie w pracy z dziećmi z ADHD, spektrum autyzmu oraz z osobami z niepełnosprawnością

intelektualną (J. Garbacik, E. Węgrzyn, 2008, s. 138). Z kolei dramatoterapia, zwana również teatroterapią, jest bardzo cennym narzędziem terapeutycznym w pedagogice specjalnej, ponieważ teatr opiera się na komunikacji, porozumiewaniu się werbalnym i niewerbalnym, co jest kluczowe w pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Jak zauważa D. Podgórska-Jachnik (1998) w swoich wypracowaniach, poprzez elementy dramy i teatru szuka się najbardziej skutecznej i uniwersalnej formy przekazu, które pomagają przełamać bariery związane z uszkodzonymi modalnościami lub stopniem tych uszkodzeń. Dzięki teatrowi istnieje możliwość porozumienia z każdą osobą, co może być wykorzystane w celach edukacyjnych i terapeutycznych w pedagogice specjalnej.

Arteterapeuta, wybierając konkretną metodę/technikę terapeutyczną powinien wziąć pod uwagę indywidualne potrzeby, mocne i słabe strony oraz możliwości psychofizyczne swoich pacjentów. Przygotowując zajęcia nie może też nie uwzględnić zainteresowań osoby z niepełnosprawnością intelektualną, co w dalszym ciągu będzie się wiązało z jej motywacją do uczestniczenia i podejmowania różnych działań.

Zakończenie

Pod szeroko rozumianym terminem arteterapia możemy odnaleźć szereg oddziaływań terapeutycznych połączonych z wykorzystaniem różnych dziedzin sztuki. Współcześnie znajduje ona coraz szersze zastosowanie w usprawnianiu osób z niepełnosprawnością intelektualną różnego stopnia, przejawiających trudności w wielu sferach rozwoju. W przypadku osób z takimi zaburzeniami, jest to bardzo atrakcyjna forma, gdyż nie wymaga od uczestników posiadania określonego potencjału intelektualnego. Arteterapia zapewnia nam szerokie spektrum form i technik, dzięki czemu możemy uniknąć osiągnięcia przez pacjenta stanu znudzenia. Niewątpliwą zaletą jest również to, iż oddziaływania terapeutyczne są połączone z zabawą i indywidualną ekspresją pacjenta. Dzięki temu, osoby z niepełnosprawnością intelektualną mogą odkryć swój potencjał i zacząć postrzegać siebie jako osoby wartościowe, kreatywne, sprawcze. To z kolei może wpłynąć na ich poczucie samoakceptacji i pewności siebie, co ma ogromne znaczenie dla ich ogólnego dobrostanu emocjonalnego i jakości życia. Arteterapia zapewnia nam, jako przyszłym oligofrenopedagogom szeroki warsztat pracy i możliwość zastosowania wszechstronnego wachlarza technik i form usprawniania osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Abstract

This article is about the effectiveness of art therapy in the rehabilitation of people with intellectual disabilities. It contains information on what art therapy is and who initiated it. In addition, it explains the relationship between art therapy and rehabilitation and presents the most important therapeutic goals in dealing with people with intellectual disabilities.

The article talks about changes in the way of thinking about people with intellectual disabilities that have taken place over the years. It shows a certain evolution in the

perception of these people from those who only have deficits to those who also have abilities.

It also shows the most important goal of art therapy - strengthening self-esteem in people with intellectual disabilities. The article also emphasizes the undeniable role of the art therapist, whose task is to motivate these people to activity. It also contains descriptions of exemplary art therapy techniques: bibliotherapy, choreotherapy, drama therapy, music therapy and art therapy.

Bibliografia

1. Arciszewska-Binnebesel A., *Arteterapia. Szczęśliwy świat tworzenia*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2014.
2. Bac A., *Terapia zajęciowa*, PZWL, Warszawa 2017.
3. Bonna B., Rola sztuki w życiu człowieka [w:] *Kultura i Edukacja*, nr 3-4/2003, Wydawnictwo Adam Marszałek.
4. Garbacik J, Węgrzyn E., *Choreoterapia jako jedna z metod leczenia ruchem*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Wydział Kultury Fizycznej i Promocji Zdrowia Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2008.
5. Gładyszewska-Cylulko J., *Arteterapia w pracy pedagoga. Teoretyczne i praktyczne podstawy terapii przez sztukę*, Wydawnictwo Impuls, Kraków 2011.
6. Grudziewska E., *Arteterapia jako forma pracy z dzieckiem upośledzonym umysłowo*, *Szkoła Specjalna*, 3(254), 2010.
7. Grzebyk E., *Kurs z zakresu terapii przez sztukę*, Wrocław, Wydział Zdrowia Urzędu Miejskiego we Wrocławiu, 1999.
8. Korbut A., *Arteterapia i jej zastosowanie w obszarze edukacji [w:] Edukacja elementarna w teorii i praktyce*” Vol. 11 nr 3(41), Akademia Ignatianum w Krakowie, Kraków 2016.
9. Lazar T., *Choreoterapia jako element usprawniania leczniczego*, *Wychowanie Fizyczne i Sport* 1965, t. IX, nr 2.
10. Linek A., *Arteterapia - poznanie i wyrażanie siebie*, *Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ, Nauki Humanistyczne*, nr 4 (1/2012).
11. Piotrowska B., *Muzykoterapia*, Wydawnictwo Nauczycielskie, Jelenia Góra 1998.
12. Podgórska-Jachnik D., *Rozwijanie dyspozycji twórczych niepełnosprawnych przez doświadczenie teatralne*, [w:] *Rozwijanie dyspozycji twórczych młodzieży*, red. Alminderov, J. Łaszczyk, WSPS, Warszawa, 1998.
13. Popek S.L., *Psychologia twórczości plastycznej*, Oficyna Wydawnicza “Impuls”, Kraków 2010.
14. Ruud E., *Music and Quality of life*. *Nordic J Music Therapy*, 1997, 6(2): s. 86-97.
15. Szulc W., *Kulturoterapia. Wykorzystanie sztuki i działalności kulturalno-oświatowej w lecznictwie*, Wydawnictwa Uczelniane, Poznań 1994.
16. *Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych*, 1997.
17. *Wielki słownik wyrazów obcych*, PWN, red. M. Bańko, Warszawa 2003.
18. Włodarczyk K., *Terapia przez sztukę, Życie szkoły*, nr 6, Warszawa 2003.

Maria Żmuda
Pedagogika specjalna, IV rok
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ZNACZENIE ZAJEĆ KREATYWNYCH DLA ROZWOJU UCZNIĄ Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ

Wstęp

Kreatywność to umiejętność i postawa, która jest szczególnie cenna przy rozwiązywaniu trudnych spraw, problemów życia codziennego. Niezbędna jest do prawidłowego funkcjonowania i rozwijana jest przez całe życie jednostki. Kreatywność jest ważna także w przypadku osób z niepełnosprawnością intelektualną - dla ich coraz lepszego i trafniejszego myślenia, rozwiązywania trudności, obmyślenia oryginalnych pomysłów w różnych dziedzinach życia. Kreatywność jest też cechą indywidualną pojedynczego człowieka. Można się nią odznaczać w różnym stopniu i na rozmaite sposoby, jest ona przeciwieństwem naśladownictwa. Kreatywność pomaga tworzyć i rozwijać nowe pomysły, alternatywne możliwości. Może być też pomocna w rozwiązywaniu problemów, komunikacji czy dostarczaniu rozrywki sobie i innym.

Kreatywność to także cecha, którą odznaczać powinien się nauczyciel prowadzący zajęcia, tym bardziej jeśli jest to nauczyciel pracujący w szkole specjalnej gdzie nauka nowych umiejętności, przyswajanie wiedzy i rozwój są osiągane przez uczniów z większą trudnością i w dłuższym okresie czasu. Rozwijanie kreatywności już podczas studiów z pewnością zaowocuje w późniejszej pracy. Kreatywność może być pomocna chociażby w komunikacji z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, która jest często dosyć utrudniona. Kreatywność może też pomóc w rozwijaniu motywacji uczniów do nauki. Wspomaganie rozwoju ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi to prawie zawsze działanie wychodzące poza schemat, wymagające twórczego myślenia i kreatywnego działania.

Kreatywność nauczyciela pracującego w szkole specjalnej

To, jak bardzo uczniowie rozwiną swoją kreatywność podczas zajęć szkolnych w dużej mierze zależy będzie od poziomu kreatywności nauczyciela prowadzącego zajęcia. Kreatywność to kompetencja niespecyficzna, polegająca na zdolności do twórczego podejścia do problemu, niestandardowego myślenia, zdolności do innowacyjności, oryginalności, inicjatywy. Nauczyciel pracujący w szkole specjalnej oprócz wymaganej wiedzy psychologicznej, pedagogicznej czy socjologicznej powinien odznaczać się także twórczością, która pozwoli mu na właściwe wykorzystanie swoich zasobów intelektualnych.

Umiejętność twórczego myślenia może być też przydatna biorąc pod uwagę dużą elastyczność, jaką powinien odznaczać się pedagog specjalny. Nieprzewidziane sytuacje, nieobecności, konieczność zmiany lub modyfikacji planów to nieodłączna

część pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Większości sytuacji nie da się przewidzieć, są one zaskakujące i nierzadko wymagają natychmiastowej reakcji. Dlatego ważne jest w kształceniu pedagogów, co podkreślała M. Grzegorzewska, kształtowanie postawy twórczej i badawczej.

Pedagog specjalny powinien odznaczać się postawą kreatywną, która pozwoli mu na: zauważaniu tego, co niedostrzegalne przez innych, rozważaniu problemów z różnych punktów widzenia, poszukiwaniu różnych rozwiązań tego samego problemu, umiejętnością krytykowania wcześniejszych założeń, zdolnością używania wyobraźni i fantazji w codziennej pracy, gotowością do podejmowania ryzyka, bystrością w dostrzeganiu zmian w otoczeniu i szybkim przystosowaniu się do nich, poczuciem humoru. Te i wiele innych cech będą pomocne nauczycielowi w pracy z uczniem nie tylko podczas zajęć kreatywnych w szkole specjalnej ale także w innych obszarach pracy z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Chociażby w rozwijaniu komunikacji werbalnej i niewerbalnej, odpowiedniej stymulacji polisensorycznej, nauki zachowań pożądaných społecznie czy później także w przygotowaniu do pracy zawodowej. Oddziaływanie pedagoga specjalnego na ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych ma szerokie spektrum a we wszystkich tych dziedzinach niezbędne jest myślenie twórcze i kreatywne.

Zajęcia kreatywne w szkole podstawowej i w szkole przysposabiającej do pracy

Kreatywność z pewnością powinna być rozwijana podczas zajęć szkolnych. Podstawa programowa kształcenia specjalnego przewiduje zajęcia rozwijające kreatywność realizowane w klasach od pierwszej do trzeciej, w wymiarze dziesięć godzin tygodniowo, w klasie czwartej, dwanaście godzin, w klasie piątej i szóstej, trzynaście godzin a w klasie siódmej i ósmej szkoły podstawowej, czternaście godzin w tygodniu. W szkole przysposabiającej do pracy zajęcia rozwijające kreatywność realizowane są w klasach od pierwszej do trzeciej, w wymiarze czterech godzin tygodniowo. Zajęcia kreatywne służą przede wszystkim rozwijaniu wyobraźni, zainteresowań, motywacji do działania i aktywności twórczej. Uczniowie mają szansę podczas nich wyrażać swoje emocje i przeżycia za pomocą dostępnych dla nich środków wyrazu, w środowisku bezpiecznym i pod opieką nauczyciela. Podczas tych zajęć mogą być realizowane różne metody, środki i formy pracy artystycznej, technicznej i praktycznej. Według podstawy programowej dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną przewiduje się różne typy zajęć kreatywnych, w zależności od możliwości uczniów, specyfiki ich ograniczeń ale także zainteresowań i zdolności jak i warunków jakimi dysponuje szkoła. Są to zajęcia: malarskie, rysunku, modelowania z elementami rzeźby, kolażu, batiku, decoupage, z technologii informacyjno-komunikacyjnej, rytmiczne, muzyczne, muzyczno-rytmiczne, taneczne, teatralne w tym pantomimy, ruchowe, sportowe, florystyki, praktyczno-techniczne z użyciem narzędzi i urządzeń, kulinarne, dekoratorsko-porządkowe, obróbki drewna, metali, tkactwa, dziewiarstwa, hodowli zwierząt, uprawy roślin (za: Podstawa Programowa kształcenia ogólnego dla uczniów

z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkołach podstawowych, 2017).

Wachlarz możliwości realizowania zajęć kreatywnych w szkole jest bardzo szeroki, ważne jest jednak aby nauczyciel prowadzący zajęcia brał pod uwagę nie tylko aktywność twórczą uczniów podczas lekcji, ale także to aby kierować rozwój ucznia na działania celowe i pożyteczne, przydatne w przyszłości, mające charakter pracy, pozwalające osiągać uznanie społeczne i poczucie sensu życia (za: Podstawa Programowa kształcenia ogólnego dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkołach podstawowych, 2017). Ważne jest uwzględnianie, zwłaszcza w szkole przysposabiającej do pracy, umiejętności praktycznych, przydatnych w dorosłym życiu, usprawniających samodzielność uczniów i rozwijające ich zainteresowania oraz talenty. (za: Podstawa Programowa kształcenia ogólnego dla szkół specjalnych Przeprowadzających do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, 2017).

Korzyści płynące z zajęć kreatywnych

Zajęcia kreatywne to ważna część procesu edukacji ucznia z niepełnosprawnością intelektualną, nie tylko ze względu na możliwość wyrażenia swoich przeżyć, emocji, myśli za pomocą działań artystycznych (co może być ważne zwłaszcza dla ucznia nieposługującego się mową werbalną) ale także ze względu na naukę praktycznych umiejętności, mogących przydać się mu w życiu codziennym. Czynności, dzięki którym może uzyskać pracę, naukę zasad panujących podczas używania różnego rodzaju urządzeń, zachowania się podczas przebywania w kuchni, hodowli roślin, opiekania się zwierzętami i wielu innych umiejętności. Rodzaj i formy zajęć przeprowadzanych w szkole, a co za tym idzie także umiejętności nabywane przez uczniów, zależą w dużej mierze od chęci i możliwości nauczyciela prowadzącego je.

Niewątpliwie zajęcia kreatywne prowadzone w szkole specjalnej są bardzo potrzebne uczniom z niepełnosprawnością intelektualną. Wynoszą z nich wiele korzyści, oprócz wspomnianego wcześniej rozwijania wyobraźni przydatnej w życiu codziennym i możliwości wyrażenia swoich emocji, przeżyć, myśli za pomocą twórczej pracy. Podczas zajęć stymulowane jest wiele zmysłów, chociażby przy pracy z modeliną, gliną lub innym tworzywem przekształcalnym. Uczniowie nie tylko dotykają mokrej i zimnej masy, ale też czują jej wyrazisty zapach, widzą jak się zmienia pod wpływem ugniatania, wałkowania, lepienia i potem, gdy zasycha i jest wypalana. Podobnie przy zajęciach kulinarnych - najpierw przygotowują produkty, czytają przepis, poddają obróbce konkretne artykuły spożywcze a na koniec mają szansę spróbować swojego dania. Uczniowie uczą się też obchodzić z różnego rodzaju narzędziami pod czujną opieką i obserwacją nauczyciela. Mają szansę stworzyć np. karmnik dla ptaków lub doniczkę z kilku odpowiednio połączonych elementów. Na koniec swojej pracy otrzymują trwały produkt, czyli jej efekt.

Zajęcia kreatywne to także sposób na poznawanie otaczającego świata. Sztuką przecież może być wszystko. Samodzielnie zebrane liście, które swoimi kolorami

i kształtami różnią się od siebie i można odbijać je na kartce na rozmaite sposoby, szyszki, mech i trawa pozbierane w lesie a następnie stworzenie z nich malutkiego lasu w słoiku, zioła i kwiaty zebrane na łące a następnie wklejone do specjalnie stworzonego zielnika. Uczniowie mają dzięki temu szansę na poznawanie świata przyrody, ale też zdobywania, na miarę swoich możliwości konkretnej wiedzy, poznają np. nazwy ziół i kwiatów, różnicują drzewa iglaste i liściaste, uczą się o strukturze lasu. Podczas zajęć z zakresu kreatywności podstawa programowa przewiduje także czas na uprawę roślin - jest to konkretna umiejętność, bardzo przydatna w dorosłym życiu, ucząca systematyczności, wrażliwości i obowiązku dbania o swoje rośliny. Podczas hodowli roślin w praktyce widać zmiany pór roku - tylko na wiosnę pojawiają się pączki, latem owoce, jesienią rośliny usychają a gdy zimą spadnie śnieg nic nie kwitnie. Dodatkowo, jeśli są to nie tylko rośliny ozdobne, ale też owoce i warzywa można je zjeść, zrobić z nich sałatkę lub ciasto. Uczniowie uczą się dzięki temu nie tylko w teorii, w szkolnych ławkach ale także, co bardzo ważne przy niepełnosprawności intelektualnej, mają szansę tego doświadczyć, poznać, dotknąć, posmakować.

Wiele korzyści dla rozwoju uczniów mają także zajęcia ruchowe, taneczne, muzyczne i rytmiczne. Dzięki uczestnictwie w nich rozwija się nie tylko motoryka mała i duża, ale też kształtuje się poczucie rytmu, koordynacja słuchowo - ruchowa, rozwijanie umiejętności motorycznych i wrażliwości muzycznej a także zapoznanie się z różnymi instrumentami i gra na nich. Uczniowie mogą wybijać rytm za pomocą dzwonek, tamburyna, grzechotek, itp. Zajęcia muzyczne rozwijają też spontaniczną aktywność uczniów i przynoszą im wiele radości i satysfakcji. Ich przebieg może się różnić w zależności od potrzeb uczniów - rano mogą być to zajęcia aktywizujące i pobudzające, z muzyką szybką, głośniejszą. Pod koniec dnia mogą być to ćwiczenia relaksacyjne, wyciszające, pozwalające na odpoczynek i regenerację układu nerwowego.

Dostosowywanie zajęć do potrzeb i możliwości uczniów z niepełnosprawnością intelektualną

Bez wątplenia rodzaj zajęć kreatywnych i ich przebieg powinien być dostosowany do potrzeb i możliwości uczniów w klasie. Na pewno w jednej klasie nie znajdą się uczniowie lubiący tylko muzykę, nie wszyscy będą potrafili malować, mogą być też osoby mające tak silną nadwrażliwość dotykową, że praca z gliną będzie dla nich za trudna i będą, potrzebowali specjalnych rękawiczek albo innego tworzywa przekształcanego. Z pewnością też wiele zależy od nastroju uczniów, ich samopoczucia a nawet pogody za oknem a przede wszystkim od ich poziomu intelektualnego. Z pewnością wytwory i dzieła uczniów nie będą imponujące na pierwszy rzut oka, nie powinno się też oczekiwać spektakularnych postępów z dnia na dzień. W pracach uczniów z niepełnosprawnością intelektualną szukać należy raczej małych postępów, subtelnych oznak ich wrażliwości i tego jak odbierają otaczającą rzeczywistość. Na wytwory pracy podopiecznych może mieć też wpływ ich obcowanie ze sztuką. Jeśli uczniowie sami obserwują dzieła i prace innych

artystów, jeśli obcują z różnymi rodzajami muzyki, fotografiami, obrazami to automatycznie stają się one dla nich inspiracją. Istotna jest tu także rola nauczyciela, który w bezpiecznym środowisku omówi z uczniami obserwowane czy doświadczane wytwory sztuki i kultury, a także jeśli będą mieli okazję podzielić się swoimi odczuciami na ich temat w nieoceniającym środowisku.. Takie działania pobudzają samodzielną twórczość uczniów, będącą istotnym elementem zajęć z zakresu kreatywności.

Podczas prowadzenia zajęć mających na celu rozwijanie czy kształtowanie kreatywności istotne jest to, aby odbywały się one w bezpiecznej atmosferze, bez rywalizacji, bez przegranych i wygranych. Wytworzenie takiej atmosfery stworzy warunki dla wypowiedzenia się w innej niż werbalna formie, co dla osób mających trudności z wyrażaniem swoich uczuć i przeżyć jest niezwykle ważne i potrzebne. Bezpieczna atmosfera panująca podczas zajęć, niedyrektywna i nieoceniająca obecność nauczyciela ma także pozytywny wpływ na samorzutną aktywność, kreatywność uczniów a także współpracę pomiędzy uczniami i w grupie rówieśniczej. Podkreśla to H. Olechnowicz (2010), wskazując na rozwój kreatywności podopiecznych, mniej prac atematycznych i stereotypowych, wyzwalanie postawy aktywnej i twórczej u dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu głębokim, podczas pracy pod opieką niedyrektywnego nauczyciela. Podkreśla też rozwój komunikatów werbalnych i pozawerbalnych podczas wspólnej pracy uczniów w diadach. Autorka podkreśla również rozwój samorzutnej aktywności uczniów i ich kreatywności podczas pracy z masami przekształcalnymi i błotnistymi.

Zakończenie

Zajęcia kreatywne z pewnością należą do lekcji bardziej wymagających dla nauczyciela, potrzeba przygotować do nich wiele różnorodnych materiałów, stale obserwować uczniów i dbać o ich bezpieczeństwo a także tworzyć odpowiedni klimat. Na koniec zostaje zwykle też sporo bałaganu, który trzeba posprzątać a podopiecznych doprowadzić do względnego stanu czystości. Jednak gdy na szali położymy trud nauczyciela i korzyści płynące z tych zajęć dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną z pewnością przeważa to drugie. W dodatku niepoohamowana radość i satysfakcja płynąca od podopiecznych, ich zadowolenie a na koniec duma płynąca z uzyskanego efektu, często dla nich mozołnej, pracy warte są poświęceń nauczyciela. W ostateczności w szkołach specjalnych chodzi głównie o dobro uczniów, o poczucie sensu ich życia, o rozwijanie ich zdolności i talentów a z pewnością dzieje się to podczas twórczo przygotowanych, różnorodnych i poprawnie przeprowadzonych zajęć kreatywnych.

Abstract

Creativity is a skill and an attitude that is particularly valuable when solving difficult matters and problems of everyday life. It is necessary for proper functioning and is developed throughout the life of the individual. Creative classes are certainly among the more demanding lessons for the teacher, you need to prepare a lot of different materials for them, constantly observe students and take care of their safety,

as well as create the right atmosphere. Ultimately, in special schools it is mainly about the well-being of students, about the sense of their lives, about developing their abilities and talents, and this certainly happens during creatively prepared, diverse and correctly conducted creative classes.

Bibliografia

1. Fazlagić J. *Kreatywność w systemie edukacji* Wydawnictwo FRSE, Warszawa 2019.
2. Garda-Łukaszewska J., Szperkowski T. *Współtworzenie - zajęcia plastyczne z osobami upośledzonymi umysłowo* WSiP, Warszawa 1997.
3. Miłek K. *Kreatywność nauczyciela w pracy z dziećmi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* [w:] *Kultura i wychowanie* nr 2(22)/2022.
4. Olechnowicz H. *Terapia dzieci z niepełnosprawnością intelektualną. Programy i metody.* Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
5. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla uczniów dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkołach podstawowych, 2017.
6. Podstawa Programowa kształcenia ogólnego dla szkół specjalnych Przystosabiających do pracy dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, 2017.
7. Wojciechowski A. *Problemy terapii przez twórczość* [w:] *Pedagogika specjalna* red. W. Dykcik, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1997.

SZTUKA W ŻYCIU UCZNIÓW Z GŁĘBSZĄ NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ- ZAJĘCIA ROZWIJAJĄCE KREATYWNOSĆ W SZKOLE SPECJALNEJ

Sztuka w życiu człowieka

Trudno jest opisać pojęcie sztuki. Ile osób zapytamy, czym jest sztuka, tyle definicji otrzymamy. Można by cały dzień dyskutować więc, co sztuką jest, a co nie. Słownik Języka Polskiego podaje, że sztuka to „twórczość artystyczna człowieka” (<https://sjp.pl/sztuka>). Można rzec, że jest to definicja najprostsza i najbardziej powszechna. Mogłoby się wydawać, że sztuką zajmują się tylko wybitni artyści z ogromnym talentem. Ze sztuką ma do czynienia każdy człowiek, który tworzy wytwory artystyczne, poświęca swój czas na rysunek, robótki ręczne, śpiew, grę na instrumentach, grę aktorską, teatralną i wiele, wiele innych. Dla niektórych jeszcze bardziej zadziwiające jest to, że osoby z niepełnosprawnością intelektualną również mają kontakt ze sztuką, a nawet są jej twórcami. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym w szkołach podstawowych przewiduje zajęcia, które dają im możliwość obcowania ze sztuką, tworzenia wytworów plastycznych, muzycznych oraz technicznych.

Uczeń z głębszą niepełnosprawnością intelektualną

Uczniowie z głębszą niepełnosprawnością intelektualną to dzieci z orzeczeniami o posiadaniu niepełnosprawności intelektualnej w stopniu umiarkowanym lub znacznym. Charakteryzuje je „mowa agramatyczna, często bełkotliwa i niewyraźna, słownictwo ubogie, zachowanie cechuje sugestywność, w myśleniu występują duże utrudnienia w przyswajaniu pojęć abstrakcyjnych, a także w rozumieniu stosunków logicznych, rozwój poznawczy na poziomie przedoperacyjnym, wolne spostrzeganie, dostrzeganie mniejszej ilości elementów, błędne ujmowanie powiązania i stosunków między przedmiotami, spowolnienie myślenia, trudności w różnicowaniu spostrzeżeń wzrokowych, słuchowych i motorycznych, wąski zakres pamięci i jej znikoma trwałość, przeżycia emocjonalne nie są związane z zainteresowaniami i działalnością poznawczą, ale dotyczą aktualnych doznań ze strony osób i sytuacji życiowych, zachowanie cechuje impulsywność i brak przewidywania możliwych jego konsekwencji, nieadekwatne do bodźca reakcje ochronne i obronne” (https://pedagog szkolny.pl/viewpage.php?page_id=189).

Celami edukacji ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym są:

- budowanie tożsamości,
- rozwijanie autonomii i poczucia godności,
- wdrażanie do funkcjonowania społecznego oraz do rozumienia i przestrzegania norm społecznych,
- wyposażenie w takie umiejętności i wiadomości, które pozwolą na korzystanie – na miarę indywidualnych możliwości – z wolności i praw człowieka, a także pozwolą na postrzeganie siebie jako niezależnej osoby(Dz.U. 2017 poz. 356).

Podstawa programowa a sztuka

W szkole specjalnej uczniowie uczęszczają na zajęcia edukacyjne oraz zajęcia rewalidacyjne. Do zajęć edukacyjnych zaliczamy:

- funkcjonowanie osobiste i społeczne,
- zajęcia rozwijające komunikowanie się,
- zajęcia rozwijające kreatywność,
- wychowanie fizyczne,
- etyka (Dz.U. 2017 poz. 356).

Zajęcia, które zapewniają w szkole podstawowej kontakt ze sztuką, uczniom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu znacznym lub umiarkowanym, to zajęcia rozwijające kreatywność. W klasach I-III na zajęcia kreatywne przypada 10 godzin tygodniowo, w klasie IV- 12 godzin tygodniowo, w klasach V-VI- 13 godzin, a w klasach VII-VIII jest to aż 14 godzin w tygodniu. Na każdym etapie edukacji szkolnej ten rodzaj zajęć obejmuje największą liczbę godzin. Świadczy to o dużej ważności oraz przydatności tego przedmiotu (Dz.U. 2019 poz. 639).

Tab.1 Ramowy plan nauczania dla szkoły podstawowej specjalnej dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym

RAMOWY PLAN NAUCZANIA DLA SZKOŁY PODSTAWOWEJ SPECJALNEJ
DLA UCZNIÓW Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ W STOPNIU UMIARKOWANYM
LUB ZNACZNYM¹⁾

Lp.	Obowiązkowe zajęcia edukacyjne	Tygodniowy wymiar godzin w klasie								Razem w ośmioletnim okresie nauczania
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	
1.	Funkcjonowanie osobiste i społeczne	4	5	5	6	6	6	7	7	46
2.	Zajęcia rozwijające komunikowanie się	2	2	2	2	2	2	2	2	16
3.	Zajęcia rozwijające kreatywność	10	10	10	12	13	13	14	14	96
4.	Wychowanie fizyczne	3	3	3	4	4	4	4	4	29
Razem		19	20	20	24	25	25	27	27	187
Godziny do dyspozycji dyrektora szkoły		5								5
Ogółem		192								
Religia/etyka ²⁾										
Dodatkowe zajęcia edukacyjne ³⁾										
Język migowy ³⁾										
Zajęcia z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej ⁴⁾										

Źródło: Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, zał. 2, s. 9.

Zajęcia rozwijające kreatywność

Zajęcia rozwijające kreatywność rozwijają wyobraźnię, zainteresowania, motywację do działania i aktywności twórczej, a także umożliwiają wyrażanie przeżyć i emocji poprzez dostępne dla uczniów środki wyrazu (zarówno artystyczne, praktyczne i techniczne). Uczniowie mają również możliwość odbioru i tworzenia sztuki oraz nabywania praktycznych umiejętności. Zajęcia rozwijające kreatywność umożliwiają osiągnięcie sukcesu oraz wyzwają poczucie sprawstwa, co jest bardzo ważne podczas pracy nad budowaniem poczucia własnej wartości u uczniów z niepełnosprawnością intelektualną (Dz.U. 2017 poz. 356). W ramach tego przedmiotu nauczyciele organizują wiele ciekawych zajęć: „malarzkie, rysunku, modelowania z elementami rzeźby, kolażu, batiku, decoupage, z technologii informacyjno-komunikacyjnej, rytmiczne, muzyczne, muzyczno-rytmiczne, taneczne, teatralne, w tym pantomimy, florystyki, ruchowe, sportowe, praktyczno-techniczne z użyciem narzędzi i urządzeń, kulinarne, dekoratorsko-porządkowe, obróbki drewna, metalu, tkactwa, dziewiarstwa, hodowli zwierząt, uprawy roślin itp.” (Dz.U. 2017 poz. 356, s. 226). Te propozycje tworzą katalog zajęć do wyboru. Pedagodzy specjalni prowadzący zajęcia w klasach, wybierają rodzaj zajęć kierując się zainteresowaniami uczniów oraz ich mocnymi stronami. Ważne jest również, by na zajęciach rozwijających kreatywność uczniowie podejmowali takie aktywności i działania, które będą celowe, pożyteczne, przydatne w przyszłości, mające charakter

pracy oraz będą pozwalać na osiągnięcie uznania społecznego i poczucia sensu życia. Dzięki takim zajęciom uczniowie mogą zdobyć umiejętności, które umożliwią im podjęcie pracy zawodowej (Dz.U. 2017 poz. 356).

Zajęcia plastyczne

Wiele z wymienionych propozycji zajęć rozwijających kreatywność wiąże się ze sztuką. To właśnie ten przedmiot w szkole specjalnej zapewnia uczniom z niepełnosprawnością intelektualną możliwość rozwijania swojej artystycznej twórczości. Uczniowie często odkrywają swoje zdolności, rozwijają zainteresowania związane z sztuką oraz tworzą większe i mniejsze arcydzieła. Szczególnym typem zajęć związanych ze sztuką są zajęcia plastyczne. Zajęcia wchodzące w skład zajęć plastycznych to m.in. zajęcia malarskie, rysunku, modelowania z elementami rzeźby, kolażu, batiku, decoupage. Zajęcia plastyczne mają na celu rozwijanie wyobraźni oraz aktywności twórczej, kształtowanie umiejętności wyrażania swoich przeżyć i emocji za pomocą różnych środków wyrazu plastycznego, uwrażliwienie na piękno poprzez kontakt ze sztuką, a także kształtowanie wrażliwości estetycznej w praktycznych kwestiach, takich jak np. dobieranie koloru odzieży odpowiednio do okazji. Na lekcjach uczniowie są również wdrażani do właściwej organizacji pracy oraz przygotowani do organizacji własnego czasu wolnego. Uczniowie uczą się jak oszczędnie korzystać z artykułów plastycznych, jak wykorzystać pozostałe materiały do innych wytworów artystycznych oraz poznają wiele technik plastycznych, którymi mogą tworzyć wytwory w swoim wolnym czasie. Uczniowie są również przygotowani do odbioru sztuki, obcowania z nią. Jednak przede wszystkim uczeń z niepełnosprawnością intelektualną na tego typu zajęciach ma szansę rozwijać swoje uzdolnienia plastyczne (Dz.U. 2017 poz. 356). Ponadto Andrzej Wojciechowski dodaje 2 cele pracy na zajęciach plastycznych z uczniami z głębszą niepełnosprawnością intelektualną. Pierwszym z nich jest rozbudzanie „kręgu nadziei”, czyli wzmocnienie poczucia podmiotowości ucznia. Jest to możliwe poprzez stawianie przed uczniami i podejmowanie przez nich zadań w sposób świadomy. Drugim celem jest możliwość dalszego rozwoju poprzez stawianie zadań trudniejszych. Uczniowie mają okazję pokonywać swoje bariery oraz rozwijać swoje umiejętności, wykonując dzieła na coraz to wyższym poziomie (A. Wojciechowski [w:] W. Dykcik, 1997).

Technikami, z których można korzystać na zajęciach plastycznych są m.in: stemplowanie, malowanie, rysowanie, klejenie, lepienie, modelowanie, rzeźbienie, cięcie, wycinanie, nawlekanie, i stosowanie technik łączonych. Nauczyciel może swobodnie wybierać techniki oraz formułę zajęć kierując się możliwościami oraz zainteresowaniami uczniów. Aby zajęcia były jak najbardziej efektywne oraz rozwijające, należy pamiętać o tym, by wymagania związane z pracą uczniów, były nieco wyższe niż aktualne możliwości ucznia. Ważne jest również stosowanie zasady stopniowania trudności w doborze tematyki, technik oraz narzędzi i materiałów plastycznych. Najbardziej korzystną formą pracy są działania w małych grupach. Warto jest połączyć wtedy stoliki, aby ułatwić nawiązanie kontaktu nauczyciela

z uczniami oraz uczestników grupy między sobą. Jest to również korzystny układ do dzielenia się materiałami plastycznymi. Istotne jest również właściwe ocenianie prac uczniów. Wytwory powinny być poddane ocenie społecznej, np. poprzez stworzenie wystawy na korytarzu. Praca uczniów ma być wyeksponowana, oceniona przez innych uczniów czy rodziców. Jednak należy pamiętać o tym, że nie powinniśmy wybierać zwycięzców i przegranych, ale ukazywać piękno i kreatywność wszystkich wytworów. Wykonywanie prac musi odbywać się w atmosferze zabawy, bez rywalizacji między uczniami. Niezwykle ważna jest użyteczność wykonywanych prac, powinno się wybierać takie prace, które będą użyteczne, a uczniowi będą mogli wykorzystywać te umiejętności w swoim życiu (J. Garda-Lukaszewska, T. Szperkowski, 1997). Andrzej Wojciechowski pisze również o tym, aby pamiętać, że każdy ślad świadomego działania ucznia jest chroniony. Nauczyciele nie powinni wartościować twórczych działań ucznia, ani odrzucać tych, które według nich twórczymi nie są. Ważne jest również, aby nie dotykać, nie prowadzić ręki dziecka. Należy pozwolić dziecku na samodzielność, zapewniając mu bezpieczeństwo, ale nie wykonywać pracy za niego (A. Wojciechowski [w:] W. Dykciak, 1997).

Inne rodzaje zajęć rozwijających kreatywność

Inne rodzaje zajęć rozwijających kreatywność, które mają związek ze sztuką to: rytmiczne, muzyczne, muzyczno-rytmiczne, taneczne, teatralne, w tym pantomimy, florystyki, praktyczno-techniczne z użyciem narzędzi i urządzeń, dekoratorsko-porządkowe, obróbki drewna, metalu, tkactwa i dziewiarstwa. Na wszystkich z powyższych propozycji zajęć, uczniowie tworzą artystyczne wytwory. Na zajęciach muzycznych, muzyczno-rytmicznych uczniowie mogą grać na instrumentach, tworzyć własne piosenki, układy taneczne, wystukiwać rytmy. Zajęcia teatralne oraz pantomimy polegają na wcielaniu się w role, tworzenie sztuki teatralnej, wyrażaniu swoich uczuć i przeżyć. Uczniowie mogą wystawiać różne przedstawienia. Z kolei na zajęciach praktyczno-technicznych tworzy się np. wycinanki, bukiety z liści, własnoręcznie wykonywane kartki, origami czy ozdoby. Często temat zajęć dobierany jest w zależności od pory roku. Na zajęciach florystycznych uczniowie tworzą różnego rodzaju bukiety, stroiki, wieńce, wiązanek z kwiatów dobranych do okazji. Zajęcia dekoratorsko- porządkowe obejmują: obróbkę drewna, metalu, tkactwo, dziewiarstwo, ceramikę, wytwór biżuterii czy wykonywanie opakowań. Uczniowie uczą się posługiwania różnymi narzędziami, podstaw szycia, robienia splotów ze sznurka, szydełkowania, wyrobu biżuterii z koralików, filcu, tworzą ozdoby z gliny, masy solnej czy opakowania na prezenty z różnych materiałów.

Zakończenie

Społeczeństwo bardzo często nie docenia osób z niepełnosprawnością intelektualną i nie zdaje sobie sprawy z tego, jak piękne i użyteczne rzeczy może wykonywać ta grupa osób. Uczniowie w szkole uczą się wielu różnych technik plastycznych, tanecznych, florystycznych, dekoratorskich itp. Nabywają zdolności i umiejętności przydatne im w dorosłym życiu. Dzięki zajęciom rozwijającym kreatywność uczniowie mają kontakt ze sztuką, mogą być jej twórcami oraz

odbiorcami. Ten rodzaj zajęć jest szczególnie lubiany przez uczniów szkoły specjalnej. Pedagodzy Specjalni dobierają zajęcia do możliwości i zainteresowań uczniów, umożliwiając tym samym ich rozwój, nabycie nowych umiejętności oraz poczucia sprawstwa czy wiary w siebie i własne możliwości. Bardzo często rzeczy, które uczniowie stworzą na lekcjach, są przekazywane na różnego rodzaju akcje charytatywne, kiermasze lub na prezent dla członków rodziny uczniów. Przynosi to im niezwykłą radość i satysfakcję. Bardzo ważne jest, by w pracy pedagoga specjalnego pamiętać o tym, że zajęcia te mają mieć charakter utylitarny. Oznacza to, że ich praca musi mieć sens, zawsze musi być wykonywana po coś, w jakimś konkretnym celu. Artykuł miał na celu ukazać znaczenie sztuki w życiu osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną oraz pokazać w jaki sposób te osoby spotykają się z nią w szkole.

Abstract

Art is important part of many people's lives. This also applies to people with intellectual disabilities. In special school they have creative activities. It's for them an opportunity to get in touch with art. People with intellectual disabilities can create awesome artwork. The article presents goals, tasks and suggestions for activities on creative activities.

Bibliografia

1. Garda-Łukaszewska J., Szperkowski T., *Współtworzenie - zajęcia plastyczne z osobami upośledzonymi umysłowo*, WSiP, Warszawa, 1997.
2. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 kwietnia 2019 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół*, poz.639, Warszawa.
3. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej*, poz. 356, Warszawa.
4. Wojciechowski A., *Problemy terapii przez twórczość*, [w:] *Pedagogika specjalna*, (red.) W. Dykcik, wydanie I, WN UAM, Poznań, 1997

Netografia

1. Sztuka, <https://sjp.pl/sztuka>, data dostępu: 27.02.2023.
2. Uczeń z niepełnosprawnością intelektualną- dostosowanie wymagań, https://pedagog szkolny.pl/viewpage.php?page_id=189 , data dostępu: 28.02.2023.

(NIE)DOSTOSOWANIE W ZAKRESIE DOSTĘPNOŚCI KULTURY DO OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ RUCHOWĄ

Wstęp

Niepełnosprawność obejmuje szeroki zakres pojęciowy, którego nie sposób ograniczyć wyłącznie do obniżonego poziomu funkcjonowania, czy obecności uszkodzeń morfologicznych. Kowalik (2007) uważa, że uszkodzenie ciała jest konieczne, aby możliwym było odróżnienie osób z niepełnosprawnością spośród tych, których dysfunkcje wywołane są czynnikami innymi niż defekty organizmu. Warto jednak wspomnieć, że uszkodzenie organizmu nie warunkuje subiektywnego poczucia niepełnosprawności. Świadczą o tym wyniki spisu powszechnego z 2002 roku, który wykazał, że niemal 30% osób posiadających orzeczenie o niepełnosprawności, nie odczuwa ograniczeń z nią związanych.

Kultura w obliczu niepełnosprawności ruchowej

Terminem niepełnosprawności ruchowej obejmuje się zaburzenia narządu ruchu o zróżnicowanej etiologii, których konsekwencją jest ograniczenie sprawności ruchowej (Migas, 2006). Osoby z niepełnosprawnością ruchową stanowią niezwykle różnorodną grupę, do której przynależą zarówno osoby z niewielkimi uszkodzeniami, zdolne do samodzielnej egzystencji, jak i jednostki w pełni zależne od innych, dotknięte całkowitą niepełnosprawnością.

Władysław Dykcik (2003) podkreśla istotę kultury i dostrzega, iż zapobiega ona zamykaniu się osób z niepełnosprawnością w wyizolowanym, przez siebie, kręgu rzeczywistości. Aktywność kulturalna postrzegana jest zarówno jako element działań o charakterze profilaktyczno-terapeutycznym, jak i jako składnik kreujący aktywny styl życia. Ponadto podkreśla się jej pozytywny wpływ na poznawcze i emocjonalne relacje z otoczeniem. Szeroko rozumiane uczestnictwo w kulturze przejawia się w bezpośredniej działalności kulturalnej, przez czynny udział w zajęciach, spotkaniach, działaniach, uprawianiu amatorskiej twórczości domowej, a także w biernym odbiorze produktów kultury.

Niepodważalny zdaje się być fakt, że szeroko rozumiana kultura odgrywa w życiu człowieka szczególną rolę. Pozytywnie wpływa zarówno na rozwój poznawczy, czy emocjonalny, jak i na kształtujące się relacje międzyludzkie. Badania (Nowak, 2012) prowadzone w grupie 50 kobiet z niepełnosprawnością wzrokową i ruchową, wykazały liczne bariery w dostępie do instytucji kultury, wśród których wymieniono bariery architektoniczne, społeczne, zdrowotne i ekonomiczne. Wśród czynników wykluczających kobiety z życia kulturalnego znalazły się także te, tkwiące

w ich właściwościach, np. niska samoocena, uzależnienie od innych osób, cechy osobowości, jak i uprzedzenia, negatywne postawy, czy dominacja biernego trybu życia rodzinnego.

Prawa unijne zakładają równość wszystkich obywateli, tym samym zobowiązują członków do zapewnienia równości osobom z niepełnosprawnościami. Wydana w Polsce, Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z 13 grudnia 2006 r. w art. 30, zobowiązała Państwa-Strony do podejmowania odpowiednich działań w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnością dostępu do materiałów kultury, programów telewizyjnych, filmów, teatru oraz innych form i dostępu do miejsc działalności kulturalnej lub usług z nią związanych. Ponadto zwraca uwagę na konieczność zapewnienia, osobom z niepełnosprawnością, możliwości rozwoju i wykorzystania potencjału twórczego (za: Nowak, 2015).

Zgodnie z Uchwałą nr 27 Rady Ministrów z dnia 16 lutego 2021r., w sprawie przyjęcia dokumentu Strategia na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami 2021-2030 – zaplanowano zwiększenie dostępu do materiałów audiowizualnych oraz druków, udostępnienie dóbr kultury osobom z niepełnosprawnościami przez digitalizację, zwiększenie dostępności publicznych instytucji kultury, zwiększenie dostępności infrastruktury, wydarzeń sportowych oraz sportu dla osób z różnymi niepełnosprawnościami. Wśród projektów realizujących Strategię w zakresie życia kulturalnego znalazły się m.in.: Programy Czytelnicze, skierowane głównie do Osób Niewidomych, Program „Kultura Cyfrowa”, Projekt Kronik@, Program „Edukacja Kulturalna”, „Kultura Dostępna”, „Infrastruktura domów kultury” oraz „Infrastruktura Kultury”. Celem podejmowanych działań miałyby być: poprawa dostępności przestrzeni publicznej dla osób z niepełnosprawnościami, usprawnienie w zakresie ich mobilności, poprawa dostępu do usług, informacji, wiedzy i komunikacji oraz zwiększenie uczestnictwa w życiu kulturowym i sportowym (<https://dziennikustaw.gov.pl/M2021000021801.pdf>, dostęp: 04.12.2022).

Transport osób z niepełnosprawnością

Warto zauważyć, że udział w życiu kulturalnym zaczyna się znacznie wcześniej niż w momencie wejścia do instytucji. Samo przygotowanie się do takiej aktywności może wiązać się z licznymi trudnościami. Jedną z nich jest dojazd na miejsce wydarzenia kulturalnego. Najpowszechniejszymi środkami transportu są jest autobus, tramwaj, czy samochód.

Artykuł Beaty Dązbłaż, opublikowany w styczniu 2022 roku pt. „Niepełnosprawni wykluczeni komunikacyjnie, bo brakuje odpowiednich przepisów” wskazuje na istotny problem regulacji prawnych w odniesieniu do transportu osób z niepełnosprawnością. Państwo polskie nie zobowiązuje organizatorów transportu do zapewnienia dostępności, dla osób z ograniczeniami ruchowymi, w publicznych środkach komunikacji. Wymóg ten pojawia się tylko w przypadku zakupu ze środków unijnych. Dużym problemem są reguły stanowiące o transporcie miejskim i około miejskim, który zazwyczaj znacząco odbiega od standardów komunikacji międzymiastowej. Pomimo inicjatyw przejawianych przez

przewoźników, z ekspertyzy z 2021r. w odniesieniu do działania 6. Programu Dostępność Plus – Dostępny Transport Zbiorowy wynika, iż podstawową barierą w odniesieniu do zakupu przystosowanych autobusów jest brak jednoznacznych przepisów standardu technicznego pojazdu dla osób z ograniczeniami mobilności (<https://www.prawo.pl/samorzad/wykluczenie-komunikacyjne-osob-niepelnosprawnych,513122.html>, dostęp: 07.12.2022).

Przystosowania transportu zbiorowego do osób z ograniczoną mobilnością obejmują: (a) w autobusach niskopodłogowych - brak stopni wejściowych, wyposażenie w platformy wjazdowe, (b) w autobusach wysokopodłogowych – montaż windy przy schodach. Ponadto w środku pojazdu wyodrębnia się miejsce dedykowane osobom poruszającym się na wózku. Są one szersze, wyposażone w uchwyty, pasy zabezpieczające i przyciski „przystanku na rządanie”. Miejsce to zazwyczaj znajduje się naprzeciwko głównego wejścia, wyposażonego w platformę wjazdową. Warto zauważyć, że miejsc takich jest niewiele, a znalezienie się w pojeździe jest znacznie trudniejsze niż zakłada teoria. Niekiedy zaleca się także dokonywanie rezerwacji i wcześniejsze poinformowanie przewoźnika o specjalnych potrzebach. Praktyka ta jest jednak znacznie bardziej pożądana w przypadku autobusów dalekobieżnych oraz pociągów.

Z badań przeprowadzonych w 2021 roku wynika, że osoby poruszające się na wózkach skarżą się na niedostateczne oznakowanie pojazdów dostosowanych do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową, brak regulacji prawnych względem przewozu wózków o napędzie elektrycznym, ale również niesprawne rampy, czy odmowy kierowców komunikacji miejskiej (<https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-wykluczenie-transportowe-osob-na-wozkach>, dostęp: 05.12.2022).

Szczególnym wsparciem i ułatwieniem jest podróżowanie z osobą towarzyszącą, co niekiedy może stanowić źródło dyskomfortu w przypadku osób dorosłych. Warto zauważyć, że osoba z niepełnosprawnością ma prawo do samodzielności i autonomii, dlatego też państwo powinno zadbać o dostosowanie infrastruktury na jak najwyższym poziomie. W celu zapobiegania sytuacjom problemowym zaleca się również wcześniejsze zapoznanie z udogodnieniami dla osób z niepełnosprawnością. Można to zrobić za pośrednictwem stron internetowych, czy telefonicznie, kontaktując się z konkretnymi podmiotami (<http://akademia-tp.pl/autobusy-dostosowane-do-przewozu-osob-niepelnosprawnych.htm>, dostęp: 07.12.2022).

Duże możliwości zapewnia także transport indywidualny. Może on mieć formę usługową, jak i osobistą. Do pierwszej z nich zalicza się taksówki. Na terenie Krakowa, przewozem osób z niepełnosprawnościami zajmuje się firma Radio Taxi „Partner”. Usługa zapewnia transport zarówno bieżący, jak i z wyprzedzeniem. W odniesieniu do natychmiastowego wezwania pojazdu należy liczyć się z możliwością braku wolnych samochodów, co znacząco opóźni przyjazd taksówki (<https://wsparciekrakow.pl/baza-wiedzy/transport-osob-niepelnosprawnych-w-krakowie/>, dostęp: 05.12.2022). Druga z form obejmuje prywatne samochody prowadzone przez „opiekuna”, bądź bezpośrednio przez osobę

z niepełnosprawnością. Wówczas jedną z przysługujących form dostosowań jest obecność miejsca parkingowego, które powinno znajdować się w jak najbardziej komfortowym miejscu na parkingu.

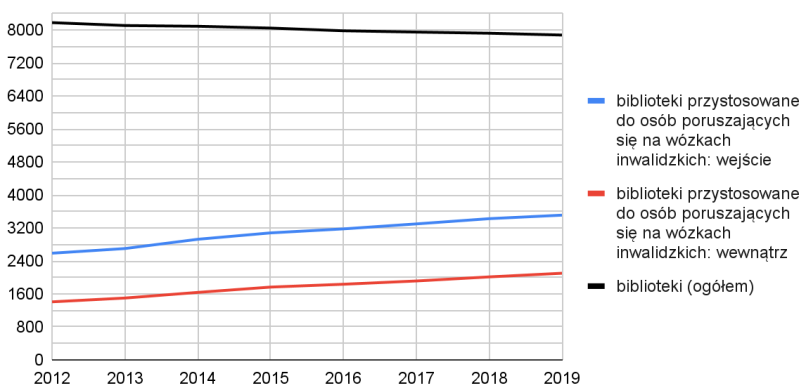
Instytucje kultury

Instytucje kultury to placówki, w których prowadzone są różnego rodzaju działalności kulturalne. Zgodnie z Ustawą z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 r., poz. 406) wyróżnia się: (1) instytucje artystyczne oraz (2) inne instytucje kultury.

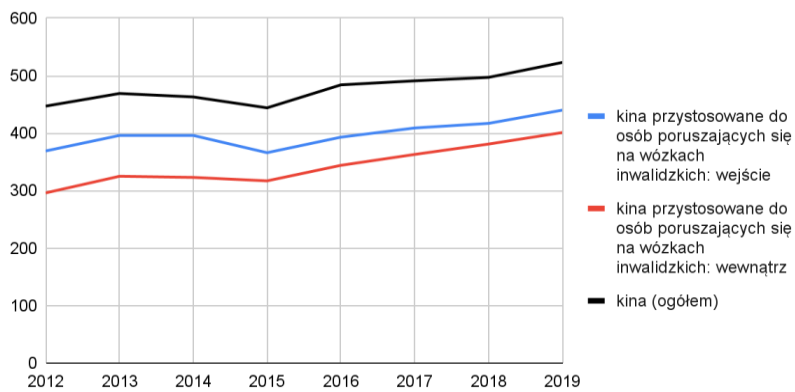
Instytucje artystyczne obejmują placówki powołane do działalności artystycznej, w szczególności: teatry, filharmonie, opery, operetki, orkiestry, czy zespoły. Do instytucji innych niż artystyczne zalicza się pozostałe instytucje kultury, np. muzea, biblioteki, domy kultury, ogniska artystyczne, galerie sztuki.

Na podstawie danych zgromadzonych przez Główny Urząd Statystyczny skonstruowano wykresy. Przedstawiają one liczebność wybranych rodzajów instytucji kultury dostosowanych do osób z ograniczoną sprawnością ruchową w Polsce.

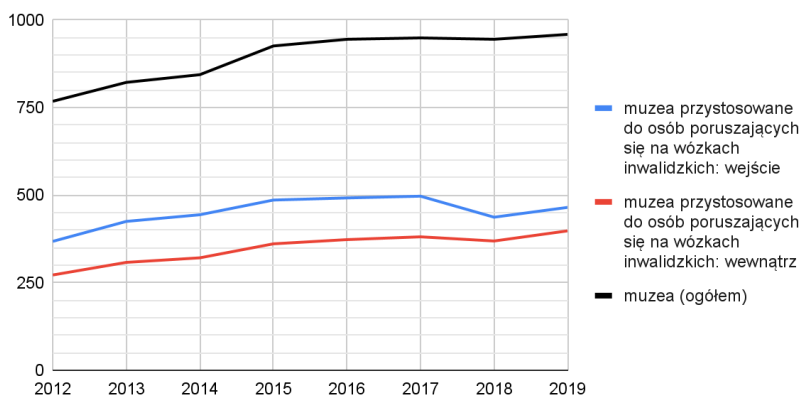
Przystosowanie bibliotek do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową

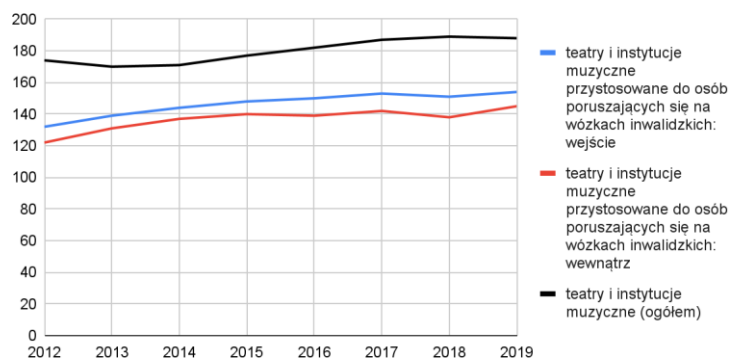
Przystosowanie kin do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową

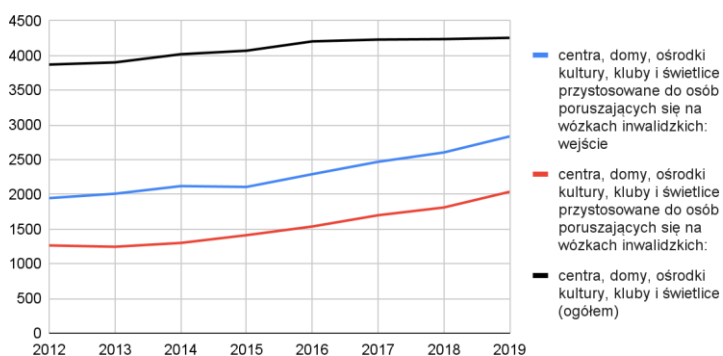
Przystosowanie muzeów do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową

Przystosowanie teatrów i instytucji muzycznych do potrzeb osób z niepełnosprawnością ruchową

Przystosowanie centrów, domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic do osób z niepełnosprawnością ruchową

Na podstawie sporządzonych wykresów stwierdza się, że instytucjami kultury, które są najczęściej dostosowywane do osób poruszających się na wózkach inwalidzkich są kina i teatry. Udogodnienia zapewniane przez kina obejmują: podjazdy, podnośniki, dojazd windą do lobby kinowego, specjalne miejsca na salach kinowych, osobne toalety, możliwość wejścia z psem przewodnikiem, czy szerokie drzwi. Pracownicy kin niedostosowanych do ograniczeń osób z niepełnosprawnością ruchową oferują chęć pomocy. Warto jednak o takiej potrzebie uprzednio poinformować w trakcie rezerwacji biletów, zwłaszcza w przypadku liczniejszej grupy. Kinem najlepiej przystosowanym, do potrzeb osób z nieprawidłowościami ruchowymi, na terenie Krakowa jest Multikino.

Nieco gorzej od kin dostosowane są instytucje teatralne i muzyczne. Świadczy o tym np. Teatr im. Juliusza Słowackiego, zlokalizowany na Placu Św. Ducha, w Krakowie. Pomimo podejmowanych działań mających na celu dostosowanie instytucji do potrzeb osób z dysfunkcją ruchu, administratorzy oceniają

dostosowanie infrastruktury budynku jako średnie. “Ze względu na charakter zabytkowy budynku, Teatr nie jest w stanie dokonać wszystkich zmian, pozwalających na pełną dostępność i samodzielne poruszanie się osoby z niepełnosprawnością ruchu po budynku” (<https://teatrkrakowie.pl/deklaracja-dostepnosc>; dostęp: 20.12.2022).

Podsumowanie

Osoby z niepełnosprawnością odczuwają potrzebę uczestnictwa w życiu kulturowym. Niekiedy, zaspokojenie tej potrzeby uniemożliwiają bariery ekonomiczne, psychiczne, kulturowe, społeczne, a przede wszystkim architektoniczne. Pomimo licznych starań dotyczących inkluzji osób z niepełnosprawnością, nadal obserwuje się niedostateczne techniczne dostosowanie instytucji kultury oraz środków transportu.

Do najczęściej występujących udogodnień należą: dostosowania budynków, w tym obecność toalet dla osób poruszających się na wózku inwalidzkim, podjazdy, platformy, rampy, windy, niskie progi i krawężniki. Warto też zwrócić uwagę na trudności wynikające z braku stałych dostosowań. Wielokrotnie podkreśla się konieczność uprzedniego zgłoszenia przybycia osób z niepełnosprawnością do danej placówki. Sprawia to, że zjawisko inkluzji jest jedynie pozorne i wiąże się z izolacją osób z dysfunkcjami ruchu.

Abstract

People feel the need to participate in cultural life, people with disabilities too. Sometimes, fees this need is prevented by economics, psychological, cultural, social and architectural barriers. Despite numerous efforts regarding the inclusion of people with disabilities, insufficient technical adaptation of cultural institutions and means of transport is still observed.

The most common amenities include: building adaptations, including the presence of toilets for people in a wheelchair, ramps, platforms, ramps, lifts, low thresholds and curbs. It is also worth noting the difficulties resulting from the lack of permanent adjustments. It is repeatedly emphasized that it is necessary to notify the arrival of persons with disabilities to a given facility in advance. This makes the phenomenon of inclusion only apparent and is associated with the isolation of people with mobility impairments.

Bibliografia

1. Dykciak W. (2003) *Aktywność w kulturze i sztuce podstawą edukacji i twórczego życia osób niepełnosprawnych*. W: *Sztuka w życiu i edukacji osób niepełnosprawnych. Wybrane zagadnienia*. Red. E. Jutrzyzna. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
2. Jutrzyzna E. (2004) *Uczestnictwo w kulturze osób niewidomych*. W: *Muzyka w życiu osób niepełnosprawnych*. Red. Z. Konaszekiewicz. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Muzycznej im. F. Chopina.

3. Kowalik S. (2007) *Psychologia rehabilitacji*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne Spółka z o.o.
4. Migas A. (2006) *Problemy integracji psychospołecznej osób z dysfunkcją narządu ruchu*, Praca i Rehabilitacja Niepełnosprawnych, KIGR, 10/102 .
5. Nowak A. (2012) *Zagrożenie wykluczeniem społecznym kobiet niepełnosprawnych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
6. Nowak A. (2015) *Uczestnictwo osób niepełnosprawnych w kulturze*. Chowańska 1.

Netografia

1. <https://teatrwwrakowie.pl/deklaracja-dostepnosc>; dostęp: 20.12.2022
2. <https://wsparciekrakow.pl/baza-wiedzy/transport-osob-niepelnosprawnych-w-krakowie/>, dostęp: 05.12.2022
3. <http://akademia-tp.pl/autobusy-dostosowane-do-przewozu-osob-niepelnosprawnych.htm>, dostęp: 07.12.2022
4. <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-wykluczenie-transportowe-osob-na-wozkach>, dostęp: 05.12.2022
5. <https://www.prawo.pl/samorzad/wykluczenie-komunikacyjne-osob-niepelnosprawnych,513122.html>, dostęp: 07.12.2022
6. <https://dziennikustaw.gov.pl/M2021000021801.pdf>, dostęp: 04.12.2022

Justyna Storożuk
Pedagogika specjalna, II rok
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

SZTUKA W ŻYCIU OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ WZROKOWĄ

*“Może i jest niepełnosprawny,
ale niepełnosprawność nie jest
nim.”*

Tarryn Fisher, Margo

Wstęp

Niepełnosprawność wzrokowa to jedno z najczęstszych niepełnosprawności, które wpływają na codzienne życie milionów ludzi na całym świecie. Według Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), około 285 milionów ludzi na całym świecie ujawnia niepełnosprawność wzrokową, a wiele z tych osób ma trudności z codziennymi czynnościami, takimi jak czytanie, pisanie, poruszanie się po nowych miejscach i oglądanie sztuki. Jednak sztuka może mieć ogromny wpływ na życie osób z niepełnosprawnościami wzroku, zapewniając emocjonalną, społeczną i kulturową wartość.

Sztuka jako źródło korzyści dla osób z niepełnosprawnością wzrokową

Osoby z niepełnosprawnością wzrokową mają ograniczoną zdolność odbioru sztuki wizualnej, ale to nie oznacza, że nie mogą czerpać korzyści z innych form sztuki. Słyszanie muzyki, czytanie poezji i słuchanie opowieści mogą być równie cenne dla osób z niepełnosprawnością wzrokową. Jak zauważa Żaklina Wasiljewa, osoby niewidome, często rozwijają słuch w sposób szczególny, co umożliwia im czerpanie korzyści z muzyki i poezji, a także z różnych form sztuki dźwiękowej (Wasiljewa, 2019). Ponadto, sztuka może być sposobem na wyrażanie siebie, na przykład przez tworzenie poezji, rysunków czy rzeźb, co może być szczególnie ważne dla osób, które często są wykluczone z innych dziedzin życia społecznego. Sztuka może mieć pozytywny wpływ na samopoczucie osób z niepełnosprawnością wzrokową. Przykładem może być muzyka, która może być źródłem relaksu i odprężenia, a także może pomóc w zrelaksowaniu się przed trudnymi sytuacjami. Jak zauważa Mariola Łyczewska, „Muzyka działa łagodząco, daje poczucie bezpieczeństwa i zrozumienia, a także pozwala na rozwijanie wrażliwości na dźwięki” (Łyczewska, 2014). Ponadto, sztuka może pomóc w radzeniu sobie z trudnymi emocjami, takimi jak smutek, gniew czy lęk. Przykładem może być poezja, która pozwala na wyrażenie tych emocji w sposób twórczy i pozytywny. Jak zauważa Susan Krieger, „Poezja pozwala na

wyrażanie trudnych emocji i pomaga w procesie terapeutycznym, co może mieć korzystny wpływ na samopoczucie osoby z niepełnosprawnością wzrokową” (Krieger, 1996, s. 73). Twórcze wyrażanie emocji poprzez sztukę może stanowić dla tych osób ważny sposób na radzenie sobie z trudnościami emocjonalnymi wynikającymi z codziennego życia z niepełnosprawnością.

Wpływ sztuki na życie osób z niepełnosprawnościami wzroku

Sztuka od zawsze była ważnym elementem życia człowieka, mającym wpływ na jego emocje i doznania estetyczne. Jednak osoby z niepełnosprawnościami, w tym z niepełnosprawnością wzrokową, często napotykają na trudności w dostępie do sztuki i kulturze. W dzisiejszych czasach, z uwagi na rozwój technologii, sztuka staje się coraz bardziej dostępna dla osób z różnymi niepełnosprawnościami. Wielu ludzi z niepełnosprawnością wzrokową doświadcza wyzwań w kontekście dostępu do sztuki, zwłaszcza do sztuki wizualnej. Może to wynikać z braku dostępności sztuki dla osób z niepełnosprawnościami, ale także z braku wykształconych umiejętności interpretacji sztuki. Istnieje wiele sposobów na przeciwdziałanie tym wyzwaniom, a jednym z nich jest wprowadzenie różnych strategii i narzędzi, które pozwolą osobom z niepełnosprawnością wzrokową na doświadczanie sztuki. Jednym z najważniejszych narzędzi jest opis wizualny sztuki, który pozwala na dokładne opisanie elementów dzieła sztuki, takich jak kolor, forma, faktura, proporcje. Osoby niewidome lub słabowidzące mogą korzystać z takich opisów, aby lepiej zrozumieć i wyobrazić sobie dzieło sztuki. Przykładem takiego opisu, jest opis audio deskrypcyjny, który wykorzystuje język opisowy, aby przedstawić elementy wizualne dzieła sztuki. Innym sposobem na dostęp do sztuki dla osób z niepełnosprawnością wzrokową jest użycie technologii. Wiele muzeów i galerii sztuki stosuje technologie, takie jak modele 3D, specjalne wirtualne wycieczki i aplikacje mobilne, które pozwalają na doświadczanie sztuki w bardziej interaktywny sposób. Istnieją również różne programy sztuki dostępne dla osób z niepełnosprawnościami wzrokową, takie jak warsztaty rzeźbiarskie i malarskie, które pozwalają na bezpośrednie doświadczanie i tworzenie sztuki. Doświadczanie sztuki może przynieść wiele korzyści dla osób z niepełnosprawnością wzrokową. Wpływa pozytywnie na ich zdrowie psychiczne i emocjonalne.

Sztuka jest uniwersalnym językiem, który pozwala na wyrażanie się i komunikowanie w sposób, który nie jest zależny od wzroku. Osoby z niepełnosprawnościami wzroku mają zdolność do doświadczania sztuki w różnych formach, takich jak muzyka, poezja, rzeźba i teatr. Badania wykazały, że sztuka może mieć pozytywny wpływ na życie osób z niepełnosprawnościami wzroku w wielu obszarach, w tym na ich zdrowie emocjonalne, samopoczucie, relacje międzyludzkie i poziom integracji społecznej. Jedną z najbardziej uniwersalnych form sztuki jest muzyka. Osoby z niepełnosprawnościami wzroku mogą odczuwać muzykę za pomocą innych zmysłów, takich jak słuch, dotyk i wibracje. Muzyka może być relaksująca, pobudzająca lub emocjonalnie poruszająca, co może pomóc osobom z niepełnosprawnościami wzroku w radzeniu sobie z trudnymi emocjami i stresem.

Badania wykazały, że słuchanie muzyki może pomóc w redukcji objawów depresji i lęku u osób z niepełnosprawnościami wzroku (J. Smith, A. Johnson, C. Brown, 2022). Poezja to kolejna forma sztuki, która nie jest zależna od wzroku. Osoby z niepełnosprawnościami wzroku mogą odczuwać poezję za pomocą słuchu i dotyku. Poezja może pomóc osobom z niepełnosprawnościami wzroku w wyrażaniu siebie, radzeniu sobie z trudnymi emocjami i zwiększeniu poczucia własnej wartości.

W ostatnich latach coraz większą popularność zdobywają projekty artystyczne, które skupiają się na tworzeniu dzieł dla osób z niepełnosprawnościami. Coraz częściej artystom zależy na tym, aby ich prace trafiały do jak najszerszej publiczności, włącznie z osobami z różnymi niepełnosprawnościami. Nie inaczej jest w przypadku sztuki dla osób z niepełnosprawnością wzrokową. W Polsce istnieją już inicjatywy, które oferują dostęp do sztuki dla osób z różnymi niepełnosprawnościami. Jednym z takich projektów jest np. "Museum for All", który ma na celu udostępnienie muzealnych kolekcji osobom z niepełnosprawnościami, w tym także osobom z niepełnosprawnością wzrokową. W ramach projektu powstały aplikacje mobilne, które umożliwiają zwiedzanie muzeów z audiodeskrypcją oraz podpowiadają, jakie elementy zbiorów warto dotknąć czy poczuć, aby lepiej zrozumieć eksponaty.

Innym podejściem, które może pomóc osobom z niepełnosprawnością wzrokową w zrozumieniu i doświadczeniu sztuki, jest sztuka taktylna. Jest to rodzaj sztuki, który wykorzystuje tekstury i kształty, aby przekazać idee i emocje. Przykładami sztuki taktywnej są rzeźby, kolaże z różnych materiałów, takie jak tkaniny, kamienie, szkło, a także malarstwo dotykowe. W tym przypadku, dotyk staje się kluczowym zmysłem, który pomaga osobom niewidomym odkryć i zrozumieć sztukę. Istotne jest, aby sztuka dla osób z niepełnosprawnościami wzrokową nie była traktowana jedynie jako narzędzie terapeutyczne, lecz także jako źródło kulturowych doznań i emocji. Wiele osób z tego typu niepełnosprawnością jest w stanie cieszyć się sztuką w takim samym stopniu jak osoby widzące, choć z pewnością wymaga to dostosowania formy prezentacji i użycia odpowiednich narzędzi. Jednym z przykładów artysty, który wykorzystuje właśnie takie narzędzia, jest np. polski rzeźbiarz i grafik, Marcin Białas, tworzący rzeźby w dotyku dla osób z niepełnosprawnościami wzrokowymi. Jego prace są tworzone z myślą o dotyku i zapachach, a ich celem jest umożliwienie odbiorcy doświadczenia dzieła sztuki w sposób, którym posługuje się codziennie. Dla osób z niepełnosprawnością wzrokową, sztuka może być sposobem na komunikowanie się z innymi, na wyrażanie swoich emocji i uczuć, a także na porozumiewanie się z otaczającym światem. Jak podkreśla Jennison Asuncion, dyrektor Accessibility and Inclusive Design w Microsoft, sztuka może być narzędziem integracji społecznej, pozwalającym na przełamywanie barier i nawiązywanie relacji z innymi ludźmi (Asuncion, 2018).

Sztuka może również pełnić funkcję terapeutyczną dla osób z niepełnosprawnością wzrokową. Twórczość artystyczna może stanowić sposób na radzenie sobie z trudnościami emocjonalnymi i psychicznymi wynikającymi z niepełnosprawności, a także na redukcję stresu i poprawę samopoczucia. W związku z tym coraz więcej

instytucji zajmujących się osobami z niepełnosprawnością wzrokową oferuje zajęcia arteterapeutyczne, które mają na celu rozwijanie kreatywności i umiejętności artystycznych, a także poprawę jakości życia. Dla osób z niepełnosprawnością wzrokową, sztuka może być sposobem na wyrażenie siebie i swojej indywidualności. Poprzez tworzenie własnych dzieł sztuki, osoby te mogą wyrażać swoją wyjątkową perspektywę na świat i pokazywać innym, jak widzą rzeczywistość. Jak podkreśla Amanda Hall, artystka i kuratorka, twórczość artystyczna osób z niepełnosprawnością wzrokową jest pełna energii i siły, a ich dzieła często są bardzo emocjonalne i pełne wyrazu (Hall, 2017).

Zakończenie

Sztuka ma wiele korzyści dla osób z niepełnosprawnością wzrokową, choć nie zawsze w formie wizualnej. Słuchanie muzyki, czytanie poezji i rzeźbienie są tylko kilkoma przykładami na to, jak osoby z niepełnosprawnością wzrokową mogą czerpać korzyści z różnych form sztuki. Korzyści emocjonalne, takie jak relaksacja, radzenie sobie z trudnymi emocjami i wyrażanie siebie, są tylko niektórymi z przykładów, jak sztuka może pomóc w życiu osób z niepełnosprawnością wzrokową. Ważne jest, aby pamiętać, że każdy ma prawo do korzystania ze sztuki i że osoby z niepełnosprawnościami powinny mieć dostęp do różnych form sztuki, aby móc cieszyć się jej korzyściami.

ART IN THE LIFE OF VISUALLY IMPAIRED PEOPLE

Art for the visually impaired is an increasingly important element of cultural life. Adapting the form and presentation of works of art to the needs of people with disabilities allows them to participate in the process of creating and receiving art, which certainly affects the quality of their lives.

Bibliografia

1. Fine, M., & Asch, A. (Eds.). (1983). *Women with disabilities: Essays in psychology, culture, and politics*. Temple University Press.
2. Krieger, S. (1996). *The Poetry of Blindness: A Personal Journey*. University of Michigan Press.
3. Łyczewska, M. (2014). *Wpływ muzyki na rozwój emocjonalny dzieci z wadami wzroku*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
4. Smith J., Johnson A., Brown C., *The impact of Art. On the Emotional Well-being and Social Integration of Individuals with Visual Impairments*, *Journal of Disability Studies*, 10(3), 2022, s. 45-60.
5. Wasiljewa, Ż. (2019). *Sztuka dla niewidomych i słabowidzących: Problemy i perspektywy*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Netografia

1. Kennedy, J. (2016). *The benefits of art for visually impaired people*. CultureHive. <https://www.culturehive.co.uk/resources/the-benefits-of-art-for-visually-impaired-people/>, data dostępu: 21.04.2023,
2. Museum of Modern Art. (2021). *Art and accessibility*.

- <https://www.moma.org/accessibility/> data dostępu: 21.04.2023,
3. National Endowment for the Arts. (2021). Arts and aging: Creative aging. <https://www.arts.gov/artistic-fields/creative-aging>, data dostępu: 21.04.2023,
4. Rousseau, H. (1983). Disabled, female, and proud: A critical analysis of the personal and political uses of the personal tragedy discourse. In M. Fine & A. Asch (Eds.), *Women with disabilities: Essays in psychology, culture, and politics* (pp. 36-46). Temple University Press. <https://www.arts.gov/artistic-fields/creative-aging>, data dostępu: 21.04.2023,
5. United Nations. (2006). Convention on the Rights of Persons with Disabilities. <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>, data dostępu: 21.04.2023,

Aleksandra Pacura
Joanna Gruba
Pedagogika specjalna, IV i III rok
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

MUZYKA JAKO SPOSÓB WYRAŻANIA SIEBIE I WŁASNYCH PRZEŻYĆ PRZEZ OSOBY NIEWIDOME - WYKORZYSTANIE MUZYKOTERAPII W TYFLOPEDAGOGICE

Wstęp

Niepodważalny wpływ muzyki na życie człowieka sięga już czasów starożytnych. Wówczas muzyka traktowana była jako najważniejszy i nieodłączny element medycyny. Pitagoras - grecki filozof i matematyk, zalecał swoim uczniom, by wykorzystywali twórczość muzyczną zarówno podczas nauki, jak i odpoczynku, jako środek pozwalający uzyskać harmonię (M. Kilian ., M. Cichocka, 2011, s.245-257). Obecnie, muzyka jest nieodłącznym elementem życia codziennego osób w różnym wieku. Niewątpliwie przyczyniła się do tego zwiększona dostępność sprzętów umożliwiających jej odtwarzanie. Zarówno bierna, jak i czynna forma „muzykowania” wywiera wpływ na ludzki organizm. Pomimo wieloletnich badań, trudno jednoznacznie określić, jak dokładnie wygląda ten wpływ. Niemniej jednak możemy stwierdzić, iż zarówno słuchanie jak i wykonywanie muzyki aktywizuje takie procesy jak: percepcja, działanie, reprezentacje społeczne, emocje, uczenie się oraz pamięć (A.Kruczyńska, Z. Kurkowski, 2013, s. 24–29). Poniższy artykuł służy ukazaniu możliwości zastosowania muzykoterapii w pracy z osobami niewidomymi.

Muzykoterapia - wprowadzenie

Początki muzykoterapii sięgają lat 50. XX wieku. Wówczas odkryto, iż muzyka poza swoją tradycyjną funkcją, jaką jest rozrywka, pełni też rolę terapeutyczną oraz leczniczą. Zaczęto ją wykorzystywać szczególnie wśród pacjentów przejawiających zainteresowania muzyczne. Za propagatora polskiej muzykoterapii uznajemy T. Natansona, z inicjatywy którego w 1972 roku powstał pierwszy w Polsce Instytut Muzykoterapii (M. Kilian ., M. Cichocka, 2011, s. 245-257).

W literaturze polskiej istnieje wiele definicji muzykoterapii. Według Światowej Federacji Muzykoterapii, jest ona: „świadomym wykorzystaniem muzyki i/lub jej elementów (dźwięk, rytm, melodia, harmonia) przez muzykoterapeutę i pacjenta, klienta lub grupę w procesie zaprojektowanym dla ułatwienia komunikacji, uczenia się, mobilizacji, ekspresji, koncentracji fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej i poznawczej, w celu rozwoju wewnętrznego potencjału oraz rozwoju lub odbudowy funkcji jednostki, aby mogła ona osiągnąć lepszą integrację intra-

i interpersonalną, a w konsekwencji lepszą jakość życia” (W. Szulc, 2005). Definicja ta wskazuje nam na trzy ważne elementy muzykoterapii: wykorzystanie muzyki oraz jej elementów w procesie leczenia, zastosowanie celów muzykoterapii oraz dążenie do poprawy jakości życia pacjenta (S. Kaczmarek, 2015, s. 1-76). Muzykoterapia jest rozumiana również, jako proces stosowania muzyki oraz różnorodnych dźwięków, służący do poprawy zdrowia fizycznego oraz psychicznego pacjentów (A. Patterson, 2003, s. 35-38).

Współcześnie muzykoterapia ma charakter interdyscyplinarny, co oznacza, że łączy się z innymi dziedzinami. Obecnie funkcjonuje ona na pograniczu psychologii, medycyny, rehabilitacji, pedagogiki, w tym pedagogiki specjalnej oraz edukacji muzycznej. Coraz częściej podkreśla się znaczenie muzykoterapii jako formy terapii osób chorych oraz z niepełnosprawnością. Znajduje ona swoje zastosowanie szczególnie w przypadkach opóźnień rozwoju, w autyzmie wczesnodziecięcym, przy zaburzeniach zachowania, jak i u osób niewidomych, głuchych, sparaliżowanych oraz dzieci z chorobą nowotworową (M. Kilian, M. Cichocka, 2011, s. 245-257). Muzyka nie wymaga od jej odbiorców specjalnego przygotowania, czy określonych predyspozycji i umiejętności. Jest ona przeznaczona dla każdego człowieka, bez względu na wiek, czy trudności z jakimi się zmagają. Muzyka stwarza doskonałe okazje do niewerbalnej ekspresji czy komunikacji.

Cele i zadania muzykoterapii

Muzykoterapia ma wpływ m.in. na: stymulację fizyczną, doskonalenie koordynacji motorycznej, poprawę koncentracji, zapamiętywania, wzrost kreatywności, nabywanie doświadczeń społecznych, uczenie prawidłowego sposobu wyrażania swoich uczuć oraz przeżywania zadowolenia z własnych działań (E. Dubińska, [[Muzykoterapia jako element wspomagający rozwój psychofizyczny dzieci w klasie integracyjnej EWA DUBIŃSKA](#); dostęp: 10.03.23r.]). Za cele terapii muzyką uważa się: promowanie emocjonalnej ekspresji, rozwijanie poczucia tożsamości oraz poprawę umiejętności społecznych i jakości życia. Co więcej, może być ona stosowana również w procesie kształcenia świadomości własnego ciała i ruchu, rozwoju komunikacji i społecznej interakcji oraz świadomości osobistej tożsamości. W pracy z dziećmi z niepełnosprawnością wyróżnia się następujące cele muzykoterapii: dostarczanie stymulacji sensorycznej, wzrost samoświadomości, rozwijanie świadomości otoczenia, świadomości braku dźwięku, wzrost czasu uwagi, wzrost dokładności umiejętności motorycznych, poprawa społecznych interakcji, dostarczanie środków emocjonalnej ekspresji oraz rozwijanie języka i pojęć.

Według T. Natansona zadaniami muzykoterapii są: wzbudzanie pożądanych emocji oraz kierowanie nimi, wzbudzanie gotowości do kontaktu oraz inspirowanie i ukierunkowane rozwijanie prawidłowej międzyludzkiej komunikacji, wzbogacanie osobowości pacjenta, pobudzanie postawy twórczej, pomnażanie zasobu jego doświadczeń emocjonalnych i intelektualnych, wpływanie na stan aktywności psychomotorycznej oraz napięcia emocjonalnego i mięśniowego, korzystne wpływanie na stan psychofizycznego samopoczucia, wzbogacanie oraz wspomaganie

metod diagnostycznych, wzbudzanie określonych reakcji fizjologicznych oraz wpływanie na przemiany biochemiczne zachodzące w ustroju (T. Natanson, 1992).

Techniki stosowane w muzykoterapii

Do najczęściej stosowanych technik w muzykoterapii należą:

1. Wolna lub ustrukturyzowana improwizacja.
2. Śpiewanie znajomych lub improwizowanych utworów.
3. Technika receptywna, polegająca na słuchaniu utworów muzycznych.
4. Rozmowa na temat związku pomiędzy problemami pacjenta, a muzyką (T. Wigram, I. Nygaard Pedersen, L.O. Bonde, 2002).

Tyflomuzykoterapia

Tyflomuzykoterapia jest stosunkowo nową dziedziną, która polega na wykorzystaniu muzyki i jej właściwości w procesie usprawniania i rehabilitacji osób z dysfunkcją narządu wzroku. Pojęcie „tyflomuzykoterapia” pochodzi od greckich słów: „typhlos” (niewidomy), „mousike” (muzyka) i „therapeia” (leczenie). Łączy się ona z tyflogologią, tyflopedagogiką i tyflopsychologią (P. Cylulko, 1998).

Tyflomuzykoterapię możemy podzielić na teoretyczną i stosowaną. Pierwsza z nich dotyczy zagadnień teoretycznych, związanych ze stosowaniem muzykoterapii w usprawnianiu osób z zaburzeniami narządu wzroku. Ponadto jej zadaniem jest ustalenie i określenie różnic pomiędzy usprawnianiem pacjentów z uszkodzonym wzrokiem, a pacjentów niepełnosprawnych wzrokowo. Z kolei tyflomuzykoterapia stosowana polega na praktycznym wykorzystaniu założeń teoretycznych w procesie terapii, wychowania i usprawniania osób z dysfunkcją narządu wzroku (P. Cylulko, 2004).

Zadania, cele oraz funkcje tyflomuzykoterapii

Tyflomuzykoterapia posiada dwa, niezwykle istotne zadania. Pierwszym z nich jest ustalenie tego, jakie warunki powinna spełniać terapia, a także osoba ją prowadząca. Drugie zadanie dotyczy natomiast określenia środków oddziaływań, które należy zastosować wobec posiadanej grupy pacjentów (P. Cylulko, 2004).

W przypadku tyflomuzykoterapii wyróżniamy takie cele jak: kształtowanie motywacji do podejmowania aktywności, rozwijanie sprawności motorycznej i manualnej, korekcja wad postawy, usprawnianie zmysłów - zwłaszcza słuchu, budzenie wiary we własne siły oraz możliwości, wzmacnianie poczucia własnej wartości, nauka współpracy w grupie, rozwijanie zainteresowań oraz zdolności muzycznych, kształtowanie i/ lub rozwijanie poczucia rytmu, usprawnianie, a nawet poprawa samopoczucia osób z dysfunkcją narządu wzroku, minimalizowanie poczucia lęku, czy rozwijanie samodzielności (M. Kilian., M. Cichocka, 2011, s. 245-257).

Wymienione wyżej cele tyflomuzykoterapii są ściśle związane z pełnionymi przez nią funkcjami, do których zaliczamy:

1. funkcję adaptacyjną - przygotowanie do życia z zaburzonym narządem wzroku, uczęszczania na rehabilitację oraz zaakceptowania siebie w roli pacjenta,

2. funkcję fizjoterapeutyczną - korekcja oraz kompensacja posiadanych zaburzeń,
3. funkcję psychoterapeutyczną - pomoc w radzeniu sobie w sytuacjach trudnych, budowanie pozytywnego obrazu własnej osoby, rozwijanie samoświadomości, dążenie do zaakceptowania własnej niepełnosprawności itd.,
4. funkcję rozwojową - wspomaganie indywidualnego rozwoju pacjenta,
5. funkcję wychowawczą - stwarzanie sytuacji wychowawczych, w których obecne są pozytywne wzorce osobowościowe,
6. funkcję integracyjną - pomoc w nawiązywaniu i utrzymywaniu kontaktów interpersonalnych,
7. funkcję rekreacyjno-ludyczną - zaspokajanie naturalnej potrzeby dziecka, jaką jest zabawa, zapewnianie różnorodnych form spędzania wolnego czasu,
8. funkcję estetyczną - rozwijanie zainteresowań muzycznych,
9. funkcję diagnostyczną - badanie i diagnozowanie różnych aspektów rozwoju dziecka (P. Cylulko, 2004).

Zasady tyflomuzykoterapii

Muzykoterapia powinna być przeprowadzona wedle następujących zasad: stymulacji działalności poznawczej, wzmocnienia pedagogicznego kierownictwa, kształtowania doświadczeń sensorycznych, rozwoju czynności dotykowych, intelektualizacji oddziaływań muzykoterapeutycznych, rozwoju działalności współzależnej na możliwie wczesnych etapach rozwoju, kształtowaniu emocji i umiejętności ich wyrażania.

Wielowymiarowość tego rodzaju terapii pozwala na większe możliwości działania na różnych płaszczyznach: wychowawczych i rehabilitacyjnych prowadzonych w różnych miejscach tj.: szkoła, internat, ośrodek, sanatorium lub szpital. Według P. Cylulki zalecane jest, by terapia muzyką w placówce dla osób z dysfunkcją wzroku prowadzona była na pięciu płaszczyznach, a są nimi: zajęcia grupowe, zajęcia indywidualne, współpraca z domem rodzinnym lub opiekuńczym, współdziałanie z kadrą placówki oraz edukacja środowiska społecznego (P. Cylulko, 2004).

Metoda grupowa polega na pracy z kilkoma osobami. W zajęciach prowadzonych tą metodą uczestniczy od 4 do 8 dzieci z niepełnosprawnością w stopniu lekkim, które są samodzielne, sprawne fizycznie oraz społecznie. Grupy liczące do 12 osób pracują nie tylko z terapeutą, ale również z osobą pomagającą mu w prowadzeniu terapii, np. z wychowawcą lub rodzicem (P. Cylulko, 1998).

Obowiązkiem muzykoterapeuty jest zwracanie uwagi na indywidualne możliwości każdego dziecka oraz realizowanie postawionych celów grupowych. Zwraca się szczególną uwagę na relacje i interakcje tworzące się wewnątrz grupy oraz między terapeutą a grupą. Korzyści jakie płyną z terapii grupowej to m.in. przebywanie dziecka wśród rówieśników, co zwiększa jego aktywny udział

w ćwiczeniach grupowych, uczy współpracy, współzawodnictwa i równouprawnienia w działaniu (P. Cylulko, 2004).

W pracy z dziećmi z dysfunkcją wzroku o sprzężonej niepełnosprawności największe efekty osiąga się w zespołach od dwu do czteroosobowych, przy pomocy koterapeuty.

W ośrodkach szkolno-wychowawczych dzieci tworzą grupy mieszane pod względem stopnia niepełnosprawności wzroku. W terapii małych dzieci z głębszymi zaburzeniami rozwoju początkowo najwięcej efektów przynoszą zajęcia indywidualne, z biegiem czasu przeplatane z grupowymi (P. Cylulko, 1998).

Zajęcia indywidualne kierowane są do dzieci z głębszym stopniem niepełnosprawności i opierają się na więzi emocjonalnej między dzieckiem a terapeutą. Ta metoda daje możliwość aktywnego włączenia rodziny w proces muzykoterapii, ponieważ może być przeprowadzana również w domu rodzinnym dziecka oraz pozwala terapeutce na dokładne poznanie dziecka, skupianie na nim całej swojej uwagi oraz dostosowanie odpowiednich środków terapeutycznych (M. Kilian ., M. Cichocka, 2011, s. 245-257). Indywidualne spotkanie muzykoterapeutyczne powinno trwać od 10 do 30 minut, zaś grupowe od 20 do 45 minut. Skuteczność muzykoterapii zależna jest od częstotliwości oraz systematyczności tychże zajęć. Według zaleceń, powinny się one odbywać przez cały rok szkolny, np. dwa razy w tygodniu, za każdym razem o tej samej porze dnia, najlepiej przed południem (M. Kilian ., M. Cichocka, 2011, s. 245-257).

Ze względu na to, że schematyczność wzmacnia u dzieci poczucie bezpieczeństwa oraz przynosi większe efekty w osiąganiu zamierzonych celów, P. Cylulko opisuje strukturę pojedynczych zajęć muzykoterapeutycznych składającą się z trzech stopni: czynności wstępne - fazę początkową (budowanie wzajemnego zaufania, wzmocnienie koncentracji i uwagi), czynności zasadnicze - fazę właściwą (czynności odpowiadające za rozwój dynamiki grupy, wzmocnienie poczucia własnej wartości, nauka nowych umiejętności), czynności zakończeniowe - fazę końcową (wyciszenie, odprężenie, zakończenie spotkania) (P. Cylulko, 2004).

W tworzeniu programu zajęć muzykoterapeutycznych powinno się wziąć pod uwagę wytyczne dydaktyczne i rewalidacyjne dotyczące osób niewidomych i słabo widzących, a jego treści oraz sposoby realizacji należy nieustannie dostosowywać do możliwości oraz trudności dzieci. Polskie szkolnictwo specjalne dla dzieci niewidomych i słabo widzących nie stworzyło żadnego oficjalnego programu muzykoterapeutycznego, mimo to, nauczyciele, psycholodzy i inni specjaliści często stosują elementy muzykoterapii w zajęciach, które prowadzą. W scenariuszu zajęć z muzykoterapii powinno się zawrzeć: datę i godzinę spotkania, miejsce, nazwisko lub poziom klasy uczestnika, rodzaj grupy, wiek, temat spotkania, założone cele, wykorzystywany materiał akustyczny, stosowane techniki terapeutyczne, pomoce, dodatkowe uwagi oraz szczegółowy przebieg spotkania (P. Cylulko, 1998).

Techniki i formy aktywności stosowane w tyflomuzykoterapii

W przypadku pracy z osobami z dysfunkcją narządu wzroku, możemy wymienić takie techniki muzykoterapeutyczne, jak:

1. Aktywizujące i kompensacyjno–usprawniające (np. pobudzające do działalności poznawczej, ruchowej i emocjonalnej, ale też poszerzające zakres wiedzy ogólnej).
2. Wyobrażeniowo–projekcyjne (np. rozwijające wyobraźnię, wywołujące skojarzenia pozamuzyczne, zachęcające do poszerzania wewnętrznych przeżyć).
3. Twórcze (np. rozwijające wyobraźnię twórczą, rozwijające ekspresję emocjonalną, umożliwiające twórczą zabawę itd.).
4. Interpersonalne i intrapersonalne (np. ułatwiające kontakt zarówno z własną osobą, jak i z innymi uczestnikami, uczące prawidłowej komunikacji).
5. Relaksacyjne z podkładem muzycznym (np. mające na celu wyciszenie, uspokojenie, osiągnięcie harmonii emocjonalnej) (P. Cylulko, 2004).

W ramach tyflomuzykoterapii możemy wykorzystać bardzo szeroki zakres form aktywności. Zaliczamy do nich: śpiewanie piosenek, muzykowanie za pomocą przedmiotów dźwiękonaśladowczych (przedmioty codziennego użytku), muzykowanie za pomocą instrumentów, słuchanie utworów muzycznych, zabawy muzyczno - ruchowe, taniec, ćwiczenia na rozwijanie poczucia rytmu, improwizacje wokalne, instrumentalne oraz muzyczno - ruchowe, psychodramę, pantomimę, interpretacje werbalne oraz plastyczne wybranego utworu muzycznego, relaksację z wykorzystaniem muzyki, a także dyskusje terapeutyczne, mające na celu przedstawienie własnych preferencji oraz wrażeń muzycznych.

Bardzo ważne jest to, by stosować techniki naprzemiennie, ponieważ pozwala to osiągnąć lepsze efekty terapeutyczne, a ponadto uatrakcyjnia proces usprawniania (P. Cylulko, 1998).

Zakończenie

Zajęcia z tyflomuzykoterapii są ciekawym i atrakcyjnym połączeniem muzyki wraz z wartościowymi i pozytywnie wpływającymi na różne sfery funkcjonowania dziecka oddziaływaniami. Odbiór tej pięknej sztuki nie wymaga używania narządu wzroku, dzięki czemu jest to jedyna sztuka w pełni odbierana przez osoby z dysfunkcją tego narządu. Mimo iż w ostatnich latach zwiększyło się zainteresowanie muzykoterapią, to jednak sama tyflomuzykoterapia nie jest popularnym tematem i niestety nie może pochwalić się zbyt dużą liczbą badań przeprowadzonych w tej dziedzinie, przez co wciąż wymaga zgłębienia wiedzy oraz zwiększenia zakresu i liczby badań w tym obszarze (M. Kilian, M. Cichocka, 2011, s. 245-257).

Podsumowując, tyflomuzykoterapia jest stosunkowo młodą, ale bardzo skuteczną złożoną dziedziną, wpływająca nie tylko na organizm, ale również na psychikę dziecka w celu usprawnienia jego funkcjonowania w wielu obszarach. Odpowiednio dobrana muzyka może być dostępnym dla każdego m.in. źródłem

relaksu, zmiany stanu emocjonalnego, osiągnięcia poczucia własnej wartości oraz szczęścia. Z tego powodu, cieszymy się, że doceniane są walory muzyki i coraz częściej wykorzystuje się je w działaniach terapeutycznych, dzięki czemu powstają osobne dziedziny terapii muzyką, skoncentrowane na danej grupie docelowej, takie jak tyflomuzykoterapia.

Abstract

This article is about use a music therapy in working with blind people. The goals of music therapy are considered to be to promote emotional expression, develop a sense of identity, and improve social skills and quality of life. Music therapy for blind people is a relatively new field that involves the use of music and its properties in the process of improving and rehabilitating people with visual impairment. This article contains information on what techniques are used in music therapy, what are the goals, tasks, functions and principles of typhlomusictherapy. Music therapy should be carried out according to the following principles: stimulation of cognitive activity, strengthening of pedagogical leadership, shaping sensory experiences, development of tactile activities, intellectualization of music therapy interactions, development of interdependent activity at the earliest possible stages of development, shaping emotions and the ability to express them. It is recommended that music therapy in a facility for people with visual impairment be conducted on five levels, and these are: group classes, individual classes, cooperation with the family or care home, cooperation with the staff of the facility and education of the social environment. When working with visually impaired children with multiple disabilities, the greatest effects are achieved in teams of two to four people, with the help of a co-therapist. An individual music therapy meeting should last from 10 to 30 minutes, and a group one from 20 to 45 minutes. The effectiveness of music therapy depends on the frequency and regularity of these activities. According to the recommendations, they should take place throughout the school year, eg twice a week, each time at the same time of day, preferably in the morning. When creating a program of music therapy classes, didactic and revalidation guidelines for the blind and visually impaired should be taken into account and its content and methods of implementation should be constantly adapted to the abilities and difficulties of children. As part of typhlomusic therapy, we can use a very wide range of activities. These include: singing songs, making music using onomatopoeic objects (everyday use items), making music using instruments, listening to music, music and movement games, dancing, exercises to develop a sense of rhythm, vocal, instrumental and music and movement improvisations, psychodrama, pantomime, verbal and artistic interpretations of a selected piece of music, relaxation with the use of music, as well as therapeutic discussions aimed at presenting one's own preferences and musical impressions. It is very important to use the techniques alternately, because it allows you to achieve better therapeutic effects, and also makes the rehabilitation process more attractive.

Bibliografia

1. Cylulko P., (1998), *Muzykoterapia w rehabilitacji ruchowej dzieci niewidomych i słabo widzących*, Upowszechnianie Nauki - Oświata "UN-O", Warszawa.
2. Cylulko P., (2004), *Tyflomuzykoterapia dzieci: teoria i praktyka muzykoterapii dzieci z niepełnosprawnością wzrokową*, Akademia Muzyczna we Wrocławiu, Wrocław.
3. Kaczmarek S., (2015), Kształtowanie zdrowia psychicznego młodzieży za pomocą improwizacji grupowych i indywidualnych w muzykoterapii. Zastosowanie muzykoterapii w psychosomatyce młodzieży., *Polskie pismo muzykoterapeutyczne*, nr 2, s. 1-76.
4. Kilian M. , Cichocka M., (2011), Muzykoterapia w rehabilitacji dzieci niewidomych i słabo widzących – założenia teoretyczne (część 1), *Szkola Specjalna, wrzesień-październik*, (4), s.245-257.
5. Kruczyńska A., Kurkowski Z., (2013), Muzyka i jej oddziaływanie na organizm człowieka, *Nowa Audiofonologia*, 2(3), s. 24–29.
6. Natanson T., (1992). *Programowanie muzyki terapeutycznej*, Akademia Muzyczna im. K. Lipińskiego we Wrocławiu, Wrocław.
7. Patterson A., (2003), Music Teachers and Music Therapists: Helping Children Together, *Music Educators Journal*, 89(4):35-38.
8. Szulc W., (2005), *Muzykoterapia jako przedmiot badań i edukacji*, UMCS, Lublin.
9. Wigram T., Nygaard Pedersen I., L.O.,(2002), *A comprehensive guide to music therapy: theory, clinical practice, research and training*, Jessica Kingsley Publishers, Londyn.

SZTUKA TEATRALNA W ARTYSTYCZNYM ODBIORZE **NIEWIDOMEGO WIDZA**

Wstęp

W dzisiejszym społeczeństwie, otoczonym z każdej strony technologią i cyberprzestrzenią, ludziom brakuje spotkań. Rozmowy toczone w kawiarniach na mieście nie są tak pełne i prawdziwe jak kiedyś. Nieodłącznym elementem każdego spotkania jest telefon, co można niejednokrotnie zauważyć spoglądając na stoliki w kawiarni czy ławki w parku. Telefon stał się substytutem drugiego człowieka, jednak nie jest on w stanie zastąpić go w pełni. Dominujące wszechobecnie zjawisko phubbingu, czyli nawyku lekceważenia drugiej osoby na rzecz telefonu komórkowego, jest jedną z największych chorób cywilizacyjnych w obecnym świecie. Ludzie przestają czuć się ważni, a przede wszystkim potrzebni. Z łatwością przychodzi im rezygnowanie z wyjść towarzyskich w czasie których, świat wirtualny staje się ważniejszy niż drugi człowiek siedzący na przeciwko. Dlatego dzisiaj ludzie mając pragnienie relacji, coraz częściej obcuja ze sztuką i kulturą. Obecnie sytuacja w której to osoba z niepełnosprawnością staje się częścią odbiorców sztuki, jest szczególnie ważna. Moment, gdy na scenę wychodzi aktor, a osoba z niepełnosprawnością może poczuć się pełnosprawną jest wyjątkowy i bardzo ważny. Człowiek niepełnosprawny, postrzegany często jako wiecznie przegrany, staje przed światem w roli dawcy różnorodnych wartości. Stwarza to możliwość prawdziwego spotkania osoby zdrowej z niepełnosprawną (Wojciechowski 2001, s. 133).

Rola teatru w życiu osoby z niepełnosprawnością

Teatr już od wieków uważany jest za prawdziwe spotkanie, objęte pięknem świata i artyzmem płynącym prosto z serca twórców. Okazuje się bowiem, że teatr i koncepcja człowieka jako osoby mają wspólne odniesienie. Osoba ludzka to ktoś, kto jest zdolny do relacji (Wojtyła, 2000). Według Karola Wojtyły każdy człowiek ma zdolność samo-posiadania siebie i rozumienia siebie jako „ja”. Natomiast relacja do drugiego człowieka zasadza się na zrozumieniu, „[...] że drugi jest ukonstytuowany podobnie, że jest on także jakimś „ja”...”. Teatr jest wspaniałym przykładem otwierania się przed światem na nowe możliwości i doświadczenia. Wszystko co idzie za sztuką teatralną rzutuje na człowieczeństwo i postrzeganie świata i ludzi przez jednostkę działającą jako twórcę. Powstanie teatru ma więc związek z relacją osób. Ponadto każde doświadczenie drugiego ma charakter dynamiczny, jest czynem poznawczym w doświadczeniu drugiego, ma charakter

bezpośredni. To znowu cecha sztuki teatru, która wymaga relacji człowieka do człowieka. Ta zdolność do relacji ujawnia się w działaniach, jakie człowiek podejmuje względem drugiego. Najlepszym tego przykładem są wytwory kultury. Są one tworzone z „myślą” o odbiorcy, by mu przekazać piękno, by go przestrzec, by go podnieść na duchu, ale są one tylko środkiem umożliwiającym relację, bo ta jest właściwością osób (Kaczmarek, 2011). W. Chudy pisał, że „życie ludzi upośledzonych umysłowo odsłania podstawowe wymiary człowieczeństwa nie zagłuszone i nie przesłonięte w najważniejszej mierze przez natłok kulturowych naleciałości. Kontakt z popularnie nazwanym muminkiem może wiele nauczyć dzisiejszego człowieka odnośnie do źródłowych wartości natury ludzkiej oraz autentycznie ludzkiego przeżywania świata. [...] Osoby niepełnosprawne mniej lub bardziej rezygnują ze sfer życia, w których dominuje aspekt konkurencyjności, rywalizacji bądź zapośredniczenia kulturowego wymagającego od człowieka znacznej sprawności i wysiłku. Jest specyfiką kultury współczesnej, że rezygnacja ta często obejmuje wartości pozorne, potrzeby fałszywe i cele jedynie doraźne w aspekcie rzeczywistej natury człowieka”.

Działalność twórcza niewidomych

Wzrok jako jeden ze zmysłów, dostarcza człowiekowi zdecydowanie największą ilość informacji o świecie i zjawiskach jakie w nim zachodzą (Paplińska, 2008). Jednak zdobywanie i przetwarzanie wiedzy ze środowiska zewnętrznego nie jest jedynym zadaniem narządu wzroku. Znaczenie jakie przyjmuje ono w funkcjonowaniu człowieka dotyczy między innymi:

- wyrażania emocji;
- poznawania otaczającej rzeczywistości;
- poruszania się;
- aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie;
- samodzielności (Majewski, 2002).

Nie można jednak zapominać, że osoby z niepełnosprawnością narządu wzroku potrzebują pomocy wsparcia w wielu codziennych sytuacjach, co może prowadzić ich do złości czy nawet poczucia niesprawiedliwości. Jednak osoby niewidome w zaskakujący sposób wypełniają swoje indywidualne braki działaniem twórczym. Taka postawa, jest bardzo istotną kwestią w kontekście samooceny oraz akceptacji siebie oraz swojej dysfunkcji. To jak postrzega siebie niewidomy, bardzo silnie wpływa na komfort i radość z życia, ale również bardzo silnie oddziałuje na ludzi z najbliższego otoczenia. Sięganie do źródeł sztuki, może mieć istotny wpływ na rozwój osobisty i umiejętność radzenia sobie w sytuacjach trudnych. Można uznać, że twórczość to pojęcie wielowymiarowe, które opiera się w znacznym stopniu na aktywności i kreatywności (Andrukowicz, 1999). Samo pojęcie twórczości, wskazuje nam, że rola jaką odgrywa ona w życiu człowieka jest bardzo ważna i wpływa na kształtowanie się osobowości. Najważniejsze wpływy, jakie wywiera sztuka, to:

- działanie terapeutyczne;
- działanie komunikacyjne;

- działanie estetyczne;
- oczyszczenie (Literska, 2006)

Ekspresja artystyczna stanowi jedną z najwyższych form ludzkiej aktywności. Jest „wyrażaniem siebie” za pośrednictwem symbolu. Ów symbol to język sztuki, za pomocą którego ludzie przekazują innym „siebie”, swoje myśli, uczucia, swój indywidualizm. Ekspresja artystyczna jest więc niezwykle osobistym przekazem, najbardziej intymnym, a jednocześnie najszczerzym. Potrzeba samorealizacji właściwa jest każdemu człowiekowi, choć u każdego ujawnia się z inną siłą i w innym wymiarze się dokonuje. Potrzeba ta dotyczy wszystkich ludzi i nie podlega podziałowi na kategorie sprawności, zwłaszcza – sprawności czy niepełnosprawności fizycznej (Bojakowska, 2004). Doskonałym przykładem, że dla sztuki nie ma ograniczeń są osoby, którzy w dużym stopniu zaakceptowały swoją dysfunkcję wzroku, tj, osoby niewidome czy też słabowidzące, a swoją pasję i zamiłowanie do kultury przekazują szerokiemu gronu odbiorców. To właśnie dzięki takim osobom, każdy może dostrzec, jak wielkie znaczenie może mieć twórczość dla człowieka.

Niewidomy odbiorca sztuki teatralnej

Sztuka niesie ze sobą wartości estetyczne, dzięki którym dostarcza swoistych przeżyć powstających w czasie kontaktów człowieka z formami artystycznej twórczości. Dynamiczne napięcie powstałe w wyniku przeżywania sztuki, np. uczucie radości, smutku, nostalgii, może wpływać na ogólną aktywność człowieka i być wykorzystywane w kształtowaniu postaw społecznych, moralnych, jak również w pobudzaniu do działania. Pod wpływem dynamiki uczuć człowiek wykazuje się większą aktywnością, dużą samodzielnością i wyobraźnią (Kuczyńska-Kwapisz, Paplińska 2006). Aktywność kulturowa to nic innego jak szeroko rozumiany kontakt jednostki z daną grupą odbiorców o tym samym zainteresowaniu i określonych wartościach, które towarzyszą sztuce i twórczości. Nie może istnieć uczestnictwo w kulturze bez jakiegokolwiek przejawu aktywności. W kulturze nie można uczestniczyć biernie, ponieważ każde uczestnictwo jest w jakimś stopniu aktywne. Kultura jest sferą otaczającą człowieka ze wszystkich stron, a więc człowiek niejako jest w niej zanurzony (Golka 2007). Możliwość uczestnictwa w sztuce oraz zwiększona jest dostępność jest w dzisiejszym społeczeństwie szansą na życie kulturowe osób niewidomych. Dzięki aktywności człowieka i pobudzeniu jego zmysłów słuchu, a także ekspresji, która może być wyrażona poprzez odbiór obrazów czy muzyki, rozwija się fundamentalna wrażliwość na świat oraz rozwijanie swoich zainteresowań. Kultura pełni wiele funkcji, nie tylko poszerza wiedzę o świecie i wielokrotnie doświadczenia osobiste, ale także ułatwia zrozumienie siebie i drugiego człowieka. Kultura pomaga w kształtowaniu i stabilizowaniu systemu wartości, tworzy płaszczyzny porozumienia z innymi ludźmi oraz sprzyja budowaniu więzi między jednostkami a grupami (Gajda, 2012). Dzięki dostosowaniu do osób niewidomych, jakim jest audiodeskrypcja, czyli werbalny, dźwiękowy opis obrazu i treści wizualnych zawartych w audycji audiowizualnej, przeznaczony dla osób niepełnosprawnych z powodu dysfunkcji narządu wzroku, umieszczony w audycji lub

rozpowszechniany równocześnie z audycją (Ustawa, 25 marca 2011), osoby te mogą czynnie uczestniczyć w życiu kulturowym. Audiodeskrypcja jako nowoczesna forma przekazu umożliwia niewidomym i słabowidzącym nie tylko odbiór tego co dzieje się na scenie, ale również kto jest obecny w danym akcie, gdzie stoi, kiedy się porusza i jakie postawy ciała przyjmuje. Ponadto, osoba pełnosprawna nie odczuwa dyskomfortu w takiej sytuacji, gdyż audiodeskrypcja bardzo dyskretnie wplata się pomiędzy dialogi i idealnie się z nimi dopełnia. Warto zwrócić uwagę na rolę i charakter audiodeskrypcji, która ma poruszać odbiorców niewidomych w takim samym stopniu jak widzów korzystających ze wzroku. Z tego względu nie jest to tylko opis scenografii i kostiumów, ale także informacja o emocjach, mowie ciała bohaterów, nieograniczająca się tylko do opisu gestów lub mimiki (Künstler 2014). Niewidomy widz, ma szansę odbierać sztukę w taki sam sposób jak osoba, która używa wszystkich zmysłów. Dokładne opisy scenerii świetnie wpływają na wyobraźnię i pobudzają ją do działania, przez co dużo łatwiej jest osobie z niepełnosprawnością narządu wzroku zrozumieć i realnie wczuć się w sztukę teatralną której jest świadkiem.

Podsumowanie

Współczesny człowiek chce widzieć siebie silnym i pięknym. W kontakcie z ułomnymi i chorymi, którzy są niejako świadectwami istnienia śmierci, często pragnie, mniej lub bardziej świadomie, ich śmierci, usunięcia ich z własnej drogi życia (Malewicka, 2009). Współczesna kultura mimo nastawienia hedonistycznego oraz podejścia do człowieka w zakresie inteligencji czy kreatywności, potrafi objąć podstawowe wartości wynikające z życia ludzkiego. Coraz bardziej obecny świat próbuje dotrzeć do wszelkich zakątków społeczności, szczególnie do zrozumienia i dostosowania poszczególnych elementów życia do osób z wybranymi niepełnosprawnościami. Możliwość doświadczenia sztuki i życia twórczego ma ogromne znaczenia dla każdego człowieka, niezależnie od jego fizycznych dostosowań. Powstanie audiodeskrypcji, to niesamowicie ważny ruch w stronę lepszego życia osób niewidomych. Możliwość bycia czynnie obecnym w życiu kulturowym społeczeństwa wpływa bardzo pozytywnie na odbiór świata i samych siebie przez osoby z niepełnosprawnością narządu wzroku. Dzięki tym zabiegom, odbiór tak ważnego elementu jakim jest teatr i obecna w nim sztuka teatralna, może być na doświadczany przez niewidomych na poziomie porównywalnym do osób pełnosprawnych. Pójście w stronę lepszego życia niepełnosprawnych wspaniale wpływa na ich poczucie przynależności do społeczeństwa i kultury, co niesie za sobą ogrom pozytywnych przeżyć i wzrost postrzegania samych siebie jako ludzi wystarczających.

Abstract

This article addresses the issue of importance of theater play in artistic perception in a blind audience. It reveals a significant role that plays theater in the life of a blind person. This research also expresses blind persons' creative activity related to theater play and their experience of high culture.

Bibliografia

1. Andrukowicz, W. (1999). *Wokół fenomenu i istoty twórczości*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
2. Bojakowska, M. (2004). *Ekspresja artystyczna osób niewidomych*. Obyczaje 18-19. Muzeum Historii Polski.
3. Chudy, W. (2007). *Człowiek niepełnosprawny w świetle filozofii*. KUL, Lublin: Fundacja Jana Pawła II.
4. Gajda J. (2012). *Antropologia kulturowa. Wprowadzenie do wiedzy o kulturze. Część I*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
5. Golka M. (2007). *Socjologia kultury*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
6. Kaczmarek, W. (2011). *Istota teatru*. Roczniki Kulturoznawcze, Tom II
7. Kuczyńska-Kwapisz J., Paplińska M. (2006). *O twórczych kobietach radzących sobie z dysfunkcją wzroku*. W: Baran J., Olszewski S. (red.). *Świat pełen znaczeń – kultura i niepełnosprawność*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, s. 91–101.
8. Künstler I. (2014). *Cel uświęca środki audiodeskrypcji*. „Przekładaniec”, nr 28, s. 140–152
9. Literska, B. (2006). Sens sztuki – kilka refleksji na marginesie książki Herberta Reada. W: J. Karcz, L. Kataryńczuk-Mania (red.), *Sztuka w kontekście oddziaływania na człowieka*. Zielona Góra: Oficyna Wydawnicza UZ.
10. Majewski, T. (2002). *Tyflopsychologia rozwojowa. Psychologia dzieci niewidomych i słabowidzących*. Warszawa: Redakcja Wydawnictw Tyflogicznych PZN.
11. Malewicka, U. (2009). *Rola teatru w życiu osoby niepełnosprawnej*. Warszawa, UW: Szkoła Specjalna 4.
12. Paplińska, M. (2008). *Konsekwencje wynikające z braku wzroku*. W: M. Paplińska (red.), *Edukacja równych szans. Uczeń i student z dysfunkcją wzroku – nowe podejście, nowe możliwości* (s. 14–21). Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
13. Ustawa z dnia 25 marca 2011 r. o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji: *Audiodeskrypcja*.
14. Wojciechowski, A. (2001). *Obecność. Zebrane teksty. Pamiętnik Pracowni Rozwijania Twórczości Osób Niepełnosprawnych Zakładu Pedagogiki Specjalnej Instytutu Pedagogiki UMK*. Toruń: Wydawnictwo UMK.
15. Wojtyła, K. (2000). *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*. Lublin.

Izabela Batko

Julia Dróżdż

Pedagogika specjalna, III rok

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

TEATR I SZTUKA W ŻYCIU OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH GRUP TEATRALNYCH

Wstęp

Od wieków teatr cieszy się niemalejącą popularnością wśród społeczeństwa. Poznajemy go już jako dzieci poprzez kukielkowe teatryki, by później, w okresie adolescencji i dorosłości, zasiadać na największych salach teatralnych i podziwiać spektakle powstałe w oparciu o najsłynniejsze dzieła literackie. Teatr jest formą rozrywki, która łączy pokolenia, dostarcza wrażeń estetycznych, pobudza zmysły oraz wyobraźnię. We współczesnym świecie możemy zasiadać na widowni spektakli, których aktorami są osoby niepełnosprawne intelektualnie. Tematyka podejmowanej przez nich sztuki wcale nie musi dotyczyć kalectwa, niedołążności czy inwalidztwa, lecz być szansą na wyrażenie własnych emocji i przeżyć w duchu kultury.

Arteterapia jako forma wyrażenia siebie

Termin *arteterapia* (określany również jako *artterapia*) oznaczający dosłownie *sztuka leczenia* (z łac. *ars* czyli *sztuka* i grec. *therapeuēin* oznaczającego *leczenie*), narodził się raczej niedawno, bo w latach 70. XX wieku. Odnosi się do szeroko rozumianego pojęcia sztuki, a zatem dziedzin plastycznych, muzyki, teatru, literatury i tańca. Początkowo arteterapia wykorzystywana była jedynie w psychologii i pedagogice jako narzędzie korekcji rozwoju (E.J. Konieczna, 2003).

Obecnie wspomaga rozwój osobisty, zwalcza lęki, depresję, problemy w relacjach i wiele innych trudności w życiu człowieka. Coraz częściej obserwuje się wykorzystanie artterapii w pracy z osobami, które w społeczeństwie narażone są na wykluczenie. Arteterapia cieszy się dużym zainteresowaniem jako wykorzystanie sztuki w leczeniu osób dorosłych i dzieci. Nie pozbawia ona symptomów choroby, nie wyrównuje deficytów, lecz dąży do wprowadzenia zmian w osobowości. Daje przede wszystkim szansę na zrozumienie i wyrażenie siebie. Poprawia jakość życia jednostki, zapewnia możliwość samorealizacji. W kontekście społecznym ma to olbrzymie znaczenie. Niejednokrotnie jesteśmy świadkami ekskluzji czy marginalizacji osób z niepełnosprawnościami, szczególnie z niepełnosprawnością intelektualną. Uważani są oni za niezdolnych do samodzielnej egzystencji. Dzięki formom artterapii takie osoby mają szansę na zmianę i ocieplenie własnego wizerunku, a przede wszystkim zatarcie granic pomiędzy dwoma światami *my-oni*.

Na arteterapię składa się:

1. Muzykoterapia, odnosząca się do terapii za pomocą dźwięków muzyki, które mają przede wszystkim pobudzić układ limbiczny pacjenta i wyzwolić u niego emocje różnego typu. Pacjent za pomocą śpiewu czy gry na instrumencie może wyrazić swoje uczucia, pokonać lęk i przezwyciężyć nieśmiałość. Terapia przez muzykę wpływa także na procesy poznawcze i zaspokaja potrzeby estetyczne. Podczas zajęć prowadzone są warsztaty ze śpiewu, gry na instrumentach, a także odsłuchiwanie utworów min. z zakresu muzyki klasycznej, popularnej, filmowej i tej, która powstała dzięki inspiracjom odgłosów natury.
2. Choreoterapia, czyli terapia przez taniec, która dąży do osiągnięcia integracji psychofizycznej pacjenta. Łączy ze sobą elementy rytmiki, aerobiku, tańca klasycznego i psychologicznego. Ten ostatni jest szczególnie istotny w terapii osób niepełnosprawnych intelektualnie, ponieważ daje szansę na wcielenie się w role życiowe. Oprócz tego pomaga poczuć własną cielesność i rozwija samoświadomość.
3. Biblioterapia jest terapią poprzez czytanie. Wykorzystuje się ją najczęściej w szpitalach, wśród osób chorych, głównie seniorów. Pacjenci nie tyle biernie wysłuchują treści utworów literackich, ale mają szansę podjąć się różnorodnych prac bibliotekarskich.
4. Teatroterapia.

Rola teatru w terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną

Formą arteterapii, nad którą chcielibyśmy się szczególnie pochylić, jest teatroterapia. Sam teatr swoimi korzeniami sięga do antyku, gdzie narodził się z obchodów świątecznych na cześć boga Dionizosa. Przez lata ewoluował, zmieniał swoją formę i rozwijał się, by dziś stać się nie tylko wspaniałym widowiskiem, ale też formą terapii osób z zaburzeniami. Koncepcja teatroterapii zakłada wychowywanie, przekazywanie odpowiednich wzorców i zachowań, by wtórnie mogły być odzwierciedlane w rzeczywistości. Najczęstszą formą zastosowania teatru w terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną, oprócz tradycyjnego odgrywania znanych nam już szekspirowskich spektakli czy bożonarodzeniowych jasełek, jest wykorzystanie elementów dramy bądź psychodramy. Ta pierwsza pozwala na swobodne, spontaniczne odegranie scen, które niejako nawiązują do rzeczywistości, poruszają kwestie istotne dla społeczeństwa, ilustrują codzienne problemy. W przypadku osób z niepełnosprawnością intelektualną spektakle te dotyczą tematów wykluczenia i odrzucenia, seksualności oraz samodzielności osób z tego typu deficytami. Oswajają one z tym, co przez społeczeństwo uważane jest za temat tabu. Psychodrama jest natomiast elementem psychoterapii i opiera się na leczeniu zaburzeń psychicznych. Daje aktorom możliwość na wyrażenie siebie w sposób bezpośredni, ujawnienie swoich emocji i uczuć, a w fazie kulminacyjnej - doznanie antycznego *katharsis*, czyli oczyszczenia. Aktywność teatralna w życiu osób

z niepełnosprawnością, ma za zadanie przede wszystkim pozwolić zapomnieć o dysfunkcjach i poczuć się w środowisku twórczym na równych prawach oraz zasadach, jak inni twórcy. Idąc za słowami Edyty Nieduziak, „*praca teatralna stała się dla niepełnosprawnych artystów nie drogą do kariery, lecz drogą do wyzwolenia, samodzielności, niezależności*”. (Nieduziak, 2017). W społeczeństwie nadal obserwuje się odmienne postawy wobec osób z różnymi dysfunkcjami, przez co również działalność twórcza wśród osób niepełnosprawnych pozostaje niedoceniana. Często można spotkać się z istnieniem „dwóch światów”. Pierwszy to ludzie w normie intelektualnej, którzy stanowią znaczną większość populacji na całym świecie. Być może to właśnie dlatego stereotypowo uznaje się, że są to jednostki lepsze. Drugą grupę stanowią osoby z deficytami intelektualnymi. Niestety niekiedy uważa się je za gorsze, inne, niepasujące do reszty. Warto jednak zwrócić uwagę na zjawisko inkluzji, czyli poczucia przynależności do różnych grup społecznych, uczestnictwa w życiu kulturalnym, a przede wszystkim postawę, która wyraża aprobatę wobec osób niepełnosprawnych we wszystkich dziedzinach ich życia i aktywności. Twórczość teatralna wspiera inkluzję osób z deficytami intelektualnymi, buduje ich pewność siebie. Jest szansą na zetknięcie się dwóch światów, która ma za zadanie zacierać różnice i wspólnie cieszyć się tym, co powinno je łączyć - językiem twórczości.

Teatr jako sposób włączenia osób z niepełnosprawnością intelektualną do społeczeństwa na przykładzie wybranych grup teatralnych

Grupa teatralna *ITAKA i owaka* powstała w 2012 roku w Krakowie i obecnie zrzesza 22 aktorów w wieku od 10 do 24 lat. Członkowie ci mają zdiagnozowaną niepełnosprawność intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym z towarzyszącymi sprzężeniami, min. autyzm, zaburzenia emocjonalne, zaburzenia psychiczne. Nie funkcjonują samodzielnie, wymagają nieustannej pomocy i opieki w ciągu dnia. U większości z nich mowa nie rozwija się prawidłowo, jest zaburzona i niezrozumiała. Spektakle grupy teatralnej oparte są przede wszystkim na ruchu, muzyce i pantomimie, co wymaga od aktorów niezwyklej twórczości i plastyczności, ale też swobody oraz umiejętności skoordynowania własnego ciała. Członkowie spotykają się co tydzień na warsztatach teatralnych i próbach, na których odtwarzają spektakl i przygotowują się do odegrania swoich ról. Wymaga to wielu powtórzeń i ćwiczeń, tak, by w dzień premiery mogli samodzielnie wystąpić na scenie, pokonać swoje deficyty i ograniczenia, a przede wszystkim spełniać marzenia.

Grupa teatralna *Itaka i owaka* brała udział w licznych wydarzeniach teatralnych. Współpracuje ze Specjalnym Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym nr 4 w Krakowie, gdzie co roku biorą udział w cyklicznym wydarzeniu *Baśniowy Świat*. Dla aktorów jest to szansa nie tylko na wystąpienie na scenie, ale także poznanie świata i kultury, bowiem inspiracją do powstania spektakli jest literatura wybranego państwa świata. Członkowie grupy spełniają się nie tylko na krakowskich scenach, ale biorą udział w ogólnopolskich i międzynarodowych wydarzeniach i konkursach skierowanych do stowarzyszeń o podobnym charakterze. Do największych osiągnięć grupy *Itaka*

i owaka można zaliczyć min. I miejsce w Międzynarodowym Festiwalu - International Festival „Flowers of May” the XIII edition organizowanym przez „Horizon” School Centre of Inclusive Education w Oradea – Rumunia, gdzie zaprezentowali spektakl pt. *Afryka*, I miejsce na rozgrywającym się w 2019 roku Krakowskich Spotkaniach Artystycznych Gaudium za przedstawienie *Nad Gangesem*.

Teatr Smile - Łódzki Teatr Osób z Niepełnosprawnością to kolejna grupa, której aktorów łączy nie tylko niepełnosprawność, ale i wielka pasja i zamiłowanie do występów na scenie. Powstała ona w 2021 i zrzesza osoby z Zespołem Downa. Na chwilę obecną liczy 10 członków w wieku od 14 do 45 lat. Próby odbywają się raz w tygodniu w ramach zajęć teatralno-tanecznych w *Stowarzyszeniu Rodziców i Opiekunów Osób z Zespołem Downa* w Łodzi. Grupa wystawia jeden spektakl na rok. Ci wyjątkowi artyści tworzą piękne historie z zakresu Teatru Tańca. Opowiadają o swoich doświadczeniach ruchem i tańcem, a tematyka występów jest ściśle związana z ich życiem codziennym i powszechnymi problemami. Celem aktorów jest przede wszystkim edukowanie i uświadamianie społeczeństwa o funkcjonowaniu osób niepełnosprawnych w świecie, a co za tym idzie ich prawach, potrzebach czy marzeniach. Ze względu na krótki staż istnienia *Teatru Smile*, w swoim repertuarze artyści posiadają jeden spektakl pt. *Ciepłe i puchate*, który premierowo odbył się w marcu 2022 roku w Łodzi, a później został przedstawiony na festiwalach w Gdyni, Lublinie i Brodnicy. Największą pasją członków grupy jest taniec, dlatego „poruszają się” głównie w tym obszarze. Występy opierają się na strukturze, natomiast samo wykonanie jest prezentacją inwencji twórczej wykonawców. Każde spotkanie rozpoczyna się od ćwiczeń koordynacyjnych i improwizacyjnych, gdzie uczestnicy poszukują nowych kroków i możliwości poruszania się. Następnie budują sceny spektaklu i rozmawiają o poszczególnych elementach przedstawienia – o czym i w jaki sposób chcieliby zademonstrować poruszaną tematykę swojego pokazu. Godziny żmudnej i ciężkiej pracy na zapamiętanie planu i scenariusza, wynagradza satysfakcja z możliwości zaprezentowania się przed ogromną publicznością.

Zakończenie

Współczesny teatr znacznie różni się od tego, który znamy z lekcji historii. Pozwala na znaczną swobodę, improwizację, a tym samym daje szansę na wyrażenie siebie. Zostało to wykorzystane w terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną o różnym stopniu nasilenia, czego przykładem jest działalność grupy teatralnej *ITAKA i owaka* oraz *Teatru Smile*. Teatrotterapia pozwala osobom o tej specyfice zaburzenia na „przekraczanie” własnych granic, pracy nad sobą, ale i dokonanie zmian w społeczeństwie (wspierając zjawisko inkluzji osób niepełnosprawnych w świecie). Oglądając spektakle budzimy nasze sumienia, by móc dostrzec wyraźniej tych, którzy są obok nas. Nigdy przecież nie wiadomo, co wydarzy się na scenie, kiedy aktor w obliczu nowych wyzwania, chce nas czegoś nauczyć i coś przekazać.

Abstract

The aim of this article is to familiarize society with the role of theater in the lives of people with intellectual disabilities. The authors present the definition and meaning of art therapy, which is used in various ways during classes with children, adolescents, and adults. The theatrical play analyzed in the article is primarily intended to make the public aware that people with intellectual disabilities can also express their emotions and share experiences due to performing on stage. In addition, the authors, based on interviews conducted on two groups of actors, described the functioning of artistic associations of people with disabilities and described their activities and achievements to date.

Bibliografia

1. Andrzejczuk A., *Terapeutyczne aspekty aktywności teatralnej osób z niepełnosprawnością*, [w:] *Teatr: terapia – edukacja – asertywność – twórczość – rozwój*, red. M. Gliniecki, L. Maksymowicz, Słupsk 2004.
2. Bartel R., *Arteterapia i rozwój osobisty - Teoretyczne i praktyczne aspekty terapii przez sztukę*, Wydawnictwo Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu, Poznań, 2016.
3. Konieczna E., *Arteterapia w teorii i praktyce*, Kraków 2003.
4. Nieduziak E., *Teatr osób niepełnosprawnych – utopia (z)realizowana*, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017.
5. Pawlik S. *Sztuka jako sposób włączania osób z niepełnosprawnością intelektualną do społeczeństwa* [w:] “Interdyscyplinarne Konteksty Pedagogiki Specjalnej” 2015, nr 8, s. 59-78.
6. Stefańska A., *Teatroterapia jako metoda kształtowania poczucia godności u osób niepełnosprawnych intelektualnie*, red. prof. zw. E. Józefowski, Poznań-Kalisz 2012.
7. Stefańska J., *Ja przez teatr, czyli o teatrze terapeutycznym dorosłych aktorów z niepełnosprawnością intelektualną i o pewności siebie w działaniu* [w:] “Studia edukacyjne” 2020, nr 57, s. 77-88.

WPLYW MUZYKI NA ŻYCIE OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ

Wstęp

Muzyka wpływa na nasze życia już od najmłodszych lat, jest stałym elementem naszego rozwoju. Dźwięki, które docierają z otaczającego środowiska do człowieka, są źródłem doświadczeń związanych z ciałem i umysłem, ze sferą emocjonalno-poznawczą oraz wpływają na jego psychikę. O pozytywnym wpływie muzyki na rozwój i zdrowie człowieka pisał już Platon i Arystoteles w starożytności. Komeński natomiast podkreślał, że muzyka i nauka piosenek kształtują usposobienie dziecka. Muzyka wywiera leczniczy wpływ zarówno na dzieci, jak i osoby dorosłe. Jest wykorzystywana w terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną. To właśnie wśród tych osób zdarzają się osoby, które wykazują się niezwykle uzdolnieniami w tej dziedzinie, a ich inteligencja muzyczna znajduje się nierzadko na wyższym poziomie niż inne kompetencje (P.Nordoff, C.Robbins, 2008). W tym artykule skupimy się na wpływie muzyki na osoby z niepełnosprawnością oraz osoby, które wykazują w jej dziedzinie szczególne uzdolnienia.

Wpływ muzyki na życie człowieka

Muzyka stymuluje nie tylko układ słuchowy, ale wpływa na mózg człowieka i cały organizm. Słuchanie dźwięków pozytywnie wpływa na pracę serca, łagodzi ból, rozwija sferę emocjonalno-poznawczą, umiejętności motoryczne, poprawia koncentrację, nastrój. Otaczanie się muzyką w pierwszych latach życia ma ogromny wpływ na rozwój dziecka i jego przyszłość. Naukowcy zalecają śpiewanie dziecku od pierwszych dni życia, gdyż działa na nie uspokajająco, wspomaga rozwój, a w szczególności wpływa na rozwój jego kompetencji komunikacyjnej oraz wzmacnia więź emocjonalną między opiekunem a dzieckiem. "Muzyka jest wszechobecna w życiu człowieka. Słyszymy ją już w okresie płodowym towarzyszy nam przez całe nasze życie. Choć jest obecna na każdym etapie naszego życia, może zajmować różne miejsca i pełnić odmienne funkcje. Dziecko przez własną twórczą aktywność lepiej poznaje otaczający świat, jego właściwości, elementy, relacje między nimi, buduje swoje miejsce w świecie. Twórcza aktywność dziecka jest więc jednocześnie przejawem jego rozwoju i czynnikiem stymulującym dalszy rozwój" (Danel-Bohrzyk, 2000, s. 223).

Ponadto muzyka korzystnie wpływa na rozwój mózgu oraz pozytywne zmiany w strukturze i jego funkcjonowaniu. Jej oddziaływanie powoduje szeroki zakres

różnych emocji i uczuć: od radości i spokoju do smutku i strachu. Muzyka działa na organizm człowieka:

- psychosomatycznie- zakłada wsparcie psychiczne dla pacjenta i regulację czynności wegetatywnych,
- psychologicznie- wpływ emocjonalny, komunikacyjny, poznawczy, humanistyczny,
- psychomotorycznie- terapia zaburzeń motoryki oraz jako czynnik porządkujący i stymulujący ruch,
- pedagogicznie- powaga w wejściu w stan skupienia.

Obcowanie z muzyką od najmłodszych lat wpływa na rozwój społeczny i emocjonalny. Muzyka wykazuje również działanie terapeutyczne i relaksujące. (A. Matera, 2006).

Terapeutyczny aspekt muzyki

Terapeutyczne i lecznicze działanie muzyki jest znane już od starożytności, stwierdzono wtedy, że muzyka wzbogaca osobowość i uwrażliwia na problemy własne i innych ludzi (E.Galińska, 1988). Formę terapii, w której wykorzystywana jest muzyka nazywamy muzykoterapią. Jest to rodzaj psychoterapii, która wykorzystując muzykę jako środek stymulujący rozwój i korygujący zachowanie. Zdaniem K. Lewandowskiej: „cele zajęć muzykoterapeutycznych zmierzają do korekcji zaburzonych funkcji, stymulacji rozwoju w warunkach ograniczonego dostępu bodźców, usuwają napięcia psychofizyczne i dostarczają korzystnych doświadczeń społecznych” (K.Lewandowska, 2001, s.51). Muzyka wpływa pozytywnie na osoby z niepełnosprawnością, jest dla nich swego rodzaju czynnikiem motywacyjnym. To właśnie dzięki niej chętniej poddają się oddziaływaniom terapeutycznym. Wyróżniamy dwa główne cele muzykoterapii: aktywne i receptywne słuchanie muzyki. Aktywne słuchanie muzyki jest ściśle związane z czynną działalnością ucznia (śpiew, gra na instrumencie), co wpływa na koordynację ruchową, pamięć, współpracę w grupie. Celem muzykoterapii receptywnej jest natomiast wydobywanie emocji i przeżyć za pomocą muzyki. Wpływa ona na obniżenie napięcia mięśniowego, psychicznego, stymuluje wyobraźnię i pozwala na wyrażanie uczuć (K. Stachyra, 2014). Zajęcia wpływają na rozwój poznawczy, budują pozytywny stosunek do własnej osoby, rozwijają umiejętność komunikacyjne i zachowania społeczne. Osoby, które uczestniczą w tej formie terapii, uwrażliwiają się na muzykę. Często staje się ona ich zainteresowaniem. Wyróżniamy dwie formy muzykoterapii- indywidualną i grupową. Pierwsza skupia się na uczestniku zajęć i pozwala na budowanie więzi między terapeutą, a uczestnikiem. Druga uczy funkcjonowania w grupie- każdy uczestnik jest jej członkiem. Pozwala ona na wyrażanie swoich emocji, uczy rozpoznawania odmienności oraz pomaga w budowie więzi społecznych.

W trakcie zajęć wykorzystywane są różnego rodzaju działania związane z aktywnością muzyczną: taniec, śpiew, gra na instrumentach, zajęcia relaksacyjne,

różnego rodzaju zabawy muzyczne. Działania w trakcie terapii dostosowane są do uczestnika zajęć, dopasowane do jego możliwości, zainteresowań i potrzeb. Muzykoterapia wpływa pozytywnie na doświadczenia emocjonalne i poznawcze. Udział w zajęciach muzycznych może pomóc osobom z niepełnosprawnością w poprawie ich funkcji poznawczych, takich jak pamięć, uwaga, myślenie oraz wpływa na samoocenę i poczucie własnej wartości. Muzyka skłania do wykonywania różnych czynności, pomaga w utrzymaniu koncentracji i skupienia. Należy pamiętać o tym, że ta forma terapii powinna być prowadzona przez odpowiednio przygotowane do tego osoby. W trakcie zajęć wykorzystywane są różne formy pracy takie jak: ruch przy muzyce, gra na instrumentach, śpiew, własna ekspresja. Najważniejsze jest stwarzanie dziecku odpowiednich sytuacji, aby podejmowało próby do realizacji aktywności oraz motywowanie ich do działania.

Osoby z niepełnosprawnością wybitnie uzdolnione

Uzdolnienia są ściśle powiązane z określoną dziedziną, w której się przejawiają. W tym przypadku często używany jest termin uzdolnienia specjalne, traktowane jako zdolności kierunkowe (specjalne, talent), czyli takie, które pozwalają na uzyskiwanie wysokich osiągnięć w konkretnych dziedzinach aktywności (W.Limont, 2010). Edward Nęcka (2003) odnosząc się do problematyki zdolności, posługuje się terminem wybitne uzdolnienia, rozumiejąc go jako specyficzny kompleks cech indywidualnych, ujawniający się już w okresie wczesnego dzieciństwa u niewielkiej liczby osób. Wśród osób z niepełnosprawnością możemy wyróżnić osoby, które są szczególnie uzdolnione w muzyce. Znamy artystów z niepełnosprawnością, którzy są jednymi z najwybitniejszych w tej dziedzinie. Jedni urodzili się z niepełnosprawnością, u innych była ona wynikiem wypadku, albo postępującej choroby. Możemy wymienić tutaj: Ludwiga van Beethovena, który w wieku 25 lat zaczął tracić słuch i jako Głucha osoba skomponował wiele dzieł. Gitarzysta Django Reinhardt mając 18 lat ucierpiał w pożarze, który spowodował paraliż nogi i okaleczenie lewej ręki, jednak mimo tego nauczył się ponownie grać na gitarze. Ray Charles, Stevie Wonder, Andrea Bocelli to grupa muzyków, którzy byli lub są nadal niewidomi, a mimo tego są autorami wielkich dzieł muzycznych. Jest wiele osób, które nie są tak słynne, jak wcześniej wymienione osoby, jednak mimo ich ograniczeń, wykorzystują swój talent, spełniają swoje marzenia i dążą do realizacji swoich celów. Przykładami takich osób są:

- Grzegorz Płonka jest młodym chłopakiem, u którego po urodzeniu błędnie stwierdzono autyzm. Na podstawie jego życia powstał film biograficzny pt. „Sonata”. Chłopak przez błędną diagnozę lekarzy został uznany za osobę głuchą oraz osobę, która ze względu na autyzm nie potrafi komunikować się. Dopiero gdy, miał 14 lat stwierdzono u niego ciężki niedosłuch zmysłowo-nerwowy i wykluczono wcześniejszą diagnozę. To właśnie wtedy dostał aparat słuchowy i zaczął uczyć się mówić. Pięć lat później wczepiono mu implanty ślimakowe i okazało się, że mimo niedosłuchu ma doskonały słuch muzyczny. Zamiłowanie

do muzyki chłopiec wyniósł z domu, jego matka była organistką. Ze względu na deficyt słuchu, szkoły muzyczne odmawiały przyjęcia go. Chłopiec postanowił samodzielnie nauczyć się grać utwór Ludwiga van Beethovena ze słuchu, po czym został przyjęty mimo wcześniejszych problemów z przyjęciem chłopca do szkoły muzycznej. Osoby z jego otoczeniem nazywają go Nikiforem fortepianu, jest on praktycznie całkowitym samoukiem. Grzegorz komponuje swoje utwory, występuje na koncertach, a nawet stroi pianina (<https://www.gosc.pl/doc/2599661.Fortepianowy-Nikifor>).

- Bohater książki pt. „Rex”, który jest autystycznym, niewidomym chłopcem. Jej autorką jest jego matka- Cathleen Lis. Diagnoza spada na nią niespodziewanie. Pierwsze lata życia chłopca przebiegały ciężko- nie chodził, nie mówił, jadł jedynie płynne pokarmy. Pewnego dnia chłopiec dostaje prezent urodzinowy- elektryczne pianino, które odmienia jego życie. Pozwoliło ono odkryć pasję do muzyki. Swoją grą zachwyca wszystkich dookoła. Okazuje się, że chłopiec zalicza się do wąskiego grona sawantów. Jest w stanie odtworzyć każdą usłyszaną melodie. Muzyka pomaga chłopcu pokonywać jego ograniczenia i nadaje jego życiu sens. Chłopiec koncertuje i pokazuje ludziom, że mimo tego, że ma autyzm jest w stanie spełniać się dzięki swojej pasji (C. Lewis, 2009).
- Jac Richards jest kolejnym przykładem osoby, na którą muzyka ma ogromny wpływ. Jack ma porażenie mózgowie, stracił mowę w wyniku uszkodzenia mózgu w trakcie porodu. Porusza się na wózku inwalidzkim, nie chodzi, nie siada i nie używa rąk. Wzrok i słuch funkcjonują prawidłowo. Jack korzysta z technologii, dzięki której za pomocą ruchu żrenic może pisać i odtwarzać utwory muzyczne. Jack studiował muzykę i film. Bierze udział w festiwalach, gdzie prezentuje swoją twórczość (<http://niepelnosprawni.pl/pledgetx826842;jsessionid=213CF3883426099BA51EBD55630CCB44>).
- Leslie Lemke jest niewidomym mężczyzną, który ma porażenie mózgowie. Mężczyzna nauczył się chodzić, dopiero kiedy miał 15 lat. Po usłyszeniu koncertu Czajkowskiego, bez znajomości gry na fortepianie odtworzył go bezbłędnie. Mężczyzna znakomicie gra na pianinie, mimo tego, że nigdy nie uczył się tego. Potrafi zagrać bezbłędnie kilka tysięcy utworów. Jest zaliczany do wąskiego grona sawantów (https://pl.wikipedia.org/wiki/Leslie_Lemke).
- Wiktor Okrój gra, pisze, komponuje i z dużą chęcią występuje przed publicznością. Postanowił, że za pomocą muzyki będzie opowiadał o swoim życiu, trudnościach, jakie napotykają go w każdym dniu będąc osobą z niepełnosprawnością i o tym, co go motywuje. Mężczyzna wydał swoją płytę. Jego pasja pozwala mu zapisywać swoje emocje nutami (<https://w-okroj.pl/>).

Muzyka w życiu wymienionych osób jest ważną częścią ich życia. Wpływa ona na ich samopoczucie, satysfakcję, poprawia humor i daje poczucie wolności. Możemy stwierdzić, że muzyka nadaje ich życiu sens. Z jej pomocą pokazują, że mimo przeciwności, jakie doświadczają każdego dnia, mają pasję, która nadaje im życiu

sens, mogą wyrazić swoją osobowość. Wierzą, że dzięki swojej twórczości dotrą do dużej ilości osób i wpłynie to na postrzeganie osób z niepełnosprawnością przez społeczeństwo.

Festiwal Zaczarowanej Piosenki

Festiwal Zaczarowanej Piosenki jest ogólnopolskim konkursem skierowanym do osób uzdolnionych wokalnie z niepełnosprawnością. Jest organizowany przez Fundację Anny Dymnej „Mimo wszystko”. Pierwszy festiwal odbył się w 2005 roku. Możemy zastanowić się, czy współczesny świat docenia człowieka z niepełnosprawnością, zauważa jego talenty? Festiwal ten ma na celu danie szansy osobom z niepełnosprawnością, na wystąpienie przed publicznością i zaprezentowanie swego talentu. W finale występują najzdolniejsze wokalnie osoby z niepełnosprawnością w towarzystwie gwiazd polskiej sceny. Uczestnicy oceniani są przez fachowe jury. Wydarzenie to daje szansę na realizację marzeń osób z niepełnosprawnością. Pokazuje społeczeństwu, że pragną oni realizować swoje pasje i odnosić sukcesy. Odbudowują w ten sposób oni wiarę w siebie i poczucie własnej wartości. Uczestnicy odczuwają rywalizację i dzięki fachowemu jury mają świadomość, że są oceniani bez taryf ulgowych. Uczestnicy mówią, że festiwal zmienił ich życie i dał możliwość realizacji swoich marzeń. (<https://mimowszystko.org/co-robimy/zaczarowanapiosenka/>)

Zakończenie

Muzyka jest cennym narzędziem w terapii osób z niepełnosprawnością. Wspiera ich rozwój, wzbogaca świat wewnętrzny oraz wpływa na funkcjonowanie różnych układów i narządów w organizmie człowieka. Muzykowanie przez różnorodne formy wpływa na poczucie społecznej przynależności i eliminuje poczucie wyobcowania. Ważne jest, aby wykorzystywać w terapii muzykę w odpowiedni sposób, tak aby rozbudzać pasję do tej dziedziny. Należy zwracać uwagę na szczególnie uzdolnioną grupę i dawać im możliwość rozwoju. Ważne jest również uświadamianie społeczeństwa, aby dostrzegało i doceniało osoby z niepełnosprawnością. Należy pamiętać, że każdy rodzaj szeroko rozumianej sztuki wpływa człowieka: „Bez przemyślanego miejsca sztuki w procesie wychowania i kształcenia człowieka od lat najmłodszych do starości, staniemy się obszarem duchowej pustki” (S. Rodziński, 2014, s. 137).

Abstract

Music affects our live from an early age. Music is a constant element of our develop. We use music in the therapy of people with disabilities. It's have got a positive impact to daily functioning this people. We can also distinguish in this group people, whose have got an above average abilities. It's important to support their talents.

Bibliografia

1. Galińska E., *Kierunki rozwojowe w polskiej muzykoterapii*, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu”, nr 45, Wrocław, 1988.

2. Lewandowska K., *Muzykoterapia dziecięca*, Wyd. Studio „NORMA”, Gdańsk, 2001.
3. Lewis C., *Rex*, Polwen Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Polska, 2009.
4. Limont W., *Uczeń zdolny.*, GWP Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, 2010.
5. Matera A., *Muzykoterapia. Muzyka w medycynie i edukacji.*, Wydawnictwo Centrum Technik Nauki Metronom, Leszno, 2006.
6. Nęcka E., *Inteligencja*, GWP Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk, 2003.
7. Nordoff P., Robbins C., *Terapia muzyką w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków, 2008.
8. Stachyra K., *Wstęp do muzykoterapii*, [w:] K. Stachyra (red.), Podstawy muzykoterapii, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 2014.
9. Rodziński S., *Wychowanie przez sztukę — sentymentalne wspomnienie czy społeczna konieczność*, [w:] B. Żurakowski. (red.) Kultura artystyczna w przestrzeni wychowania, Kraków, 2014.

Netografia

1. Festiwal Zaczarowanej Piosenki, <https://mimowszystko.org/co-robimy/zaczarowanapiosenka/>), data dostępu: 10.03.2023
2. Leslie Lemke, https://pl.wikipedia.org/wiki/Leslie_Lemke, data dostępu: 10.03.2023
3. Nowosad P.: Młody artysta z porażeniem mózgowym stworzył utwór muzyczny, używając jedynie...swoich oczu!, <http://niepelnsoprawni.pl/ledge826842:jsessionid=213CF3883426099BA51EBD55630CCB44>, data dostępu: 10.03.2023.
4. Okrój W.: Wiktor Okrój strona oficjalna, <https://w-okroj.pl/>, data dostępu: 10.03.2023
5. Puścikowska A.: Fortepianowy Nikifor, <https://www.gosc.pl/doc/2599661.Fortepianowy-Nikifor>, data dostępu: 10.03.2023.

Adamczyk Katarzyna
Borecka Patrycja
Pedagogika Specjalna, III i IV rok
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

**ZNACZENIE AKTYWNOŚCI ARTYSTYCZNEJ I SZTUKI ORAZ ICH
WPLYW NA SAMOOCENĘ OSÓB Z USZKODZONYM SŁUCEM
BEDĄCYCH CZŁONKAMI KRAKOWSKIEGO ODDZIAŁU POLSKIEGO
ZWIĄZKU GŁUCHYCH**

Wstęp

Największy wpływ na życie człowieka, jego funkcjonowanie w społeczeństwie i osobisty rozwój ma sztuka, o czym utwierdzał nas już wiele lat temu Bogdan Suchodolski, mówiąc, że najważniejszą działalnością człowieka dla innych i wśród innych jest twórczość (Suchodolski, 1946). Artysta w dzisiejszym społeczeństwie ma przed sobą wiele trudności by dotrzeć do drugiego człowieka. W cywilizacji pochłoniętej przez cybernetyczną przestrzeń, często nie ma miejsca na kulturę, czy też twórczość w wymiarze humanistycznym (Grzegorek, 2014). Sztuka jako dziedziną działalności ludzkiej powinna oddziaływać na emocje i rozum człowieka, ponadto bez wątpienia powinna po prostu zachwycać swoim pięknem. To w jaki sposób artysta przedstawia swoją twórczość zależy od wielu czynników, ale bez dwóch zdań jednym z nich jest szeroko rozumiana kultura współczesna, tzn. kultura dotycząca czasów artysty. Sztuka jest nieodłącznie związana z kulturą swoich czasów i wyraża się przez indywidualną i niepowtarzalną reakcję artysty na otaczającą go rzeczywistość. W tej reakcji artyści zawierają się sposoby myślenia, życia i odczuwania całej epoki, które stanowią nieodzowny kontekst dla dzieła sztuki. Interpretacja rzeczywistości, postawa wobec życia, ideały i tradycje, nadzieje i spory określonego okresu historycznego są obecne w dziełach sztuki i oddziałują na widza, który może w ten sposób poznać i zrozumieć kulturę minionych czasów. Sztuka staje się zatem jednym z kluczowych źródeł historycznych i umożliwia nam odkrycie bogactwa i różnorodności kultur przeszłych epok. (Eco, 2008).

Postrzeżenie sztuki w dzisiejszych czasach

Dzisiejsza ludzkość w wielu aspektach potrzebuje wsparcia i pomocy w różnych sferach swojego życia, zarówno społecznych, komunikacyjnych jak i sensorycznych, szczególnie gdy mówimy o osobach ze spektrum autyzmu czy też z wybraną niepełnosprawnością. Współczesność bezwzględnie coraz lepiej radzi sobie w takich sytuacjach i jednym z filarów takiej pomocy stała się arteterapia, czyli dokładniej mówiąc, terapia poprzez sztukę. Wiemy o tym między innymi dzięki Ewelinie Koniecznej, która głosi, że “sztuka stanowi podstawę do wszelkich działań

wychowawczych i estetycznych oraz moralnego rozwoju człowieka, a skierowanie uwagi praktyków na ten właśnie obszar wynika z braków w zakresie komunikacji, jakie sygnalizuje dzisiejsze społeczeństwo” (Konieczna 2007, s.9). Niezaprzeczalnym celem arteterapii jest wytworzenie w człowieku drogi do samorealizacji i wyrażania własnego “ja” w danym społeczeństwie. Działanie na korzyść ludzi poprzez sztukę ma swoje korzenie już w starożytności, o czym do dzisiaj przypomina nam przyrównanie przez Arystotelesa funkcji “*katharsis*” do sztuki, która jako element tragedii miała wyzwać w widzu litość i prowadzić do wewnętrznego oczyszczenia. Pedagodzy podkreślają, że sztuka nie tylko wpływa na kształtowanie się stylu życia i upodobań człowieka, ale również w sposób znaczący wspomaga proces wychowawczy, kształtowanie poglądu na świat, postaw, uczuć i wyobrażeń, a także umiejętności poznawczych (Wojnar, 1966).

Kultura głuchych

Jedną z grup społecznych, która w swoim życiu kieruje się sztuką i szeroko pojętym pięknem są Głusi. Głuchota jako utrata słuchu bardzo często opisywana jest jako “niewidzialna niepełnosprawność”. Osoba g/Głucha nie wykazuje na zewnątrz problemów ze słuchem o ile nie ma widocznego aparatu lub implantu słuchowego. Każdy człowiek, niezależnie od tego, czy jest słyszący czy niesłyszący, odczuwa potrzebę przynależności do jakiejś grupy społecznej. Jest to naturalna i nieodłączna cecha ludzkiej natury, która wynika z naszych instynktów i potrzeby bycia częścią czegoś większego. Przynależność do grupy społecznej daje nam poczucie bezpieczeństwa, akceptacji i wsparcia, co z kolei pozytywnie wpływa na nasze samopoczucie i poczucie własnej wartości. Dlatego ważne jest, aby każdy człowiek miał możliwość znalezienia dla siebie odpowiedniej grupy społecznej, która spełni jego potrzeby i umożliwi mu pełne uczestnictwo w życiu społecznym. Bez względu na barierę komunikacyjną, słyszący czy niesłyszący, każdy z nas potrzebuje poczucia przynależności i integracji społecznej, aby móc rozwijać się jako jednostka w pełni zintegrowana z otaczającym światem. Jako społeczność, osoby z niepełnosprawnością narządu słuchu, stworzyły swoją “bezpieczną przystań”, którą jest Kultura Głuchych. Poczucie przynależności do danej zbiorowości osób związane jest z utożsamieniem się z daną rzeczywistością społeczną. Dzięki solidarności z daną grupą, człowiek postrzega siebie jako członka społeczności, przez co nie czuje się samotny. U osób niesłyszących poczucie tożsamości środowiskowej jest rozwinięte na bardzo wysokim poziomie (Szczepankowski, 1999).

Samoocena i jej znaczenie

Ogromne znaczenie w uczestnictwie osoby z niepełnosprawnością, w przestrzeni społecznej, ma samoocena oraz postrzeganie własnej niepełnosprawności. Obraz ten jest uwarunkowany wieloma czynnikami, a zaczyna się od akceptacji własnych ograniczeń i dysfunkcji, które są podstawą prawidłowego funkcjonowania w otaczającym go świecie, a także przygotowaniem do spełniania ról społecznych (Parys, 2012). Ważne jest tutaj przede wszystkim środowisko społeczne, które otacza jednostkę, oraz które kształtują jego tożsamość od wczesnego

dzieciństwa. Niezaprzeczalnie ogromny wpływ na postrzeganie samego siebie przez człowieka mają rodzice, ich wychowanie czy też wzorce zachowań jakie przekazują swoim dzieciom. Podstawową postawą, która dogłębnie wpływa na człowieka jest akceptacja rodziców oraz to, jak oni postrzegają swoje dziecko i co o nim myślą. Samoocena jako postawa wobec samego siebie, swoich możliwości i wad, która stanowi emocjonalny pogląd na swoją osobę, a dokładniej na sądy i opinie, które człowiek odnosi do siebie, ma wielką rolę w prawidłowym funkcjonowaniu jednostki, zarówno na podłożu psychicznym i emocjonalnym jak i fizycznym oraz społecznym. Kształtowanie się samooceny rozpoczyna się już od najmłodszych lat człowieka i trwa tak naprawdę do końca życia. Jednym z czynników, które wpływają na to jak człowiek może postrzegać siebie może być sztuka. Sztuka jako substytut twórczości, silnie oddziałuje na człowieka, jego wybory czy opinie. Często występowanie pasji kształtuje osobowość i radość z życia, a więc co za tym idzie, rozwija i wzmacnia pozytywnie samoocenę danej osoby. Sztuka swoją mocą poznawania piękna i rozwoju społeczno – emocjonalnego, dla człowieka jest ogromnym budulcem człowieczeństwa i postrzegania samego siebie jako osoby wartościowej i ważnej w społeczeństwie.

Założenia metodologiczne

Przedmiot i cel badań

Przedmiotem badania jest środowisko osób z uszkodzonym słuchem, zrzeszonych w krakowskim oddziale Polskiego Związku Głuchych. Celem natomiast jest poznanianie tego środowiska, aby mieć możliwość zdiagnozowania znaczenia sztuki, a także jej korelacji z samooceną osób z niepełnosprawnością narządu słuchu. Badanie ma odpowiedzieć na następujące pytania: Jakie uczucia towarzyszą uczestnikom podczas zajęć artystycznych? Czy dzięki uczestnictwu w zajęciach, w ramach aktywności artystycznych myślenie na temat ich samych się zmieniło? W jakim stopniu bycie częścią społeczności aktywnej artystycznie wpłynęło na ich samoocenę, pewność siebie i poczucie spełnienia?

Problem badawczy i hipotezy badawcze

Problemem badawczym zawartym w badaniu jest korelacja pomiędzy uczestnictwem respondentów w zajęciach artystycznych, a jej znaczeniem dla ich samo postrzegania w środowisku osób pełnosprawnych. Przeprowadzona ankieta wśród badanych miała na celu zebranie jak największej ilości informacji pozwalających sprawdzenie znaczenia, sztuki oraz formy aktywności artystycznej, a także samego uczestnictwa w zajęciach dla postrzegania swojej osoby przez respondentów oraz towarzyszących im uczuć podczas wykonywanych aktywności. Za hipotezę zawartą w problemie badawczym może zostać uznany fakt, że z góry założone zostało, że sztuka ma znaczenie w życiu osób z niepełnosprawnością słuchową oraz wpływa ona na ich indywidualny obraz siebie wśród społeczności osób z uszkodzonym aparatem słuchu i tak jak już zostało wspomniane wśród osób pełnosprawnych. Dzięki przeprowadzonym anonimowym badaniom w formie kwestionariusza ankiety, w którym udział wzięło 17 osób z uszkodzonym narządem

słuchu w przedziale wiekowym od 26 roku życia, aż do 56 lat i więcej – możemy zauważyć w jaki sposób sztuka i udział w zajęciach artystycznych wpływa na samoświadomość i samoakceptację respondentów, nie tylko w zależności od ich wieku, ale również w zależności od ich płci i wykształcenia.

Organizacja oraz obszar badań

Badaniu posłużył autorski kwestionariusz ankiety, stworzony na potrzeby sprawdzanego problemu. Składał się on z dwóch części. Część pierwsza zawierała dziewięć pytań otwartych, wielokrotnego wyboru bądź wymagających krótkiej odpowiedzi i dotyczyła aktywności artystycznej badanego. Część druga obejmowała informacje podstawowe na temat badanych takie jak: płeć, wiek, wykształcenie, grupę społeczną w jakiej obecnie znajduje się badany, a także miejsce zamieszkania. Ankieta została przeprowadzona w postaci formularza Google, który mógł zostać wypełniony przez respondentów o wybranej porze dnia, z łatwością przy pomocy komputera lub innego urządzenia elektronicznego w zależności od ich preferencji.

Analiza empiryczna

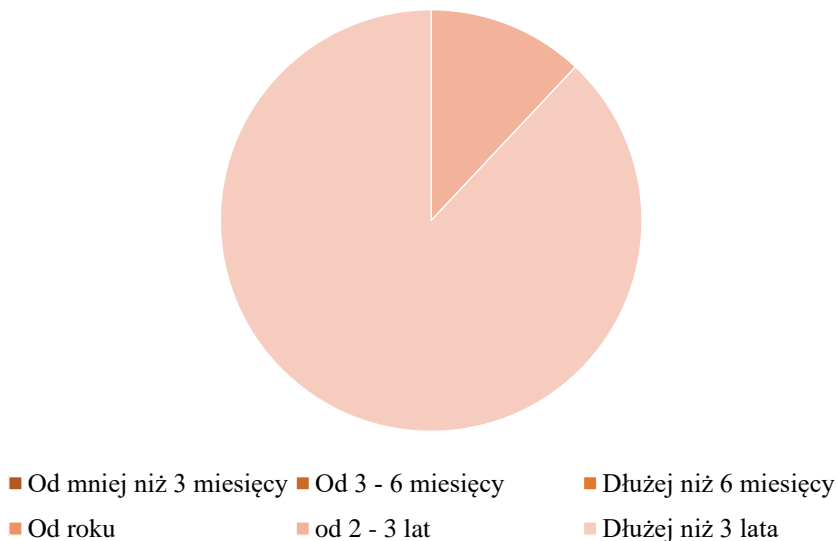
W badaniu wzięło udział 17 osób – 14 kobiet i 3 mężczyzn w wieku pomiędzy 26 a 56 lat i więcej. Było ono w pełni anonimowe, a jego problematyka została ujęta wokół następujących pytań:

1. W jakim rodzaju zajęć artystycznych bierze Pan/Pani udział
2. Od jak dawna uczestniczy Pan/Pani w wybranych przez siebie zajęciach artystycznych?
3. Dlaczego wybrał Pan/Pani akurat tę formę aktywności?
4. Jakie uczucia towarzyszą Panu/Pani podczas uczestnictwa w aktywnościach artystycznych?
5. Czy dzięki uczestnictwu w zajęciach organizowanych w ramach aktywności artystycznej poprawiły one Pana/Pani myślenie na temat swojej osoby?
6. W jakim stopniu Pana/Pani zdaniem uczestnictwo w wybranej aktywności wpłynęło na Pana/Pani samoocenę?
7. Czy uważa Pan/Pani, że sztuka wpłynęła na Pana/Pani pewność siebie? Jeśli tak/nie to dlaczego?
8. Czy uważa Pan/Pani, że uczestnictwo w zajęciach artystycznych i wydarzeniach kulturowych sprawiło, że jest Pan/Pani pewniejszy/pewniejsza siebie?
9. Czy dzięki uczestnictwu w zajęciach artystycznych wybranych przez Pana/Panią może Pan/Pani powiedzieć, że czuje się spełniony/spełniona?

Dzięki dwóm pierwszym pytaniom udało się uzyskać wyniki, które pozwoliły na podział respondentów według wykonywanych przez nich aktywności artystycznych oraz na ich podstawie okres czasu, w którym jest ona wykonywana.

Zgodnie z odpowiedziami ankietowanych wyróżniającymi się formami aktywności artystycznej było: szydełkowanie, malarstwo, teatr (forma czynna i bierna), a także ceramika i rzeźba, oprócz tego respondenci czynnie biorą udział w wydarzeniach kulturowych.

Na pytanie dotyczące, okresu czasu aktywnego uczestnictwa respondentów w zajęciach artystycznych aż 15 z 17 badanych udzieliła odpowiedzi „dłużej niż 3 lata” – daje to liczbę 88% wszystkich uczestników badania, co zostało zaprezentowane na poniższym wykresie.

Wykres 1. Czas aktywnego uczestnictwa badanych w wybranych aktywnościach artystycznych

Analiza empiryczna wskazuje na to, że udział w aktywnościach artystycznych wśród osób z uszkodzeniem słuchu z PZG cieszy się szczególną popularnością.

Następnie ankietowani udzielali odpowiedzi na pytanie, które wymagało od nich nieco dłuższej informacji zwrotnej – *Dlaczego wybrał Pan/Pani akurat tę formę aktywności?*

Wśród przesłanych odpowiedzi bardzo często pojawiały się stwierdzenia, że dana aktywność została wybrana chociażby ze względu na jej ogólną, atrakcyjną formę. Niektórzy z ankietowanych podzielili się swoimi odczuciami bazującymi na ich długoletnim doświadczeniu jak na przykład jedna z respondentek:

To jest hobby od 13 r.ż - szydełkowanie, widziałam, jak koleżanka szydełkuje, i bardzo mi się to podobało. Lubię również przygotowywać pokazy mody. Występowałam rok temu w "Balladach i romansach" A. Mickiewicza. Prowadzę koło Szydełko jako przewodnicząca.

Inny z badanych podzielił się również historią dzieciństwa, która była formą motywacji do podjęcia aktywności artystycznej w postaci malarstwa i pantomimy:

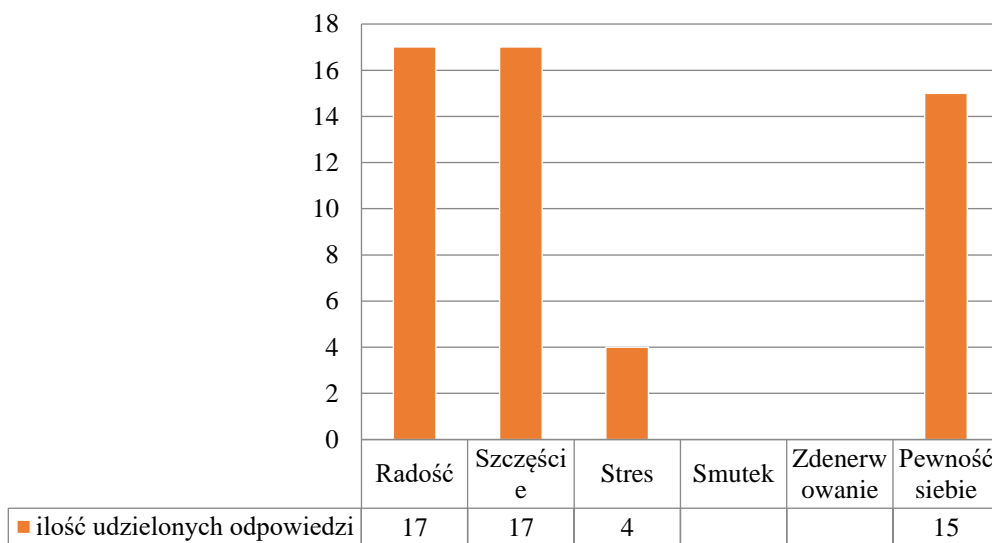
W dzieciństwie - jak byłem chory, ojciec dał mi do narysowania portret z profilu, malowałem lewą ręką i rysunki wychodziły bardzo udane, w szkole była wystawa, ale nie mam już tych rysunków, a pantomimą zainteresowałem się, jak zobaczyłam występ innego artysty pantomimy we Wrocławiu i bardzo mi się to spodobało, zaczęłam naśladować i sam wymyślać różne pantomimy.

Pozostałe odpowiedzi udzielane przez ankietowanych wskazywały na to, że forma aktywności artystycznej w jakiej uczestniczą wywołuje w nich bardzo pozytywne emocje, jest sposobem na odprężenie się, zrelaksowanie, zaspokojenie potrzeby pozyskiwania nowych umiejętności czy wiedzy, jak również wyrażenie swoich uczuć tak jak w jednej z odpowiedzi napisała ankietowana:

Mam potrzebę uczenia się czegoś, komponowania kolorów, zwiedzania i potem malowania tego, co widzę, w rodzinie malował mój dziadek.

Analiza odpowiedzi badanych wskazuje na fakt, że sztuka i aktywności z nią związane w jakich uczestniczą są dla nich formą wyrażania siebie, pokazywania światu swoich umiejętności, poprawiania swojej samooceny, a także uczestniczenia w życiu kulturowym społeczności lokalnej ze względu na dostępność wyżej wymienionych form aktywności artystycznych i braku barier komunikacyjnych.

Kolejne pytanie, również pozyskiwało dane na temat uczuć towarzyszących ankietowanym podczas uczestnictwa w aktywnościach artystycznych – było to pytanie wielokrotnego wyboru, jednak jak możemy zauważyć na poniższym wykresie w szczególności przeważały trzy odpowiedzi: *radość, szczęście, pewność siebie.*

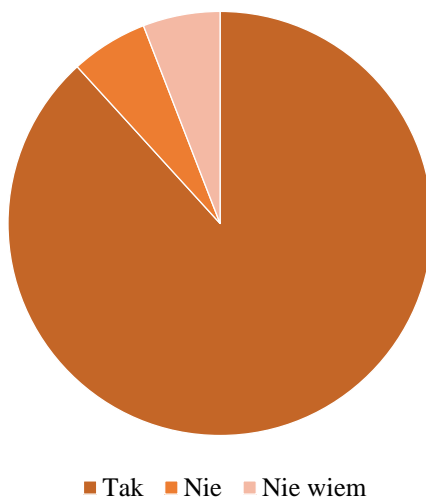

Wykres 2. Najczęściej towarzyszące uczucia badanym podczas wykonywania aktywności artystycznych

Oprócz możliwości zaznaczenia odpowiedzi, respondenci mogli udzielić jej samodzielnie poprzez wpisanie jej do dostępnej rubryki *Inna odpowiedź*, pojawiające się tam stwierdzenia w głównej mierze dotyczyły konkretnej aktywności wykonywanej przez badanego/badaną jak np. *stres w sytuacjach kiedy występuję przed publicznością, swoboda i relaks, potrzeba rozwoju wewnętrznego, nie możliwość „stania” beczynnie.*

Dzięki analizie przedstawionych danych, uzyskujemy odpowiedź na zadane przez nas pytanie dotyczące pewności siebie – mianowicie sztuka i czynny w niej udział wpływa na poczucie pewności siebie ankietowanych.

Następne pytanie, na które odpowiedzi udzielali badani dotyczyło poprawy myślenia na temat własnej osoby dzięki uczestnictwu w organizowanych zajęciach w ramach podejmowanych przez nich aktywności artystycznych. Aż 88% badanych ponownie udzieliło odpowiedzi *tak* na zadane pytanie *Czy dzięki uczestnictwa w zajęciach organizowanych w ramach aktywności artystycznych poprawiły Pana/Pani myślenie na temat swojej osoby?*. Zaledwie jedna osoba udzieliła odpowiedzi *nie* i taką samą liczbę odpowiedzi uzyskała odpowiedź *nie wiem*.

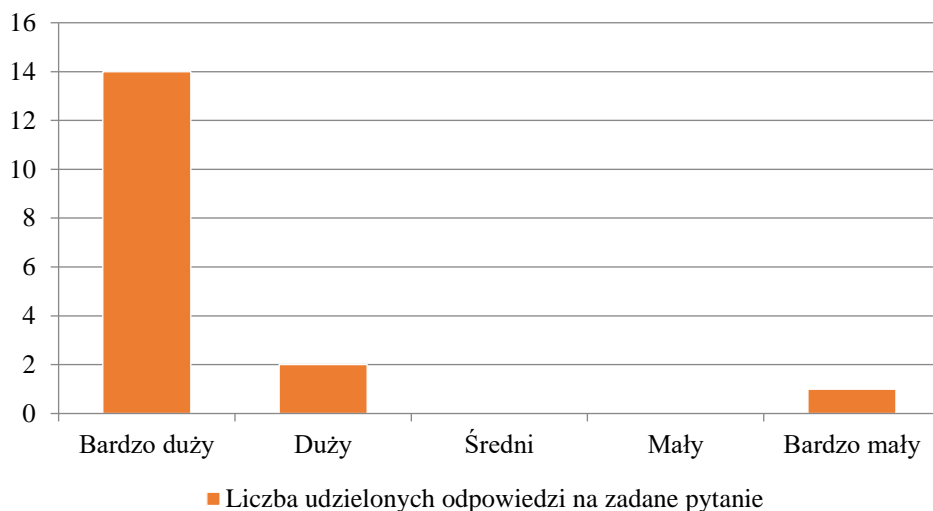
Wykres 3. Wpływ uczestnictwa w aktywnościach artystycznych na myślenie o własnej osobie

Według przedstawionych danych w zdecydowanie znacznym stopniu formy aktywności artystycznej podejmowane, przez badanych mają pozytywny wpływ na ich samopoczucie i samoświadomość własnej osoby.

W kolejnych dwóch zadanych w ankiecie pytaniach, ankietowani udzielali odpowiedzi na temat stopnia, w jakim uczestnictwo w wybranej przez nich aktywności wpłynęło na ich samoocenę oraz w formie krótkiej odpowiedzi udzielali informacji dlaczego uważają, że sztuka wpłynęła na ich pewność siebie i postrzeganie ich własnej osoby.

Na poniższym wykresie przedstawione zostały wartości dotyczące stopnia w jakim wybrana aktywność i uczestnictwo w niej wpłynęło na ankietowanych. Badani mieli możliwość wybrania jednej z pięciu podanych opcji: *bardzo dużym – dużym – średnim – małym – bardzo małym*. Wśród 17 udzielonych odpowiedzi na pytanie *W jakim stopniu Pana/Pani zdaniem uczestnictwo w wybranej aktywności wpłynęło na Pana/Pani samoocenę?*, aż 14 respondentów zaznaczyło, że ich uczestnictwo w aktywnościach artystycznych, w bardzo dużym stopniu wpłynęło na ich

samoocenę, 2 osoby uznały, że miały one wpływ w dużym stopniu i zaledwie jedna udzieliła odpowiedzi, że aktywności artystyczne wpłynęły na jej samoocenę w bardzo małym stopniu. Poniżej przedstawiono odpowiedzi ankietowanych w postaci wykresu kolumnowego.

Wykres 4. Wpływ uczestnictwa ankietowanych w aktywnościach artystycznych na ich samoocenę

Analiza empiryczna przedstawionych danych pozwala nam na jasne stwierdzenie, że aktywności artystyczne wybierane przez ankietowanych w znacznym stopniu wpływają lub wpłynęły na ich samoocenę. Wiążące się z powyższymi wynikami pytanie *Czy uważa Pan/Pani, że sztuka wpłynęła na Pana/Pani pewność siebie i samoocenę? Jeśli tak/nie, dlaczego?*, pozwala nam na zauważenie korelacji pomiędzy stopniem wpływu na ich samoocenę, a jego krótką informacją udzieloną w wyżej wspomnianym pytaniu.

Ankietowani udzielający odpowiedzi, sugerujących, że aktywność artystyczna miała wpływ w bardzo dużym lub dużym stopniu na ich samoocenę, również pozytywnie odpowiadali na pytanie dotyczące dlaczego uważają, że sztuka ma wpływ na ich pewność siebie. Wśród pojawiających się odpowiedzi zauważamy, że dla większości z nich sztuka i aktywność artystyczna w jakiej uczestniczą wpływa na ich pewność siebie choćby poprzez przebywanie wśród innych osób co jest dla nich inspiracja, a tym samym formą rozwoju oprócz tego wywołuje to wśród nich pozytywny obraz siebie ponieważ czują się doceniani i potrzebni. W szczególny sposób ukazują to odpowiedzi dwóch respondentek:

Odpowiedź respondentki numer 1.

W towarzystwie (razem w kole szydelkujemy) zawsze jest rozmowa, czegoś nowego się dowiaduje. Na przykład na spacer sama nie chcę iść, czuję smutek, gdy jestem sama.

W towarzystwie zawsze jest radość. Córka np. tez u mnie zamawia obrus na szydelku,

syn chce duże bombki na choinkę też szydełkowane, lubię dawać prezenty z wyrobów na szydełku.

Odpowiedź respondentki numer 2.

Czuję że rozwija się moje myślenie, osobowość, poznaję świat, historię, zabytki, potem to maluję i cieszę się z tego.

Ostatnie pytanie dotyczyło poczucia spełnienia dzięki sztuce wśród osób ankietowanych. Odpowiedzi udzielone w tym pytaniu prezentują się w identyczny sposób jak w poprzednich 88% badanych udzieliło odpowiedzi potwierdzającej fakt, że dzięki sztuce i kulturze czują się spełnieni, natomiast dwójka – co daje 12% ankietowanych odpowiedziała za faktem, że nie wiedzą czy czują się dzięki nim spełnieni.

Analizując pod kątem empirycznym odpowiedzi ankietowanych w metryczce, możemy zauważyć zależność pomiędzy wiekiem respondentów i ich płcią, a aktywnościami artystycznymi, które podejmują. Mężczyźni w wieku 46 lat lub więcej podejmują aktywności związane (w formie czynnej jak i biernej) z malarstwem lub teatrem, natomiast kobiety w przedziale wiekowym 26 lat i więcej wybierają w znacznym stopniu formę aktywności jaką jest szydełkowanie oraz aktywności powiązane z malarstwem i modą.

Podsumowanie

Znaczenie sztuki oraz aktywności artystycznej wśród społeczności osób uszkodzonym słuchem jest bardzo duże. Niezależnie od wieku, płci czy grupy społecznej do jakiej należą osoby borykające się z niepełnosprawnością narządu słuchu, zajęcia artystyczne jak i wydarzenia kulturalne w jakich biorą udział, dzięki formom dostępności sprawiają, że ich samoocena i postrzeganie własnej osoby zwiększa się, i pozytywnie wpływa na ich samopoczucie. Jak wynika z przeprowadzonego badania największą popularnością cieszy się udział w zajęciach rękodzielniczych i zajęciach teatralnych, które pozwalają ankietowanym na odczuwanie poczucia spełnienia i zwiększanie pewności siebie poprzez występowanie na scenie czy poprzez czynny udział w pokazach mody szydełkowej. Badania wykazały również, że według ankietowanych sztuka i zajęcia artystyczne miały w bardzo dużym stopniu na ich postrzeganie siebie, a także na zwiększenie ich samooceny chociażby dzięki temu, że mogli poczuć się potrzebni i docenieni wśród nie tylko własnej społeczności lokalnej, ale również pośród osób pełnosprawnych. Oprócz tego odpowiedzi udzielane przez badanych wskazały, że sztuka i kultura dzięki swojej dostępności informacyjnej, jest chętnie wybieraną aktywnością poprzez osoby ze środowiska PZG. Według nich to forma, która nie ogranicza ich i pokonuje bariery komunikacyjne dzięki czemu mogą przebywać w swoim towarzystwie i czerpać z tego satysfakcję co powoduje, że ich pewność siebie wzrasta, a samoocena zwiększa się.

Abstract

This article addresses the topic of art and active participation in it for people with hearing impairment. The research conducted on the above topic supports the thesis that art and active participation in artistic activities have a positive impact on the self – esteem and self – confidence of people with hearing impairment.

Bibliografia

1. Eco U., Sztuka, Wydawnictwo M Sztuka 2008.
2. Zdanie zaczerpnięte z artykułu: Grzegorek J.N., Artysta i sztuka – znaczenie w wychowaniu do twórczości, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2014.
3. Konieczna E. J., Arteterapia w teorii i praktyce, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003.
4. Olszewski S., Parys K., Trojańska M., Przestrzenie życia osób z niepełnosprawnością, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2012.
5. Suchodolski B., Twórczość – rzeczywistość, nadzieje, wątpliwości, w: Wychowanie i strategia życia, Warszawa 1987 WSiP.
6. Wojnar I., Perspektywy wychowawcze sztuki, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa 1966.

SZTUKA W ŻYCIU OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ RUCHOWĄ

*“Świat bez sztuki naraża się na to,
że będzie światem zamkniętym na miłość.”*
Św. Jan Paweł II

Wstęp

Sztuka jest kojarzona z obrazami, rysunkami, rzeźbami bądź fotografią. Ze sztuką mamy do czynienia, na co dzień, w życiu rzeczywistym, jak i w życiu internetowym. W mediach społecznościowych takich jak: Tik Tok, Instagram, czy też Facebook. Znajdziemy pełno ludzi uzdolnionych, którzy tworzą przepiękne dzieła sztuki. Tak naprawdę sztukę może tworzyć każdy człowiek niezależnie od naszego wieku, stanu pieniędzy, pełnosprawności czy też niepełnosprawności. Każdy ma równe szanse na zdobycie osiągnięć w danej dziedzinie sztuki. Niezależnie od niepełnosprawności czy też jej braku, wszyscy powinni być traktowani na równi i mieć możliwości w odkrywaniu swoich talentów czy też samego siebie.

Definicja niepełnosprawności ruchowej

Światowa Organizacja Zdrowia (WHO) jako niepełnosprawność ruchową klasyfikuje ograniczenie lub całkowitą utratę zdolności do funkcjonowania w codziennym życiu. Osoba niepełnosprawna z dysfunkcją narządu ruchu to osoba o ograniczonej sprawności kończyn górnych, dolnych lub kręgosłupa wskutek trwałego ubytku spowodowanego uszkodzeniem, lub niedorozwojem mózgu, bądź schorzeń, uszkodzeń lub zniekształceń w układach: kostnym, mięśniowym lub nerwowym (WHO). Można więc powiedzieć, iż niepełnosprawność ruchowa to wszelkie zaburzenia narządu ruchu, które mogą być wywołane wieloma przyczynami, ale ich konsekwencją jest zawsze ograniczenie sprawności ruchowej (A.Migas, 2006).

Przyczynami niepełnosprawności ruchowej mogą być:

- choroby genetyczne, np. rdzeniowy zanik mięśni,
- choroby układów wewnętrznych, np. Zwyródnienia,
- choroby nowotworowe,
- choroby zakaźne,
- urazy i wypadki, w tym wypadki przy pracy,
- wady wrodzone,
- szkodliwe warunki pracy i stylu życia.

(P.Wolski, 2013, <https://docplayer.pl/4319689-Niepelnosprawnoscruchowamiedzydiagnoza-a-dzialaniem.html>).

Rozróżniamy dwa rodzaje niepełnosprawności ruchowej, dzielimy ją na widoczną lub niewidoczną. W tej pierwszej można zaobserwować widoczne objawy tego typu niepełnosprawności, m.in. osoba porusza się na wózku, a w przypadku drugiego rodzaju, często nie jesteśmy w stanie zauważyć jej objawów na podstawie zewnętrznej obserwacji i bez wykonania specjalistycznych badań miejsca i przyczyny jej występowania może to być np. schorzenie kręgosłupa (A.Migas, 2006, <http://archiwum.ciop.pl/18518.html>).

U osób z niepełnosprawnością ruchową mogą występować różne zaburzenia:

- zaburzenia wykonywania ruchów celowych,
- kłopoty z chwytem precyzyjnym,
- zaburzenia koordynacji ruchowej,
- problemy z integracją sensoryczną,
- współruchy (sinkinezje),
- zaburzenia motoryczne mowy,
- trudności w poruszaniu się,
- trudności w przyjęciu prawidłowej pozycji ciała,
- zaburzenia orientacji w przestrzeni,
- zaburzenia dotyku, czucia,
- zaburzenia lateralizacji – rozróżniania prawej i lewej strony.

(P.Wolski, 2013, <https://docplayer.pl/4319689-Niepelnosprawnoscruchowamiedzydiagnoza-a-dzialaniem.html>).

Osoby z niepełnosprawnością ruchową stanowią niezwykle zróżnicowane środowisko osób od tych, które posiadają niewielkie dysfunkcje i mogą samodzielnie funkcjonować po osoby z całkowitym brakiem sprawności ruchowej, które nie są w stanie samodzielnie funkcjonować i wymagają wsparcia innych osób. (B.Kurkus-Rozowska, <http://archiwum.ciop.pl/18518.html>).

Czy artysta może być niepełnosprawny?

Osoba z niepełnosprawnością również może odnieść wiele sukcesów jako artysta i zdobywać nagrody. Niepełnosprawność nie przeszkadza we własnym wyrażaniu piękna w różnej postaci, nie przeszkadza w tworzeniu dzieł mniej lub bardziej abstrakcyjnych zawierających swój własny punkt odniesienia, posiadających własną metaforę i głębię. Na tworzenie dzieł sztuki wpływa, także suma wszystkich naszych wydarzeń życiowych i ich odbiór przez psychikę. Artyści wyznaczają własne ścieżki rozwoju sztuki, prawdziwa sztuka ma cechy ponadczasowości.

Z reguły prawdziwa sztuka, ma wąskie grono odbiorców i jest niebanalna w interpretacji. Od twórców w dużej mierze zależy, czy ich dzieła przetrwają w pamięci na długo, czy odejdą szybko w zapomnienie. Artyści dotknięci niepełnosprawnością, zamiast pokazywać nieszczęśliwe życie, skupiają się na radości własnej twórczości, chcą oni pokazać swoje pasje, zainteresowania oraz marzenia.

W swoich dziełach stosują różnorodność gatunków, wielobarwność i uniwersalność tematów, nie chcą być kojarzeni z litością i współczuciem. W Polsce odbywa się wiele wydarzeń, na których prezentowane są dzieła niepełnosprawnych twórców są to m.in:

- **Festiwal Piosenki Osób Niepełnosprawnych “mocART”,**
- **Festiwal Piosenki “Integracja malowana dźwiękiem”,**
- **Międzynarodowy Festiwal Piosenki i Form Twórczych Osób Niepełnosprawnych**
- **Festiwal Filmów nieCodziennych**

Jak wygląda życie osoby z niepełnosprawnością?

Dla większości osób życie z niepełnosprawnością ruchową, poprzez postronnie obserwacje może wydawać się smutne, pozbawione głębszego sensu oraz uniemożliwiające w pełni realizowania swoich pasji. Prawda, jest jednak zupełnie inna i dużo bardziej złożona. Wszystko zależy od stopnia w, jakim określony rodzaj niepełnosprawności ruchowej ogranicza daną osobę. Jednak u wielu osób, dzięki rehabilitacji, ćwiczeniom i odpowiedniej motywacji możliwe, jest osiągnięcie bardzo wielu rzeczy oraz samodzielne funkcjonowanie. U nie każdej osoby nabycie niepełnosprawności ruchowej odbyło się w ten sam sposób u jednych może to być wada genetyczna wrodzona u innych natomiast może to być następstwo nieszczęśliwego wypadku.

Nierzadko bywa i tak, że niepełnosprawność u ludzi pojawia się nagle uniemożliwiając wykonywania podstawowych czynności w zakresie uznawanym za prawidłowy oraz realizacji własnych planów. Wszystkie te czynniki można jednak przezwyciężyć osoba niepełnosprawna nie powinna zamykać się w domu i unikać świata zewnętrznego zawsze bowiem znajdą się ludzie gotowi wyciągnąć swoją pomocną dłoń do pomocy. Pomimo niepełnosprawności każdy człowiek dotknięty nią ma prawo do szczęścia i samorealizacji, trzeba tylko przezwyciężyć stereotypy i udowodnić innym, że można. Istnieje wiele organizacji, umożliwiających osobom niepełnosprawnym realizację marzeń w takim samym stopniu, jak i u osób w pełni sprawnych. Wystarczą jedynie chęci i poszukiwania. Dlatego też każda osoba z niepełnosprawnością może się spełniać wybierając swoją własną drogę do sukcesu, czy to sport, czy np. malarstwo i sztuka. Warto pamiętać, że wszystko zależy od nas samych i ciężka praca popłaca nikt za nas w życiu niczego nie zrobi i należy zawsze wierzyć we własne możliwości oraz się nie poddawać. Każdy z nas ponosił jakieś porażki w życiu, ale najważniejsze to uczyć się na własnych błędach.

Znani artyści z niepełnosprawnością ruchową:

Grażyna Łapińska

Źródło: http://www.agarte.com.pl/oferta/koncerty_estrady.html

Wokalistka ta porusza się na wózku inwalidzkim. Jest osobą z niepełnosprawnością, która wykonuje swoje własne piosenki. Pomimo swojej niepełnosprawności, stara się żyć i funkcjonować jak osoby w pełni sprawne. Uważa, że w życiu trzeba cieszyć się nawet małymi drobnostkami i czerpać ze wszystkich możliwości, które są nam dane. Jej zdaniem, trzeba wyzwolić w sobie wewnętrzną siłę, która motywuje nas do ciągłego parcia naprzód oraz nie marnować energii na patrzenie wstecz za tym, co było, ponieważ może to sprawić, że będziemy zamknięci na wykorzystanie nadążających się nam nowych okazji w życiu. Według niej, jej największym sukcesem były owacje na stojąco po jednym z jej koncertów oraz opinii słuchaczy, którzy mówią, że słuchając jej piosenki poczuli przyjemny dreszcz pozytywnych emocji. (H. Musiałówna, 2007, http://www.niepelnosprawni.pl/ledge/x/11716?print_doc_id=21825).

Dzieła artystki:

- Płyta “Piję Wino, Piję Życie”,
- Płyta “Zaufać Snom”.

Frida Kahlo

Źródło: <https://www.mobilex.pl/blog/slynni-niepelnosprawni>

W niezwyklej okolicznościach odkryła swoją pasję, starała się wykorzystywać wszystkie chwile swojego życia w maksymalny sposób, pomimo to życie jej nie oszczędzało. Jako dziewczynka, Frida zachorowała (jak wielu ludzi w tamtych czasach) na polio. W wyniku choroby dorastanie spędziła z jedną nogą krótszą. Jednak nie był to koniec jej problemów z niepełnosprawnością ruchową, po wypadku drogowym jej stan drastycznie się pogorszył. Nikt nie dawał jej szans na przeżycie, ponieważ podczas wypadku poręcz, w którą uderzył autobus przebił jej ciało, uszkadzając nerkę i łamiąc kręgosłup w pięciu miejscach. Widok, jej nagiego ciała (ponieważ w trakcie całego zdarzenia pod wpływem uderzenia straciła ubranie) był niezwyklej. Pokryła ją złota farba w proszku, która była przewożona przez jednego z pasażerów. W trakcie długich miesięcy rehabilitacji towarzyszyły jej emocje takie jak, rozpacz i bezczynność. Czas monotonii i bóleści zabijała rysując motyle na licznych gorsetach ortopedycznych, krępujących ją po kolejnych operacjach (Mobilex, <https://www.mobilex.pl/blog/slynni-niepelnosprawni/>).

Najsłynniejsze dzieła artystki:

- The Frame,
- Autoportret z naszymnikiem z cierni i kolibrem,
- Dwie Fridy,
- Strzaskana Kolumna,
- Niebieski dom – La Casa Azul.

Barbara Zamaro-Falińska

Źródło: http://leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Barbara_Zamaro-Fali%C5%84ska

Urodziła się i mieszka w Ostródzie. Tutaj także Ukończyła Liceum Ogólnokształcące im. Jana Bażyńskiego, klasę o profilu humanistycznym. Zawodowo realizowała się poprzez pracę w Zespole Opieki Zdrowotnej w Ostródzie. Jest członkiem Warmińsko-Mazurskiego Stowarzyszenia Ludzi Niepełnosprawnych „Alfa” oraz organizacji twórczych Fundacji Sztuki na Rzecz „Integracji” i Stowarzyszenia Autorów Polskich w Ostródzie. W zakres jej zainteresowań wpisują się literatura, tarot oraz polityka (B.Zamaro-Falińska, <https://sztukater.pl/ksiazki/item/5130-wstrzymaj-oddech.html>).

Twórczość artystki:

- Nie tylko ptaki krzyczą (1993),
- Aisab (1994),
- Zapach dzikiej róży (Olsztyn, 1995),
- Z woli Pana (Warszawa, 1996),
- Współrzędne istnienia (1997),
- Podobna ptakom (Warszawa, 1999),
- Świadectwo obecności”,
- Blask popiołów (Ostróda, 2002).

Wydala również powieści:

- *Apetyt na życie* (Warszawa, 2000) powieść autobiograficzna,
- *Otwórz oczy* (Ostróda, 2007)

Zakończenie

Jak można zauważyć sztuka w życiu osób z niepełnosprawnością ruchową może pełnić w identycznym stopniu rolę jak u osoby w pełni sprawnej. Jest to pasja, która umożliwia im wyrażanie samego siebie oraz odnalezienie się w troskach codzienności, które zgotował im los. W naszych głowach są jedynie bariery, które uniemożliwiają nam zobaczenie w osobie z niepełnosprawnością ruchową, człowieka zdolnego do tworzenia sztuki i należy je przełamywać. Artystą może być każdy z nas niezależnie od naszych przeciwności losu, które napotykamy na drodze. Najważniejsze, jest to, aby dążyć do swoich własnych celów i realizować je, bycie niepełnosprawnym nie odbiera nam szczęścia, na które zapracujemy długą i owocną drogą do spełnienia swoich własnych marzeń. Warto o tym pamiętać i uparcie dążyć do własnych celów.

Abstract

This article describes Art in the life of a disabled person and gives some examples of famous disabled artists whose have a lot of success in his life. The survival of the works of disabled person depends on them and their motivation to act. Instead of showing unhappy lives, artists focus on the joy of creating art.

Bibliografia

1. Betlewicz, Ireneusz: Ostródzcy poeci o sobie / Ireneusz Betlewicz, Barbara Zamara-Falińska, Tadeusz 2.
2. Klabuhn, Mariola Platte // W : Ostródzianie o swoim mieście / [zespół red. Jan Dąbrowski et al.]. – Olsztyn : Oficyna Druków Niskonakładowych ; Ostróda : Centrum Kultury, [2007]. – S. 557-561.
3. Klabuhn, Tadeusz W.: Prezentacje'2001 – „Sztuka bez barier” / Tadeusz W. Klabuhn. – (Ostródzka Witryna Literacka). – Il. // „Głos Ostródy”. – 2001, nr 32, s. 6.
4. Otwarte okno : antologia poetów i pisarzy Oddziału Warmińsko-Mazurskiego Stowarzyszenia Autorów Polskich w Ostródzie. - Ostróda: Stowarzyszenie Autorów Polskich, 2008. – S. 151.
5. Strychalski, Rafał: [Barbara Zamara-Falińska] / Rafał Strychalski. – (Nasze prezentacje) // „Gazeta Olsztyńska (Wyd. Pojezierze). – 2004, nr 25, dod. „Gazeta Ostródzka”, nr 5, s. 13.
6. <https://www.mobilex.pl/blog/slynni-niepelnosprawni/>
7. <https://dobropowraca.pl/baza-wiedzy/czym-jest-niepelnosprawnosc-ruchowa>
8. <https://sztukater.pl/ksiazki/item/5130-wstrzymaj-oddech.html>
9. Bożena Kurkus-Rozowska "Możliwość zatrudniania osób niepełnosprawnych ruchowo" [w:] Wolski P., Niepełnosprawność ruchowa. Między diagnozą a działaniem, Warszawa, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich 2013.

Netografia

1. <https://kkseniara.art.pl/imprezy/koncert-grazyny-lapinskiej/>, data dostępu: 01.03.2023
2. http://leksykonkultury.ceik.eu/index.php/Barbara_Zamara-Fali%C5%84ska?fbclid=IwAR1KZEqree_HEK8Z0VGX1ldITk7Lu2RweBiLyljcbalvMFZ5cldpI8fenCQ., data dostępu: 01.03.2023
3. https://home.morele.net/trendy/frida-kahlo-zyciorys-i-tworczosc-artystki/%20-%20Najslynniejsze_dziela_Fridy_Kahlo data dostępu: 01.03.2023

4. Savoir Vivre wobec osób niepełnosprawnych ruchowo, opracowały studentki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy Doradztwo zawodowe i rehabilitacyjne, Katarzyna Pokorniecka, Dominika Reszeter, Olga Włodarczyk, data dostępu: 01.03.2023
5. <https://www.discogs.com/release/12363872-Gra%C5%BCyna-%C5%81api%C5%84ska-Pij%C4%99-Wino-Pij%C4%99-%C5%Bycie>, data dostępu: 01.03.2023
6. <https://www.discogs.com/release/25062697-Gra%C5%BCyna-%C5%81api%C5%84ska-Zaufa%C4%87-Snom>, data dostępu: 01.03.2023
6. http://www.agarte.com.pl/oferta/koncerty_estrady.html, data dostępu: 01.03.2023

PRAWA AUTORSKIE OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH W ZAKRESIE
DZIAŁALNOŚCI TWÓRCZEJ

Wstęp

W funkcjonowaniu nowoczesnej gospodarki ochrona własności intelektualnej odgrywa doniosłą i istotną rolę. Zwraca już na to uwagę ustawodawca europejski w preambule do Dyrektywy 2001/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów prawa autorskiego i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym. Zaznacza on, że wysoki poziom ochrony własności intelektualnej, sprzyja poważnym inwestycjom w nowe, twórcze i nowatorskie działania oraz zapewnia ochronę już istniejącym oraz zachęci do tworzenia nowych miejsc pracy¹. Zawarcie tych motywów i celów w preambule, czyli uroczystym wstępie do aktu prawnego tylko podkreśla doniosłość i konieczność zapewnienia twórcom ochrony efektów ich kreatywności i twórczości.

Prawa autorskie na gruncie prawa polskiego

W Polsce podstawowym aktem prawnym regulującym kwestie praw autorskich jest ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (dalej: ustawa o prawach autorskich)². Według tej ustawy przedmiotem prawa autorskiego jest utwór, czyli każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. Próżno szukać legalnych definicji tych kryteriów, zatem ich wykładnię pozostawiono organom stosującym prawo. Jak wskazuje orzecznictwo, za działalność twórczą uznaje się tylko przejaw takiego działania, które choćby w minimalnym stopniu odróżnia się od innych rezultatów takiego samego działania, a zatem, że posiada cechę nowości, której stopień nie ma jednak znaczenia³.

Kryteria uznania rezultatu za utwór

Warunkiem uznania określonego rezultatu za utwór w powyższym ujęciu przepisu jest samodzielne stworzenie przez jego twórcę. Nie każdy przejaw działalności twórczej może być uznany za utwór, a jedynie tylko taki przejaw, który posiada cechę go indywidualizującą. Indywidualny charakter utworu występuje, gdy

¹ DYREKTYWA 2001/29/WE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym

² Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych Dz.U. 1994 Nr 24, poz. 83, t.j. Dz.U., 2022 r. poz. 2509

³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 24 listopada 2022 r., V ACA 519/21, LEX

jest w nim odcisnięte osobiste piętno twórcy, w taki sposób, że jest on niepowtarzalny⁴. Przydatna jest koncepcja tzw. statystycznej jednorazowości, która zakłada badanie, czy takie samo lub bardzo podobne dzieło powstało już wcześniej oraz czy jest statystycznie prawdopodobne sporządzenie w przyszłości takiego samego dzieła przez inną osobę. Odpowiedź przecząca uzasadnia tezę o istnieniu cechy indywidualności dzieła⁵.

Ustalenie utworu w jakiegokolwiek postaci polega, mówiąc najprościej na „uzewnętrznieniu” utworu w takiej formie, by było możliwe, choćby potencjalnie, zapoznanie się z nim przez inne osoby i odróżnienie go od innych dzieł. W wyniku dokonania tego aktu dzieło nie egzystuje tylko w świadomości twórcy. Zostaje zakomunikowane na zewnątrz, dzięki czemu osoby trzecie mogą się zapoznać zarówno z formą, jak i treścią dzieła⁶. Ustalenie może nastąpić w dowolnej formie, nawet ustnie. Nie musi łączyć się z utwaleniem na jakimś nośniku. Nie jest wymagane faktyczne upublicznienie utworu, chodzi jedynie o potencjalną możliwość zapoznania się z nim⁷.

Ustalenia nie można utożsamiać z utwaleniem. Utwaleniem jest zapisanie utworu na fizycznym lub elektronicznym nośniku, tak by było możliwe zapoznanie się z utworem przez inną osobę. Forma utwalenia może być mniej lub bardziej trwała. Przykładowo utwór plastyczny może zostać utwalony na płótnie, w formie muralu lub rzeźby, utwór muzyczny w zapisie nutowym czy na płycie. Utwalenie utworu na egzemplarzu może być dokonane nie tylko w formach tradycyjnych, konwencjonalnych ale i tych wykonywanych w technice zapisu cyfrowego przez proces digitalizacji⁸. Owe przedmioty, na których ucieleśniono utwór, czyli płyty, książki itp. noszą nazwę „*corpus mechanicum*”. Ogranicza się on do przedmiotów materialnych, czyli rzeczy, dlatego jest ono znaczeniowo bliskie terminowi „egzemplarz”⁹.

Moment powstania praw autorskich

Jak już wspomniano prawa autorskie powstają z chwilą uzewnętrznienia dzieła. Zatem w polskim systemie prawnym objęcie prawnoautorską ochroną utworu następuje *per se* wraz z powstaniem tego dzieła. Oznacza to, że do objęcia utworu ochroną nie jest potrzebne spełnienie jakichkolwiek formalności, w szczególności zgłoszenie go do jakiegoś urzędu lub rejestru czy też uiszczenia opłaty. Odróżnia to prawa autorskie od praw własności przemysłowej, które obejmują np. wynalazki, znaki towarowe czy wzory przemysłowe. By powstało prawo własności przemysłowej konieczna jest jego rejestracja w odpowiednim urzędzie. W Polsce jest

⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 16 grudnia 2020 r., V AGa 652/18, LEX

⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z 27 lutego 2009 r. V CSK 337/08, LEX

⁶ Niewęglowski A., Prawo Autorskie, Komentarz, opublikowano: WKP 2021 r.

⁷ A. Sewerynik (red.) *Prawo autorskie w instytucjach kultury*, 2019 r. s. 2

⁸ Tamże, s. 4

⁹ Niewęglowski A., Prawo Autorskie, Komentarz, opublikowano: WKP 2021 r.

to Urząd Patentowy, a w przypadku unijnych praw własności przemysłowej urzędem tym jest Urząd ds. Harmonizacji Rynku Wewnętrznego (OHIM) z siedzibą w Alicante w Hiszpanii.

Prawa autorskie do utworu powstają z chwilą jego ustalenia. Utwór jest objęty ochroną w zakresie, w jakim został ustalony, zatem jeżeli taką cechę posiada szkic utworu lub jego ustalona część, będzie ona podlegała ochronie¹⁰. Dla ochrony utworu nie ma znaczenia, czy jest on poprawny, ładny czy wartościowy. Przy czym wartość należy rozumieć w znaczeniu szerokim. Należy ją odnosić nie tylko do swoistej ceny, jaką można byłoby uzyskać za utwór, sprzedając prawa autorskie lub udzielając licencji, czyli wartości ekonomicznej, ale także rozumieć ją jako wartość historyczną poznawczą czy też jako poziom, który sobą reprezentuje. Wartość artystyczna, naukowa czy handlowa również pozostają bez wpływu na status utworu. Takim samym rygorom prawa autorskiego podlegają więc dzieła o niskiej wartości ekonomicznej, nieodnoszące sukcesów komercyjnych, jak też wybitne dzieła artystów z najwyższej półki. Ochronie prawnoautorskiej podlegać będą utwory kiczowate, o bardzo niskiej jakości, nieodkrywcze, niewnoszące wiele do rozwoju kultury czy nauki¹¹.

Nie ma również znaczenia przeznaczenie utworu, czyli to czy został on stworzony w celach reklamowych, artystycznych czy „do szuflady”. Utwór, by podlegać ochronie nie musi być nawet ukończony. Już jego części, szkice, projekty które powstały i spełniają kryteria opisane powyżej, jest chroniona przez prawo autorskie¹². Jak wspomniano wcześniej prawa autorskie przysługują pierwotnie twórcy. Taką zasadę wprowadza art. 8 ust. 1 ustawy o prawach autorskich¹³. Jednak ustawa w zasadzie nie definiuje tego pojęcia, stwierdza tylko, że jest to osoba, której przysługuje prawo autorskie do utworu. Co więcej naprzemiennie używa zwrotów „twórca” i „autor” a ta niekonsekwencja czyni sprawę jeszcze bardziej skomplikowaną. Biorąc pod uwagę fakt, że według Kodeksu Cywilnego podmiotami prawa cywilnego mogą być osoby fizyczne, osoby prawne jak i jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, ale posiadające osobowość prawną, powoduje to pewną konsternację kto tak naprawdę może być twórcą w rozumieniu ustawy o prawach autorskich¹⁴. Podobnie jak z przesłankami uznania czegoś za utwór, tak samo tutaj tę kwestię pozostawiono do interpretacji organów stosujących prawo i doktrynie. Według Naczelnego Sądu Administracyjnego twórcą może być tylko oznaczona nazwiskiem osoba fizyczna, ponieważ cechy utworu mogą zostać nadane

¹⁰ A. Sewerynik (red.) *Prawo autorskie w instytucjach kultury*, 2019 r. s. 2

¹¹ Markiewicz R. (red.), *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Tom I

¹² A. Sewerynik (red.) *Prawo autorskie w instytucjach kultury*, 2019 r. s. 2

¹³ Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych t.j. Dz.U., 2022 r. poz. 2509

¹⁴ Kodeks cywilny Dz.U. 1964 Nr 16. Poz. 93, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360

wyłącznie przez osobę fizyczną. Jedynie osoba fizyczna jest wyposażona w zdolność tworzenia¹⁵. W podobnym charakterze wypowiedział się Sąd Najwyższy, który w orzeczeniu stwierdził, że „na gruncie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych obowiązuje wyrażona w art. 8 ust. 1 podstawowa zasada, że autorskie prawo powstaje w sposób pierwotny na rzecz twórcy; tak trzeba bowiem rozumieć zawarty w przytoczonym przepisie zwrot "prawo autorskie przysługuje". Wymieniona zasada stanowi wyraz przyjętego założenia, że pierwotnym źródłem prawa autorskiego jest twórcza działalność człowieka. Twórcą może zatem być - co wynika z samej natury procesu twórczego - wyłącznie osoba fizyczna”¹⁶. *De lege lata* należy kategorycznie opowiedzieć się za stanowiskiem, że twórcą, tj. podmiotem, na rzecz którego co do zasady powstają *ex lege* prawa autorskie, może być wyłącznie osoba fizyczna¹⁷. Jeżeli utwór został stworzony przez kilku twórców, to, zgodnie z art. 9 ustawy o prawach autorskich prawa autorskie przysługują im wspólnie w równych udziałach.

Podział praw autorskich

Przed przejściem do kwestii zdolności prawnych i zdolności do czynności prawnych osób fizycznych należy przedstawić kwestię podziału praw autorskich na osobiste i majątkowe. Autorskie prawa osobiste, jak wskazuje art. 16 ustawy o prawach autorskich chronią więc twórcy z utworem w szczególności zaś między innymi prawo do autorstwa, oznaczania utworu swoim nazwiskiem, nienaruszalności treści utworu czy nadzór nad sposobem korzystania z utworu¹⁸. **Są prawami nieprzenoszalnymi**, a więc twórca nie może ich zbyć w drodze umowy ani mocą testamentu. Autorskie prawa osobiste **nie gasną w czasie**, można powiedzieć, że są wiecznie żywe, nawet w razie śmierci twórcy. Autorskie prawa majątkowe zgodnie z art. 17 ustawy o prawach autorskich uprawniają twórcę do korzystania i rozporządzania utworem na wszystkich polach eksploatacji, czyli sposobach korzystania z utworu np. sprzedawanie, zwielokrotnianie, oraz pobierania wynagrodzenia za korzystanie z utworu. Mogą być one swobodnie przenoszone na inne osoby fizyczne jak i prawne oraz mogą być przedmiotem spadku. W przeciwieństwie do praw osobistych autorskie prawa majątkowe co do zasady wygasają po 70 latach od śmierci twórcy¹⁹. Mówiąc o osobach fizycznych podstawowymi kwestiami jest rozróżnienie zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych. Zdolność prawna jest atrybutem każdej osoby fizycznej

¹⁵ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z 6 października 2017 r. II FSK 2462/15

¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z 14 lutego 2014 r., II CSK 281/13

¹⁷ Markiewicz R. (red.), Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Tom I

¹⁸ Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych t.j. Dz.U., 2022 r. poz. 2509

¹⁹ Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych t.j. Dz.U., 2022 r. poz. 2509

wyrażającą się tym, że może ona być podmiotem praw lub obowiązków.²⁰ W myśl art. 8 Kodeksu Cywilnego, każdy człowiek od urodzenia ma zdolność prawną²¹. Zdolność prawną nabywa dziecko, które urodzi się żywe. Ustaje ona w razie śmierci, uznania za zmarłego lub stwierdzenia zgonu.

Zdolność do czynności prawnych określa kwalifikację osoby do dokonywania działań jakimi są czynności prawne np. zawieranie umów, sporządzanie testamentu itp. Uzyskują ją osoby fizyczne dopiero po uzyskaniu odpowiedniej dojrzałości umysłowej, niezbędnej do podejmowania decyzji co do kształtowania wiążących je stosunków prawnych, tracą ją natomiast w przypadku zaniku tej cechy. W przeciwieństwie więc do zdolności prawnej zdolność do czynności prawnych nie jest obligatoryjnym atrybutem osoby fizycznej.²² Człowiek do podejmowania czynności prawnych musi osiągnąć konieczną dojrzałość i mieć odpowiednią sprawność umysłową. Biorąc pod uwagę te okoliczności, polski system prawny wyróżnia trzy stany człowieka: brak zdolności do czynności prawnych, ograniczoną zdolność do czynności prawnych i pełną zdolność do czynności prawnych.²³ Zgodnie z art. 12 Kodeksu Cywilnego brak zdolności do czynności prawnych dotyczy osób, które nie ukończyły 13 roku życia lub osoby, które ukończyły 13 rok życia, ale decyzją sądu zostały ubezwłasnowolnione całkowicie z powodu choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego zaburzenia psychicznego, które uniemożliwiają takiej osobie kierowanie swoim postępowaniem. Sam fakt takich zaburzeń nie determinuje odebranie zdolności do czynności prawnych, konieczne jest orzeczenie sądu. Czynności prawne dokonywane przez takie osoby będą bezwzględnie nieważne. Za takie osoby czynności prawnych dokonują przedstawiciele ustawowi, którymi mogą być rodzice lub ustanowieni przez sąd opiekunowie.²⁴

Ograniczoną zdolność do czynności prawnych wedle art. 15 Kodeksu Cywilnego posiadają osoby, które ukończyły 13 rok życia, ale nie ukończyły 18 roku życia oraz osoby, które ukończyły 18 rok życia, ale decyzją sądu zostały ubezwłasnowolnione częściowo²⁵. Sam fakt bycia osobą niepełnosprawną lub chorą nie decyduje *per se* o ograniczeniu w zdolności do czynności prawnych. Osoba taka, jeżeli sąd nie wydał wobec niej odpowiedniego orzeczenia może swobodnie dokonywać wszelkich czynności, dopiero orzeczenie sądu konstytuuje ograniczenie w zdolności do czynności prawnych. Osoby takie nie mogą dokonywać czynności,

²⁰ Z. Radwański, A. Olejniczak, „Prawo cywilne – część ogólna” wyd. 15, C.H. Beck 2019 r. s. 143

²¹ Kodeks Cywilny, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360

²² Z. Radwański, A. Olejniczak, „Prawo cywilne – część ogólna” wyd. 15, C.H. Beck 2019 r. s. 143

²³ Tamże, s. 273 - 281

²⁴ Tamże, s. 275

²⁵ Kodeks Cywilny, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360

dla których przepisy wyraźnie wymagają pełnej zdolności do czynności prawnych np. sporządzenie testamentu. Naruszenie takiego przepisu skutkuje nieważnością czynności prawnej. Co do innych czynności dokonywanych przez taką osobę do ich ważności konieczna jest zgoda przedstawiciela ustawowego tej osoby, którym będzie najczęściej rodzic, opiekun lub kurator. Zgody takiej można udzielić przed dokonaniem czynności prawnej lub już po fakcie, gdy osoba z ograniczoną zdolnością już jej dokonała, lecz żeby czynność taka była skuteczna przedstawiciel ustawowy musi ją potwierdzić. Osoba z ograniczoną zdolnością do czynności prawnych sama może potwierdzić tę umowę po uzyskaniu przez nią pełnoletniości. Przepisy szczególne przewidują również sytuacje, gdy osoba z ograniczoną zdolnością może samodzielnie dokonywać niektórych czynności. Będzie to na przykład zawieranie umów powszechnie zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego (art. 20 KC) czyli np. drobne zakupy w sklepie, rozporządzanie zarobkiem (art. 21 KC) czy rozporządzanie przedmiotami które przedstawiciel ustawowy oddał tej osobie do swobodnego użytku (art. 22 KC)²⁶.

Pełną zdolność do czynności prawnych posiada osoba, która ukończyła 18. rok życia nie została ona decyzją sądu ubezwłasnowolniona całkowicie lub częściowo. wyjątkową sytuacją uzyskanie pełnoletniości przed 18. rokiem życia przez osobę, która za zgodą sądu opiekuńczego wymaganą przez art. 10 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zawarła związek małżeński²⁷.

Jak jednak powyższe rozważania mają się do kwestii praw autorskich? Twórcą może być tylko człowiek, czyli osoba fizyczna posiadająca zdolność prawną. Jak wspomniano wyżej do powstania praw autorskich nie są potrzebne żadne czynności formalne. Do ich powstania wystarczy samo stworzenie utworu. Wynika z tego, że stworzenie utworu nie jest czynnością prawną a czynnością faktyczną. Zatem prawa autorskie przysługują będą zarówno osobie dorosłej, posiadającej pełną zdolność do czynności prawnych, dziecku w wieku przedszkolnym, które namalowało laurkę, osobie niepełnosprawnej, ubezwłasnowolnionej częściowo komponującej muzykę czy też osobie ubezwłasnowolnionej całkowicie ze względu na chorobę psychiczną, która namalowała obraz. Są więc niezależne od zdolności do czynności prawnych twórcy.

Duże komplikacje może natomiast spowodować rozporządanie majątkowymi prawami autorskimi. Nie dotyczy to autorskich praw osobistych, ponieważ jak wspomniano wyżej są one niezbywalne. Autorskimi prawami majątkowymi można natomiast swobodnie rozporządzać poprzez na przykład sprzedaż lub licencjonowanie. Problem pojawia się wtedy, gdy twórcą jest osoba niemająca zdolności do czynności prawnych lub której zdolność do czynności prawnych jest ograniczona. Umowa o przeniesieniu autorskich praw majątkowych,

²⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, „Prawo cywilne – część ogólna” wyd. 15, C.H. Beck 2019 r. s. 280

²⁷ Tamże, s. 281

według art. 51 ustawy o prawach autorskich wymaga zachowania formy pisemnej pod rygorem nieważności²⁸.

Jeżeli twórcą jest osoba nieposiadająca zdolności do czynności prawnych to sytuacja będzie bardzo prosta - nie będzie ona mogła zawrzeć takiej umowy, ponieważ zgodnie z art. 14 Kodeksu Cywilnego będzie ona bezwzględnie nieważna²⁹. Będzie mógł zrobić to za nią przedstawiciel ustawowy lub ustanowiony przez sąd opiekun. Natomiast w przypadku osoby z ograniczoną zdolnością do czynności prawnych sytuacja jest nieco bardziej złożona. Taka osoba chcąc zawrzeć umowę będzie potrzebowała zgody jej przedstawiciela ustawowego, którym może być rodzic, opiekun lub kurator. Z prawnego punktu widzenia możliwości są trzy:

- przedstawiciel ustawowy może wyrazić go zgodę zanim umowa zostanie podpisana
- przedstawiciel ustawowy może potwierdzić umowę już po podpisaniu umowy
- osoba za ograniczoną zdolnością do czynności prawnych sama może potwierdzić tę umowę po uzyskaniu pełnoletności.

Co ważne, jako że umowa o przeniesieniu autorskich praw majątkowych musi zostać zawarta w formie pisemnej pod rygorem nieważności, czyli musi zostać własnoręcznie podpisana, zgoda rodzica również musi zostać wyrażona z zachowaniem formy pisemnej. Nie może zatem potwierdzić tego choćby w drodze maila. Zazwyczaj takie potwierdzenie będzie wystarczające dla ważności tej umowy jednak istnieją wyjątki. W niektórych sytuacjach niezbędne będzie zezwolenie sądu opiekuńczego na dokonanie takiej czynności. Ma to miejsce w sytuacjach dokonywania czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu, o którym mówi art. 101 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego³⁰. Niestety w przepisach brak definicji czym jest „zwykły zarząd” tak więc każdą sytuację rozpatrywać trzeba będzie *ad casum*, uwzględniając konkretną sytuację, warunki umowy i rodzaj utworu. Z pewnością taką sytuacją będzie zbycie autorskich praw majątkowych za nieadekwatnie niską cenę bądź za darmo.³¹ W każdej sytuacji, gdy chcemy posiadać prawa autorskie należące do innej osoby musimy je nabyć. Na przykład jako fundacja nie nabywamy automatycznie praw autorskich do rysunków, obrazków, które nasi niepełnosprawni podopieczni wykonali w ramach zajęć terapeutycznych. Nie ma znaczenia, że finansujemy materiały, udostępniamy pomieszczenie itp. By przykładowo sprzedać takie obrazy stworzone przez osoby niepełnosprawne,

²⁸ Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych t.j. Dz.U., 2022 r. poz. 2509

²⁹ Kodeks Cywilny, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360

³⁰ Kodeks cywilny Dz.U. 1964 Nr 16. Poz. 93, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360

³¹ B. Gajek „Prawa autorskie osoby niepełnoletniej i ich nabycie przez agencję reklamową”, 2020 r. <https://naratunekkreatywnym.pl/prawa-autorskie-osoby-niepelnoletniej-i-ich-nabycie-przez-agencje-reklamowa/> data dostępu: 16.04.2023 r.

konieczne będzie zawarcie z nimi pisemnej umowy i zakupienie autorskich praw majątkowych.

Podsumowanie

Podsumowując – osobiste i majątkowe prawa autorskie przysługują wyłącznie człowiekowi i to niezależnie od jego wieku czy stanu zdrowia fizycznego jak i psychicznego. Sam fakt bycia niepełnosprawnym czy chorym psychicznie nie decyduje *per se* o ubezwłasnowolnieniu. Decyduje o tym konstytucyjnie sąd po przeprowadzeniu postępowania i tylko gdy są ku temu przesłanki i po wzięciu pod uwagę dobra tej osoby. Osoby niepełnosprawne mogą zatem swobodnie rozporządzać prawami do stworzonych przez siebie dzieł i dopiero w razie ograniczenia ich zdolności do czynności prawnych rozporządzanie nimi będzie uzależnione od zgody przedstawiciela ustawowego.

Abstract

In the Polish legal system, the issue of copyright is complicated but extremely interesting. The issue of the exercise of such rights by persons with disabilities depends on many legal factors and is not clear-cut in every case. We have to consider each situation through the prism of individual circumstances.

Bibliografia

1. DYREKTYWA 2001/29/WE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym
2. Kodeks cywilny Dz.U. 1964 Nr 16. Poz. 93, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360
3. Kodeks cywilny Dz.U. 1964 Nr 16. Poz. 93, t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360
4. Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych Dz.U. 1994 Nr 24, poz. 83, t.j. Dz.U., 2022 r. poz. 2509
5. Markiewicz R. (red.), *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Tom I, WKP 2020
6. Radwański Z., Olejniczak A. *Prawo cywilne – część ogólna*. Warszawa, 2019, Wydawnictwo 15, C.H. Beck
7. Niewęglowski A. *Prawo Autorskie, Komentarz*. WKP 2021
8. Sewerynik A. (red.) *Prawo autorskie w instytucjach kultury*, Warszawa 2019 r.
9. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z 24 listopada 2022 r., V ACA 519/21
10. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z 16 grudnia 2020 r., V AGa 652/18
11. Wyrok Sądu Najwyższego z 27 lutego 2009 r. V CSK 337/08

Netografia:

1. Gajek B. (2020). *Prawa autorskie osoby niepełnoletniej i ich nabycie przez agencję reklamową*. <https://naratunekkreatywnym.pl/prawa-autorskie-osoby-niepełnoletniej-i-ich-nabycie-przez-agencje-reklamowa/> data dostępu: 16.04.2023 r.

Tamara Balan
Malarstwo, I rok II stopień
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

WYWIAD Z ARTYSTĄ NIEPEŁNOSPRAWNYM TWORZĄCYM W GATUNKU ART BRUT

Wstęp

Nazywam się Tamara Balan. Obecnie (w 2023 r.) jestem studentką na Uniwersytecie Pedagogicznym na kierunku malarstwo II stopnia. Moje zainteresowanie sztuką osób z niepełnosprawnością zaczęło się w 2018 r. od poznania malarza, tworzącego pod pseudonimem Antek Marat w Krakowie. Swoje prawdziwe imię i nazwisko ukrywa przed publicznością. Mieszka samotnie, nie otrzymuje wsparcia od krewnych. Miał trudne dzieciństwo. Rzucił naukę z przyczyn zdrowotnych. Nie ufa swoim lekarzom. Żyje w nędzy na granicy ubóstwa, otrzymuje pomoc od instytucji państwowych. Gdy go poznałam, miał profil na Facebooku, gdzie nie publikował postów. Przejawia zainteresowanie historią sztuki i ma dużą wiedzę w tym zakresie. Bardzo dobrze zna się na numizmatyce. W związku ze swoimi potrzebami psychicznymi prowadzi spokojny i zgodny z rytmem dnia tryb życia, wykonywa czynności codzienne. Budzi się i maluje. Musi codziennie wykonywać poranne ćwiczenia po zjedzeniu śniadania, potem myje się oszczędzając wodę przy użyciu kubka i miski. Gotuje obiad, codziennie to samo. Po obiedzie musi zdrzemnąć się ze 20-30 minut. Wychodzi ze swojej kawalerki około 15-16 godziny, żeby pospacerować albo zrobić zakupy w tym samym sklepie. Po powrocie do mieszkania zaparza herbatę i wraca do malowania obrazu zaczętego rano. Na kolację robi kanapki, 3-5 sztuk. Kładzie się spać około godziny 23.00.

1. Jak się zaczęła Pana przygoda ze sztuką?

Zacząłem malować w 2014 roku, kiedy otrzymałem pomoc instytucji państwowych. Żeby opróżnić głowę z obrazów, które mnie nękały. Nie pamiętam swoich pierwszych obrazów. Wiem, że na początku moje obrazy były podobne do obrazów abstrakcyjnych Jerzego Nowosielskiego. Potem odszedłem od tego stylu, bo nie pozwalał mi się wyżyć twórczo. Zacząłem malować sztukę ludową, taką jaką widziałem w głowie. Tworzę także rzeźbę w stylu ludowym.

2. Jakich materiałów Pan używa?

Wychodzę z domu w celu poszukiwania materiałów. Wszędzie szukam materiałów a najbardziej po śmietnikach. Celem moich poszukiwań są ramki szklane, deski, płyty meblowe i pnioki. Biorę je ze sobą do mieszkania, oczyszczam z brudu i suszę na balkonie. Nierówne deski szlifuję papierem ściernym. Farb używam akrylowych,

gwaszów i bardzo rzadko tempery. Pędzle dobieram według swojego gustu. Dłut używam rzeźbiarskich. Zamiast młotka rzeźbiarskiego używam palki do ucierania ciasta w makutrze.

3. Jak wygląda proces twórczy?

Najpierw jest pomysł w głowie. Potem jest dobór odpowiedniego materiału. Potem jest rysowanie pomysłu ołówkiem lub pisakiem. Następnie wypełniam go kolorami. Przeważnie twarze i ciało maluję cielistym akrylem z dopełnieniem żółci i czerwieni. Do wyciskania farb używam małego talerzyka. Używam wesołych kolorów. Do rzeźby używam każdego rodzaju drzewa, jakie wpadnie w rękę. Najpierw kształtuję siekierką pniok i mogę lekko zaznaczyć twarz ołówkiem. Poddaję rzeźbę obróbce. Po wyrzeźbieniu pokrywam ją kolorami.

4. Jaka jest tematyka Pana twórczości?

W mojej twórczości przeważają tematy świętych, rzadziej świeckie i bajkowe. Te tematy są dla mnie najlepsze. Najczęściej tworzę Jezuski, Maryjki, Aniołki.

5. Skąd Pan czerpie inspirację?

Używam swojej głowy, nie ściągam wzorów, po prostu nie potrafię. Oglądam i czytam literaturę, chodzę po muzeach, ale z uzyskanej wiedzy nie korzystam. Po prostu lubię sztukę ludową.

6. Które swoje dzieło lubi Pan najbardziej?

Wszystkie traktuję tak samo, nie uznaję gorszych i lepszych dzieł. Moje stare obrazy mi się nie podobają, bo teraz maluję inaczej. Stare obrazy przemaalowuję. Wszystkie obrazy sprzed 2019 r. uznaję za stare.

7. Czy Pan prowadzi dokumentację swoich prac?

Wszystkim pracom robię zdjęcia telefonem.

8. Czy ktoś z Pana rodziny był uzdolniony artystycznie?

Mój ojciec rzeźbi w stylu ludowym, coś maluje. Ale co konkretnie, nie pamiętam.

9. Jakie jest Pana ulubione muzeum sztuki ?

Moim ulubionym muzeum sztuki jest Muzeum Etnograficzne w Krakowie. Mam swoje prace w jego zbiorach. Bardzo mi się podobają wnętrza chat w muzeum. Chciałbym w podobnej chacie zamieszkać.

10. Jaki był najdłuższy czas bez tworzenia w ciągu ostatnich 5 lat?

Miałem gorączkę, kiedy miałem koronawirusa. Nie tworzyłem przez 3 dni. Nie mogłem myśleć o twórczości.

11. Co Pan robi ze swoimi skończonymi pracami?

Rozdaję ludziom na różnych wydarzeniach. Wymieniam się obrazami z innymi twórcami.

12. Czy ma Pan swoje ulubione miejsca w Krakowie?

Nie mam, ja wszędzie chodzę. Kraków trzeba kochać cały. W moich obrazach pojawiają się mury obronne Krakowa, wieża kościoła Mariackiego, niekiedy można się doszukać kopców krakowskich.

13. Jakie Pan ma plany na najbliższą przyszłość?

Bardzo chciałbym stworzyć kapliczkę i ją zawiesić żeby ludzi nawracać na dobre uczynki, żeby stali się lepszymi, patrząc na nią.

*Dziękuję za rozmowę i cenne informacje!
Rozmawiali: Tamara Balan i Antek Marat*

Refleksje końcowe

Postanowiłam założyć dla artysty stronę na Facebooku o nazwie Sztuka Ludowa <https://www.facebook.com/AntekMarat>, ponieważ uważam że ludzie powinni się dowiedzieć o istnieniu takiego wspaniałego artysty jak Antek Marat. Odkryłam dla siebie i publiczności bardzo uzdolnionego twórcę. Nauczyłam Pana Antka obsługiwać stronę i publikować nowe posty, dawać opis i hasztagi, odpisywać na komentarze. Nieraz zamawiałam reklamę strony Sztuka Ludowa na Facebooku. Jestem z artystą w stałym kontakcie.

Netografia

<https://www.facebook.com/AntekMarat> [dostęp: 13.02.2023]

Julia Nawara
Pedagogika specjalna, I rok
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

TRUDNOŚCI I WYZWANIA KOMPOZYTORA O UMIARKOWANYM STOPNIU NIEPEŁNOSPRAWNOŚCI

Wywiad z kompozytorem, aranżerem, multiinstrumentalistą (basistą, trębaczem, pianistą). Absolwentem Wydziału Jazzu i Muzyki Rozrywkowej w Katowicach. Współpracował z takimi artystami jak m.in.: : Kayah, Krystyna Prońko, Natasz Urbańska, Czesław Mozil, Urszula Dudziak, Renata Przemyk, Maria Sadowska, Mateusz Ziółko, Andrzej Lampert, Muniak Staszczuk, Kamil Bednarek. Laureat programu „Stypendia Twórcze Miasta Krakowa”. Wywiad ma charakter anonimowy, ponieważ artysta nie wyraził zgody na podanie swoich danych.

Jaką część Twojego życia zajmuje sztuka i jak się rozpoczęła Twoja przygoda?

Sztuka jako proces który może trwać i rozwijać się przez całe życie, jest dla mnie właśnie takim zagadnieniem. Rodzice oraz liczne rodzeństwo są muzykami, więc naturalnie umuzykalniany byłem na każdym etapie wychowania. O profilu muzycznym ukończyłem szkołę podstawową, gimnazjum, liceum gdzie występowałem m.in. z różnymi orkiestrami, zespołami. Zaczęło się od małych klubów, małymi kroczkami aż po wielkie sceny. Ukończyłem również Akademię Muzyczną osiągając tytuł magistra sztuki.

W jaki sposób niepełnosprawność wpływa na Twoje życie zawodowe i jak wyglądała jej diagnostyka?

Niestety w okresie studiów zaczęła doskwierać mi dysfunkcja najpierw dwóch palców ręki prawej, później zrodziło się to w niedowład nadgarstka oraz już wszystkich palców. Długotrwała i kosztowna diagnostyka niestety nie poskutkowała. Bardzo niejasny ucisk nerwu, którego leczenia nikt nie chce podjąć nie znając dokładnie przyczyny tego ucisku. W związku z długą walką diagnostyczną i brakiem jej efektów postanowiłem, że chociaż skorzystam z przywilejów osób niepełnosprawnych. Nie chciałem tego robić, żeby się nie przytłoczyć taką wiedzą ale zrobiłem. Poszedłem na komisję. Uzyskałem orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności.

Czy niedowład miał wpływ na Twoje zdrowie psychiczne podczas studiów?

Jeśli chodzi o obciążenie psychiczne, dla mnie absolutnie. Zawsze świetnie radziłem sobie z przedmiotami muzycznymi, lubiłem to. Jedynym obciążeniem jest teraz to, że wiem

jak coś wykonać, a przez niedowład nie mogę tego zrobić lub wymaga to dużego wysiłku. Uczelnia nie wiedziała o moim problemie. Bardzo dobrze to ukrywałem, znajduję „odpowiedniki” pewnych czynności życiowych. Ukończyłem uczelnię w klasie Kompozycji i Aranżacji. Tylko mój profesor od dodatkowego fortepianu wiedział, że jest taki problem. Zresztą tak jak mówiłem wcześniej paraliż całego nadgarstka i wszystkich palców był to proces, który nie przyszedł z nienacka tylko się pogłębiał. Głowa w tym czasie miała czas, aby się z tym oswoić. Widzisz nawet dzisiaj gram koncert na gitarze basowej. Sam nie wiem jak to jest możliwe, że znalazłem sposób na "oszukanie mózgu" i ułożenie całej dłoni inaczej. Nawet dalsi znajomi, z którymi współpracuje nie zorientowali się że taki problem u mnie występuje. Wypracowałem sobie nawet technikę witania się podając dłoń. Wiadomym jest, że nie potrafię zastąpić wszystkiego, ale staram się jak mogę. Bardzo wspiera mnie rodzina. Wiem, że ciężko im się pogodzić z tym z czym się borykam. W związku z tym, że dobrze wiedzą co mi dolega, zwracają uwagę na każdą czynność, którą robię zastępując prawidłowy ruch ręki i jest im przykro, że się tak męczę. A ja przestawiłem głowę tak, że wcale nie traktuje tego jako coś złego. Jest po prostu inaczej i tak się uśmiecham.

Z jakimi artystami współpracowałeś w Polsce i czego dotyczyła?

Miałem przyjemność współpracować z wieloma znanymi w świecie muzycznym osobistościami. Współpraca ta opierała się na wspólnym „wykonie”, aranżowaniu czy dyrygowaniu. Są to między innymi: Kayah, Krystyna Prońko, Natasz Urbańska, Czesław Mozil, Urszula Dudziak, Renata Przemyk, Maria Sadowska, Mateusz Ziółko, Andrzej Lampert, Muniek Staszczuk.

Jak wspominasz swój udział w filmie pt. "Sonata"?

Zostałem zatrudniony jako konsultant muzyczny. Miałem za zadanie sprawdzać i ustawiać wszystkie muzyczne sceny. Aby aktorzy wyglądali profesjonalnie, zachowywali się jak muzycy. Jednakże będąc na planie reżyser poprosił dodatkowo o napisanie fragmentu muzyki i wykonanie jej na fortepianie w filmie - występuje w jednej ze scen.

Czy masz jakieś motto życiowe? Czym kierujesz się w życiu?

Nie poddaje się. Założyłem działalność. Piszę aranże. Wolniej obsługuje komputer, ale piszę.

Czy paraliż dał Ci jakąś lekcję, którą chciałbyś się podzielić?

Nie wiem czy można to nazwać lekcją, nie nauczyło mnie to raczej niczego nowego. Zawsze byłem pokorny. Dalej jestem.

Abstract

The purpose of this interview was to focus to the difficulty of the composer with moderate level of disability caused by paralysis of the hand. The musician describes how he copes in playing instruments. Cooperation with the biggest stars of polish music industry this achieving big succes.